

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

международном научно-образовательном
электронном журнале

OPEN ACCESS

ЧАСТЬ-34
ТОМ-6
12/2024

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

международный научный электронный журнал

ЧАСТЬ-34 ТОМ-6

Декабрь - 2024 год

MAMLAKATIMIZDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYASI

Ashurova Parvina Aliyevna

Toshkent Moliya instituti Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

I -5"k" guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishi, raqobatbardoshlik tendensiyalarining tahlili hamda xizmat ko'rsatish resurslardan samarali foydalanish yo'llari haqida fikr yuritilgan. Bugungi kunda xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish manbalari va omillari, samaradorlikni tahlil qilishda uning unumdorlik bilan o'zaro aloqadorligini baholash, xizmat ko'rsatish tarmoqlarini rivojlantirish, tarmoqlarida iqtisodiy o'sish sur'atining dinamikasini hamda xizmat ko'rsatish tarmoqlarini samarali rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: xizmat ko'rsatish sohasi, xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish tendensiyasi, samaradorlik, mehnat unumdorligi, iqtisodiy o'sish, asosiy fondlar, bandlar, ichki omillar, tashqi omillar, iste'molchilar, raqobat.

DEVELOPMENT TENDENCIES SERVICE FIELD IN OUR COUNTRY

Abstract. This article discusses the development of the service sector in our country, the analysis of competitiveness trends, and the ways of effective use of service resources. Today, the sources and factors of increasing the efficiency of service delivery, the evaluation of its interrelationship with productivity in the analysis of efficiency, the development of service networks, the dynamics of the rate of economic growth in their networks and the effective development of service networks its specific characteristics have been studied.

Key words: service sector, service sector development trend, efficiency, labor productivity, economic growth, fixed assets, employment, internal factors, external factors, consumers, competition.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В НАШЕЙ СТРАНЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается развитие сферы услуг в нашей стране, анализ тенденций конкурентоспособности и пути эффективного использования сервисных ресурсов. Сегодня источники и факторы повышения эффективности оказания услуг, оценка ее взаимосвязи с производительностью

при анализе эффективности, развитие сетей обслуживания, динамика темпов экономического роста в их сетях и эффективное развитие сервиса. сетях изучены его специфические характеристики.

Ключевые слова: сфера услуг, тенденции развития сферы услуг, эффективность, производительность труда, экономический рост, основные фонды, занятость, внутренние факторы, внешние факторы, потребители, конкуренция.

O'zbekistonda xizmatlar ko'rsatish sohasini tubdan isloh qilish, xizmatlar turi va sifatini yanada oshirish, bu borada xorij tajribasidan foydalanish mamlakatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bugungi kunga kelib, bu sohada bir qator amaliy ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Jumladan, xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyatini muvozanatli rivojlantirish va diversifikatsiyalashni ta'minlash, ular ko'rsatadigan xizmatlarning raqobatbardoshligi va sifatini oshirish maqsadida 2022-yilda qabul qilingan "Xizmatlar sohasini qo'llab-quvvatlashga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi Prezident qarori sohada kichik korxonalar va mikrofirmalarni imtiyozli kreditlash, imtiyozli soliq stavkalarini joriy etish, yangicha xizmat turlarini tashkil etish yuzasidan infrastrukturnalarni yaxshilash hamda tadbirkorlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali xizmatlar hajmini yanada kengaytirish uchun rag'bat bo'lmoqda. ahon tajribasidan ma'lumki, xizmat ko'rsatish sohasida kam xarajat bilan tez muddatda biznesni yo'lga qo'yish, daromadlarining real o'sishini ta'minlash hamda yangi ish o'rinlarini boshqa tarmoqlarga nisbatan ko'proq tashkil etish mumkin.

Yangi O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish bosqichida xizmatlar sohasini jadal rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xizmatlar sohasi aholining barcha qatlamlarini qamrab oladi va jamiyatda sodir bo'layotgan deyarli barcha ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi. Birgina mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasining 2021 yilda YaIM hajmi 734587,7 mlrd. so'mni tashkil etgan bo'lsa, shundan xizmatlar sohasiga 284165,4 mlrd so'mga to'g'ri keladi, yoki uning YaIMdagi ulushi 38,6 foizni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan 19,5 foizga, aholi jon boshiga ko'rsatilgan bozor xizmatlari hajmi esa 7528,9 ming so'mni, o'zgarish sur'ati 117,2 foizni tashkil etgan. Ushbu ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, umum hisobda iqtisodiyotda xizmatlar ko'rsatish sohasining asosiy ko'rsatkichlari bo'yicha o'sish tendensiyasi kuzatilganligini ko'rishimiz mumkin.

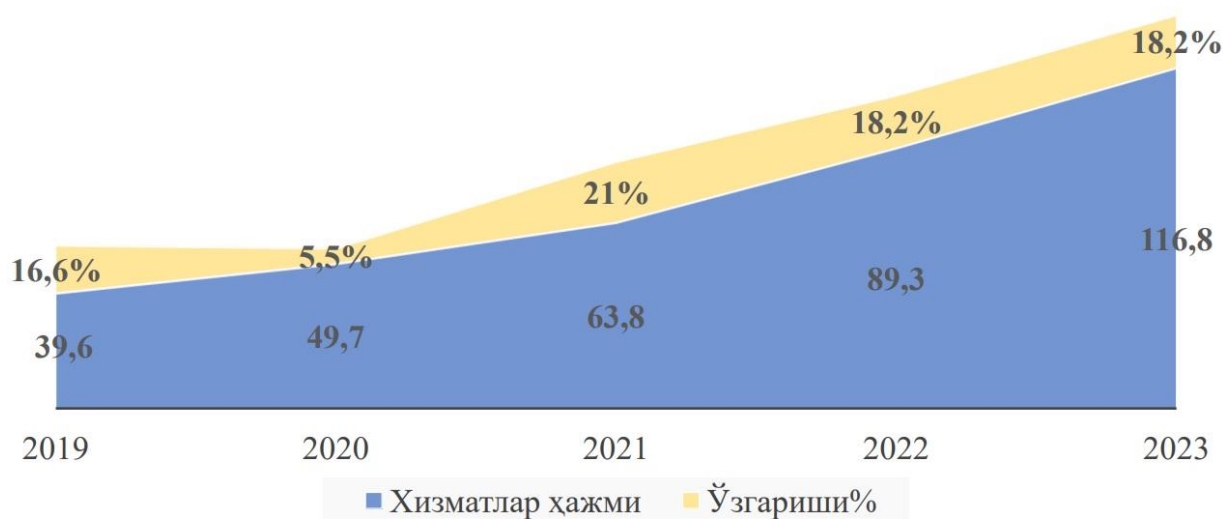
Yurtimizda xizmatlar sohasi juda yaxshi rivojlanganligi bois hozirgi kunda bu sohaga bo'lgan e'tibor ham anchagina ortgan. Buning isboti sifatida, 2023 yilning

o'tgan 8 oyida tarmoqlar kesimidagi o'sish ko'rsatkichlari 2022-yilning mos davriga nisbatan o'zgarishlari quyidagicha aks etgan:

- xizmat ko'rsatish sohasi + 58,7 trln so'mga;
- qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi + 12,9 trln so'mga;
- sanoat sohasi + 12,6 trln so'mga;
- qurilish sohasi + 3,3 trln so'mga oshgan.

ХИЗМАТЛАР СОҲАСИНИ АСОСИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИ

Xizmat sohasini rivojlantirish aholi farovonligi va ish bilan bandlik masalasining hal bo'lishini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. O'zbekistonda xizmat sohaslarini rag'batlantirilishi mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining hal qiluvchi strategik omillaridan biri xisoblanadi. Xizmat sohasi korxonalari umuman olganda, mamlakat bo'yicha iqtisodiy faol korxonalarining asosiy qismini tashkil etadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, aynan ko'p sonli korxonalar, savdo va maishiy xizmat ko'rsatish sohaslarini qamrab oladi. Xizmat ko'rsatish sohasida faoliya yuritayotgan kichik biznes subyektlari 80 ming 400 tani yoki umumiy xizmat sohasi korxonalarining 80 foizini tashkil etadi. Bunday turdagi korxonalar aholiga ko'rsatilayotgan moddiy va nomoddiy xizmat turlarini tashkil etadi. Moddiy xizmatlarga, savdo va umumiy ovqatlanish, transport, aloqa, maishiy xizmat va uy-joy komunal xo'jaligi kiradi. Ushbu korxonalar tomonidan ko'rsatilayotgan

xizmatlar insonni turli xil moddiy ehtiyojlarini qondirishni ta'minlaydi. Xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining qulayligi va afzalligi shundaki, uni tashkil etishning osonligi va ixchamligi, ishchi kuchi va mehnat resurslarining oiladan yetishib chiqishi, aniq mijozlar talabi uchun turli xil xizmatlar ko'rsatish, mahaliy xom ashyolardan keng foydalanilishi hamda tovar va xizmatlarni sotish esa mahaliy bozorlarda amalga oshiriladi. Kichik biznes o'z o'rnini aholiga maishiy xizmat ko'rsatish sohasida ham topmoqda. Bugungi kunda madaniy–maishiy uskunalari ijaraga berish va ta'mirlash ishlari xususan, kiyim kechaklarni ta'mirlash, aholiga yuqori saviyada transport xizmatini ko'rsatish, xonadonlarga zarur xo'jalik buyumlarini yetkazib burish uchun kerakli xizmatlar ko'rsatilmoqda. Hozirgi vaqtda Respublikamizda uy-joy qurilishi va komunal kompleksida islohatlar jarayoni kechishi munosabati bilan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari tomonidan aynan shu sohalarda aholining maishiy xizmatga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga aloxida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada kichik korxonalar uy-joy ekspluatatsiyasi, ularni suv, issiqlik manbai, elektr energiyasi bilan ta'minlash bo'yicha ham o'z xizmat turlarini taklif qilishmoqda. Tabiiyki ta'mirlash-qurilish ishlari bilan shug'ullanadigan korxonalar tomonidan, dala hovli madaniy– maishiy imoratlarni qurish va ta'mirlash amalga oshirilmoqda. Aytish joizki, bu ishlar ko'llamida ham aholining uy-joy qurilishi va kommunal xizmat turlariga bo'lgan ehtiyojlari u yoki bu darajada qondirilmoqda. Shunday qilib, xizmat sohasi tadbirkorlik faoliyatiga quyidagilar kiradi: umumiy ovqatlanish, oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish, qayta ishlash va saqlash; kiyimlar, oyoq kiyimlar, ichki kiyimlarini tikish va ta'mirlash; mebellar, xo'jalik va madaniy maishiy jihozlar, inventarlar, idishlar, yengil transport vositalarini ta'mirlash; uy-joy qurish va ta'mirlash; dehqonchilikda kartoshka, sabzovot, mevalar va boshqa mahsulotlarini yetishtirish; mahsuldor hayvon va o'simliklarni saqlash kabi agroservis xizmatlari. Demak, xizmat sohasi iqtisodiyotning muxim sohasiga aylanib ulgurdi. Shu munosabat bilan viloyatimiz, shahar va qishloqlarda quyidagi yo'nalishlar hayotga tadbiriq etilishini maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz:

Ushbu ko'rsatgichlar bugungi kunda xizmat ko'rsatishning faol rivojlanish samaradorligini ko'rsatib bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, xizmatlar ko'rsatish sohasining rivojlanishi birinchi navbatda aholi turmush darajasining va madaniyatining yaxshilanishiga hamda iqtisodiyotning yuksalishiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, zamonaviy va ilg'or axborot telekommunikatsiya texnologiyalari ko'magidan foydalanish, yangi xizmat turlarini yaratish va iste'molga tadbiiq qilish kabi masalalar bu sohada amalga oshirish zarur bo'lgan vazifalar qatoriga kiradi.

Mamalakatimizda xizmatlar sohasini rivojlantirish, YaIMda uning ulushini oshirish, aholiga qo'shimcha qulayliklar yaratish hozirgi kunda ta'lim olayotgan mutaxassislar uchun dolzarb hisoblanadi. Xizmatlar sohasini rivojlantirish uchun O'zbekiston sharoitida quyidagilar taklif etiladi:

- Kadrlar tayyorlashning yangicha, zamonaviy dasturlarini joriy qilish;
- Servis tizimining yangicha texnologiyalarini ishlab chiqish;
- Respublika xizmatlar sohasi tarmog'i uchun innovatsion va xorijiy tajribalar asosidagi xizmat turlarini yaratish;
- Xizmatlar va servis tizimining ilmiy-nazariy asoslarini ishlab chiqish;
- Iqtisodiyotda xizmatlar sohasining serdaromadlilikini oshirish bo'yicha mukammal Davlat dasturlarini ishlab chiqish

Bugungi kunga kelib, nafaqat kishilar hayotining maishiy jihatlari, balki sanoat tarmoqlarining rivojlanishi, milliy iqtisodiyotning samaradorligi oldindan mavjud bo'lgan hamda yangidan paydo bo'layotgan o'nlab turdagi xizmatlarga bog'liq bo'lib bormoqda. Bunday tarmoqlar tashqi konyunkturaga ham, ob-havo sharoitiga ham bog'liq emas, ya'ni tashqi omillarning o'zgarishi ularga ta'sir ko'rsata olmaydi. Ayni paytda bu xizmatlar o'zimizda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning ko'plab

turlariga ichki talabni oshiradi, shuningdek, iste'mol bozorida mutanosiblikni saqlashda muhim rol o'ynaydi.

Xizmatlar sohasi jadal rivojlanib borar ekan, tobora ko'proq ishchi kuchining band bo'lishini ta'minlamoqda, davlat byudjetiga soliq tushumlari, valyuta zaxirasiga qat'iy valyuta tushumlarining ko'payishiga hissa qo'shmoqda. Ayniqsa aholiga pullik xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish ichki iste'mol bozorida mutanosiblikka erishishda, iqtisodiy o'sishning muhim sharti bo'lgan ichki talabni kengaytirishda, aholini ish bilan ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Avtomobillar va maishiy texnikaga servis va ta'mirlash xizmatini ko'rsatuvchi korxonalarining tashkil qilinishi hamda rivojlanishi shu mahsulotlarga bo'lgan talabning kengayishiga olib keladi. Shaxsiy avtomobillar, maishiy uskunalar sonining ortishi ularga servis xizmati ko'rsatish va ta'mirlash bo'yicha xizmatlarning keskin oshishga olib keldi. Aloqa (ayniqsa, uyali aloqa) va axborotlashtirish xizmatlarini ko'rsatish hajmi keskin o'smoqda. Moliya xizmatlari, transport xizmatlarining o'sishida barqarorlik kuzatilmoqda. Ammo, aholiga xizmatlar ko'rsatish sohasini rivojlantirish borasida foydalanilmagan imkoniyatlar mavjudki, bu hol ularni ishga solish, ayniqsa, qishloq joylarida xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish zaruriyatini yanada kuchaytiradi. Bundan tashqari xizmat sohasini rivojlantirish, bandlik muammosini ayniqsa, xotin-qizlar, qishloq yoshlarini ish bilan ta'minlash va butun mamlakatimiz aholisining farovonligini oshirish imkoniyati yaratadi. xizmatlar sohasini modernizatsiya va diversifikatsiya qilishni, uning tarkibini zamon talablariga mos holda o'zgar-tirishni amalga oshirishni optimal tarzda olib borish YaIMda qo'shilgan qiymat hajmini ko'paytirishning muhim omili bo'lib xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan xizmatlarning bozorda yangi-yangi o'nlab turlarini barpo etish, jumladan kredit kartalari orqali to'lovlar, internet-savdo, yangi savdo-sotiq markazlari, ovqatlanish oshxonalari, mehmonxonalar ochish, ta'lim xizmatlarini kengaytirish, turizm industriyasi kabilarni rivojlantirib, aholi tumush darajasi va farovonligini yuksaltirish zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti «Turizm xizmatlari va servisini rivojlantirishning xalqaro ilg'or tajribasi va uni o'zbekistonda qo'llash masalalari» mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to'plami, II – qism, 2018 yil, 25-28 may.
2. Turayeva G. “Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohalarini statistik baholash”
3. <https://daryo.uz/2023/09/28/>

ИЗОДИЙ КОНСТРУКТОРЛИКДА ЭКОЛОГИК МАТЕРИАЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Andijon davlat pedagogika instituti

Fizika va texnologiya kafedrasi texnologiya fani o`qituvchisi

Zuhriddinova Nilufar Nusrat qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Texnologik ta`lim yo`nalishi

302 guruh talabasi

Ergasheva Mahliyo Saydillo qizi

Andijon davlat pedagogika instituti Texnologik ta`lim yo`nalishi

302 guruh talabasi

Mamasidikova Mubina Qosimjon qizi

Аннотация: Ushbu maqolada o`quvchilarga ekologik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik xususiyatlari, ekologik kompetentlik va uning rivojlantirishning shakl va metodlari yoritib o`tilgan. Bunday materiallar inson salomatligini yaxshilash, iqlim o`zgarishiga qarshi kurashish va barqaror rivojlanishga hissa qo`shishda muhim ahamiyatga ega. Quyida bu materiallar turlari va ularning foydalari haqida batafsil ma'lumot keltiraman:

**Калит со`злар:** ekologik kompetentlik, metodik asoslari, vositalari, ekologik ta`lim – tarbiya, metodlarni tanlash.

THE USE OF ENVIRONMENTAL MATERIALS IN CREATIVE DESIGN

Annotation: this article highlights the pedagogical features of the development of environmental competence, environmental competence and the forms and methods of its development. Such materials are important in improving human health, combating climate change, and contributing to sustainable development. Below I will tell you in detail about the types of these materials and their benefits:

Keywords: environmental competence, methodological foundations, tools, environmental education, selection of methods.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛОВ В ТВОРЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ

Аннотация: В данной статье освещаются педагогические особенности развития экологической компетентности обучающихся, формы и методы развития экологической компетентности и ее развитие. Такие материалы

важны для улучшения здоровья человека, борьбы с изменением климата и содействия устойчивому развитию. Ниже я подробно расскажу о типах этих материалов и их преимуществах:

Ключевые слова: экологическая компетентность, методические основы, средства, экологическое воспитание – воспитание, выбор методов.

Kirish

Ekologik muammolar kengayib, ularni hal etish dolzarb vazifa bo'lib qolgan hozirgi davrda bu muammolarni hal qilishda insoniyat uchun asosan ekologik ong va ekologik madaniyatning o'rni beqiyosdir. Ekologik madaniyat axloqiy burch va qonun ustuvorligiga muvofiq masuliyatli faoliyatda namoyon bo'ladi. Ekologik madaniyatni shakllanishi asta-sekin sodir bo'ladi, tabiatdagi jarayonlar odatiy kuzatishdan boshlab ekologik harakatlarga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqaradi. Bugungi kunda yoshlarga ekologik ta'lim va tarbiya berish ishlari har qanday ta'lim muassasasining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ekologik kompetentlik – bu tabiatga bo'lgan ijtimoiy, moddiy, amaliy, ruhiy– nazariy munosabatlarning alohida sifatli darajasidir, bevosita hayotning qayta o'zlashtirish jarayonini o'z ichiga oladi va tasvirlaydi [ ]. Ekologik madaniyatning moddiy hamda madaniy yo'nalishlari mutanosib rivojlanishi zarur. Ekologik madaniyatni shakllantirish manfaatlardan kelib chiqqan ta'lim–tarbiya boshqa sohadagi ta'lim tarbiyani mujassamlantiruvchi bosh yo'nalishiga aylanmoqda. Ekologik madaniyatni shakllanishida ekologik ta'lim–tarbiya asos bo'ladi. Ekologik muammolarning olamshumul ahamiyat kasb etishi va insoniyat taqdirini, qadriyatini belgilab turishi turli ta'lim – tarbiya, sohalarining mushtarak manfaatlari asosida birlashuvini taqozo etadi. Bu esa umuminsoniy metodologiyani rivojlanishini talab etadi. Ekologik mafkurani, kengroq ekologik madaniyatni rivojlantirish Sharqda ham G'arbda ham turli tipdagi madaniyatlarda bo'lgan tabiatga oqilona munosabatlar sintezi zarurligini ko'zlaydi. Ekologik bilim va ekologik kompetentlikning tayanch fazilatlari sifatida “Axloqiy–ekologik onglilik”, “Ekologik mas'uliyatlilik”, “Ekologik irodaviylik”, “Ekologik qadriyatlarni hurmat qilish”ni belgilab olish lozim. Ekologik kompetentlikni shakllantirish hozirgi vaqtda shakllanayotgan yangi fan – ijtimoiy ekologiya qonunlarini qamrab olgan ilmiy ijtimoiy taraqqiyot nazariyasiga tayanadi. Ijtimoiy ekologiya ijtimoiy taraqqiyotning turli – tuman ko'rsatkichlarini, ishlatilayotgan texnika va texnologiyalarni ekologik talablar nuqtai nazaridan taxlil qiladi . Agar tabiiy jarayonlarni o'rganishga yo'nalgan an'anaviy fanlar tabiatni “bo'ysundirish” maqsadida jamiyatning tabiatga ta'sirini kengaytirish ehtiyojlari

asosida paydo bo'lgan bo'lsa, ijtimoiy ekologiya esa, odamlar hayotining tabiiy sharoitlarini muhofaza etish va yaxshilash uchun jamiyatning tabiat bilan o'zaro ta'sirini uyg'unlashtirish zarurati tufayli yuzaga keladi. Barcha ta'lim va tarbiya bosqichlarida atrof-muhit muhofazasi va ekologiyaga bag'ishlangan kunlarni oila, do'stlar, guruhdoshlari va mahalla davrasida nishonlash ham ekologik ma'naviyatli shaxsni tarbiyalashda muhim qadam bo'lib hisoblanadi. Faqatgina mazkur ekologiyalashtirilgan kunlarni o'tkazishda pedagoglar o'zlari uchun aniq ekologik maqsad va vazifalarni aniqlab olishlari, tegishli konkurs, viktorina, tanlov va musabaqalarni uyushtirishlari metodologik talablar qatoridan joy oladi. Ekologik ta'limda metodlarni tanlash va ularni uzluksiz milliy ta'lim tizimiga joriy etish uchun, avvalam bor, tabiiy sharoitini va unga ta'sir etuvchi ob'ektlarni aniqlab olish, tahlil qilish va belgilashga bevosita to'g'ri keladi. Agarda ekologik ta'limning huquqiy asosi va davlatning tashqi va ichki siyosati mos kelmasa muayyan metodlarni amalda qo'llash zarurati yo'qoladi. Ekologik fanlarning ob'ekti – tabiiy yoki antropogen o'zgargan ekotizimlar, predmeti esa ularni muhofaza qilish, oqilona foydalanish va qayta tiklashdir. Ekologik tizimdagi fanlar o'rtasidagi farq yoki ob'ekti, yoki predmeti yoiniki ikkalasida ham farq bo'lishi mumkin.

Asosiy qisim

Ekologik materiallarni ijodiy konstruktorlikda qo'llash — bu qurilish jarayonida atrof-muhitni himoya qilish, energiya samaradorligini oshirish va resurslarni tejashga yordam beradigan yangi yo'nalishdir. Bunday materiallar inson salomatligini yaxshilash, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish va barqaror rivojlanishga hissa qo'shishda muhim ahamiyatga ega. Quyida bu materiallar turlari va ularning foydalari haqida batafsil ma'lumot keltiraman:

Tabiiy materiallar

Tabiiy materiallar atrof-muhitga eng kam zarar etkazadigan va qayta ishlanishi oson bo'lgan resurslardir. Ular ekologik jihatdan toza bo'lib, ko'pincha energiya sarfini kamaytirish va binolarni issiqlik bilan ta'minlashda yordam beradi. Misollar:

Yog'och: Yog'och — ekologik toza material bo'lib, o'rmonlarni barqaror boshqarish orqali foydalanish mumkin. Bu material yaxshi issiqlik va shovqin izolyatsiyasiga ega. Shuningdek, yog'och binolar uglerodni saqlashga yordam beradi, chunki o'simliklar atmosfera CO₂ ni yutadi.

Tuproq: Tuproq va g'ishtdan foydalanish binolarning yaxshi izolyatsiyasini ta'minlaydi. Mudofaa, salqin va issiq havolarda moslashuvchanlik ko'rsatadi.

Qayta ishlanadigan materiallar

Qayta ishlash jarayoni orqali mavjud materiallardan yana foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Bu materiallarga quyidagilar kiradi:

Qayta ishlangan yog'och: Yog'ochning qayta ishlanishi qurilishda yana bir marta foydalanish imkonini beradi. Bu material ko'pincha bardoshli va izolyatsiya xususiyatlariga ega bo'ladi.

Qayta ishlangan shisha va plastmassa: Shisha va plastmassalarning qayta ishlanishi energiyani tejashga yordam beradi. Qayta ishlangan shishadan devor materiallari yoki eshiklar tayyorlanishi mumkin.

Qayta ishlangan alyuminiy: Bu material eng kam energiya sarflanadigan qayta ishlanadigan metallar qatoriga kiradi va qurilishda ko'p ishlatiladi (eshiklar, derazalar, boshqa qurilish qismlari).

Biologik modifikatorlar va izolyatsiya materiallari

Biologik modifikatorlar va tabiiy izolyatsiya materiallari ekologik qurilishda keng tarqalgan. Bular inson salomatligi uchun zararli bo'lmagan va atrof-muhitga zarar yetkazmaydigan mahsulotlardir:

Bambuk: Bambuk tez o'sadigan va qayta tiklanadigan o'simliklardan biridir. Bu material engil va bardoshli bo'lib, turli qurilish elementlarida ishlatiladi.

Jüt: Jüt tolalari tabiiy material sifatida izolyatsiya sifatlariga ega va energiya samaradorligini oshiradi.

Yog'och tolasi va lavyan: Bu materiallar issiqlik izolyatsiyasini ta'minlaydi va yaxshi shamollatish uchun mos keladi.

Kam energiyali materiallar

Kam energiyali materiallar energiya tejamkorligini oshirishda katta ahamiyatga ega. Ular iqlim sharoitlariga moslashgan bo'lib, binolarning issiqlik saqlash xususiyatlarini yaxshilaydi:

Izolyatsiya materiallari: Minerallardan (masalan, tosh va shishadan) yasalgan izolyatsiya materiallari issiqlikni saqlashga yordam beradi. Ular nafaqat energiya tejashga yordam beradi, balki binolarni qishki sovuq va yozgi issiqlikdan himoya qiladi.

Yashil tomlar: Yashil tomlar binolarni tabiiy ravishda izolyatsiya qiladi. Ular issiqlikni saqlashga yordam beradi va binolarni sovuqdan himoya qiladi. Bundan tashqari, yashil tomlar suvni yutadi, havoni tozalaydi va iqlimni tartibga soladi.

Tabiatga zarar yetkazmaydigan bo'yoqlar va yopishtiruvchi moddalar

Ko‘plab qurilish materiallari, jumladan bo‘yoqlar va yopishtiruvchilar, zararli kimyoviy moddalar bilan aralashgan bo‘lishi mumkin. Ekologik qurilishda ularning tabiatga zarar yetkazmaydigan variantlari ishlatiladi:

Suvda eriydigan bo‘yoqlar: Bunday bo‘yoqlar havo sifatini yaxshilaydi va kimyoviy moddalarni chiqarish xavfini kamaytiradi.

O‘simlik asosidagi yopishtiruvchilar: Bu yopishtiruvchilar tabiatga zarar yetkazmaydi va inson salomatligi uchun xavfsizdir.

Boshqa innovatsion ekologik materiallar

Aerogellar: Aerogellar eng yengil va yuqori issiqlik izolyatsiyasiga ega materiallardir. Ular kam energiya sarf qiluvchi va tabiiy resurslarni tejashga yordam beradigan inshootlarni qurishda ishlatiladi.

Beton va g‘ishtni qayta ishlash: Yangi turdagi beton va g‘ishtlar qayta ishlangan materiallardan tayyorlanadi. Bularda uglerod izlari kamayadi va ishlab chiqarish jarayonlari energiya tejashga yordam beradi.

Ekologik materiallar foydalari

Atrof-muhitni asrash: Ekologik materiallar tabiiy resurslarni saqlash va ifloslanishni kamaytirishga yordam beradi. Energiyani tejash: Ko‘pgina ekologik materiallar yaxshi izolyatsiyaga ega bo‘lib, energiya sarfini kamaytiradi. Sog‘liqni saqlash: Kimyoviy moddalardan yiroq bo‘lgan materiallar inson salomatligini yaxshilaydi va nafas olish tizimini qo‘llab-quvvatlaydi. Barqaror rivojlanish: Bunday materiallar barqaror rivojlanishni ta'minlaydi va kelajakda qurilish sanoatining ekologik barqarorligini oshiradi.

Bularning barchasi ekologik konstruktorlikni rivojlantirish va iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashishdagi muhim omillardir. Bu yo‘nalish qurilish sanoatini yanada samarali, iqtisodiy va barqaror qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar royhati:

1. Zalesskaya Yu.I.Upravleniy protsessom formirovaniya ekologicheskoy kul'turi lichnosti / Yu.I. Zalesskaya // Kiravanne o`adukatsi. – 2008. – №4. –С.12-16.

2. Bo‘riev K.L. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirishining metodologik tamoyillariga bog‘liq jarayondir. <http://yurii.ru/ref11/rl-1992467.php>.

3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent.: “Iste’dod jamg‘armasi”, 2008.

DIZAYN VA KONSTRUKTORLIK FAOLIYATIDA TEKNOLOGIK INNOVATSIYALAR

Andijon davlat pedagogika instituti
Fizika va texnologiya kafedراسي texnologiya fani o`qituvchisi
Zuhriddinova Nilufar Nusrat qizi
Andijon davlat pedagogika institute
Texnologik ta`lim yo`nalishi 302 guruh talabasi
Mirzayeva Nargiza Ibragimjanovna
Andijon davlat pedagogika instituti
Texnologik ta`lim yo`nalishi 302 guruh talabasi
Baxodirova Sapura Muhammad Shokir qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola dizayn va konstruktorlik faoliyatida texnologik innovatsiyalar o'zgarib borayotgan dunyoda, jarayonlarni tezlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga yordam beradigan asosiy omillardan biri hisoblanadi. Quyida bu sohada qo'llanilayotgan eng dolzarb texnologik innovatsiyalarni batafsil ko'rib chiqanmiz

Kalit so'zlar: Kompyuter, 3D chop, BIM (Building Information Modeling), CAD, BIM, AI, IoT, robototexnika.

TECHNOLOGICAL INNOVATIONS IN DESIGN AND CONSTRUCTION

Abstract: This article discusses how technological innovations in design and construction are one of the key factors in a changing world, helping to speed up processes, reduce costs and increase efficiency. Below we have examined in detail the most relevant technological innovations used in this area

Keywords: Computer, 3D printing, BIM (Building Information Modeling), CAD, BIM, AI, IoT, robotics.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ИННОВАЦИИ В ПРОЕКТНОЙ И СТРОИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Абстрактный: Эта статья является одним из основных факторов, которые помогают ускорить процессы, снизить затраты и повысить эффективность в мире, где технологические инновации меняют проектную и строительную

деятельность. Ниже мы подробно рассмотрели самые актуальные технологические инновации, используемые в этой области.

Ключевые слова: Компьютер, 3D-печать, BIM (Информационное моделирование зданий), CAD, BIM, AI, IoT, робототехника.

Компьютер yordamida dizayn (CAD - Computer-Aided Design)

Компьютер yordamida dizayn qilish tizimlari (CAD) dizaynerlarga va muhandislarga keng ko'lamdagi mahsulotlarni yaratish, tahlil qilish va optimallashtirish imkoniyatini beradi. Bu texnologiya dizaynerlarga aniq va mukammal modellarni yaratish imkonini yaratadi va ularning turli xil funktsiyalarini, masalan, mexanik, elektr yoki termal parametrlarni simulyatsiya qilish imkoniyatini beradi.

Foydalari:

Samaradorlik: Dizayn jarayonini tezlashtirish va xatoliklarni kamaytirish.

To'liq vizualizatsiya: Loyihani 3D tarzda ko'rish va tahlil qilish, hamda mahsulotni sinovdan o'tkazish imkoniyati.

Optimallashtirish: Dizaynlarni soddalashtirish, resurslarni tejash va ko'proq samarali variantlarni yaratish.

3D Chop Etish (3D Printing)

3D chop etish texnologiyasi dizayn va konstruktorlik sohasida inqilobiy o'zgarishlarni yuzaga keltirgan innovatsiya hisoblanadi. Bu texnologiya yordamida loyihalar tezda prototiplash, qismlarni sinovdan o'tkazish va individual ehtiyojlarga moslashtirish imkoniyatiga ega bo'linadi. 3D printerlar yordamida materiallar qatlam-qatlam yaratilib, murakkab strukturalar va dizaynlar ishlab chiqariladi.

Foydalari:

Tez prototiplash: Dastlabki dizayn va prototiplarni tezda ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish.

Murakkab shakllar yaratish: Murakkab geometrik shakllar va tuzilmalarni ishlab chiqarish imkoniyati.

Kam xarajatlar: Kichik miqyosdagi ishlab chiqarish yoki prototiplar uchun kam xarajatlar.

Bino va Inshootlarni Modellashtirish (BIM - Building Information Modeling)

BIM (Building Information Modeling) texnologiyasi qurilish va inshootlar dizayni jarayonida ishlatiladigan ilg'or modellashtirish vositasidir. BIM tizimi yordamida loyiha jismoniy va raqamli shaklda yaratilib, barcha tafsilotlar va o'zgarishlar bir tizimda aks etadi. Bu tizim loyiha jamoasiga muhandislar,

arxitektorlar, quruvchilar va boshqa mutaxassislar bilan samarali hamkorlik qilish imkonini beradi.

Foydalari:

Integratsiya: Arxitektura, injiniring va qurilish jarayonlarini bir tizimda birlashtirish.

Konstruktsiyaning batafsil modellarini yaratish: Har bir elementni 3D model shaklida ko'rish va o'zgartirish imkoniyati.

Xatoliklarni kamaytirish: Loyihalash va qurilish jarayonlarida xatoliklarni aniqlash va tuzatish imkoniyati.

Sun'iy Intellekt va Mashina O'rganish (AI & Machine Learning)

AI va mashina o'rganish texnologiyalari dizayn va konstruktorlik jarayonlarida murakkab tahlillarni amalga oshirish va ko'plab parametrlarni optimallashtirishda qo'llaniladi. AI yordamida loyiha boshqaruvi, materiallar tanlash va strukturaviy tahlillarni aniq va samarali tarzda amalga oshirish mumkin.

Foydalari:

Optimal materiallar tanlash: Sun'iy intellekt yordamida materiallarning eng samarali kombinatsiyasini tanlash.

Tahlil va prognozlash: Strukturalarning ishlashini oldindan prognozlash va qarorlarni tezda qabul qilish.

Tuzilishlarni simulyatsiya qilish: Mashina o'rganish yordamida tuzilmalarni simulyatsiya qilish va ulardagi potentsial zaifliklarni aniqlash.

Internet of Things (IoT)

IoT texnologiyasi qurilish va dizayn jarayonida ob'ektlar va tizimlar o'rtasida ma'lumotlarni uzatish va boshqarishni amalga oshirish imkoniyatini yaratadi. IoT sensorlari va qurilmalari yordamida energiya sarfini kuzatish, xavfsizlikni ta'minlash va ob'ektlarning holatini real vaqtda monitoring qilish mumkin.

Foydalari:

Real vaqtda monitoring: Qurilish jarayonlari va yakuniy ob'ektlarni kuzatish.

Energiyani optimallashtirish: Qurilishdagi energiya samaradorligini oshirish va sarfni kamaytirish.

Xavfsizlikni oshirish: Qurilish jarayonlaridagi xavflarni minimallashtirish va qurilmaning xavfsizligini ta'minlash.

Avtomatlashtirilgan Ishlab Chiqarish va Robototexnika

Avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlari va robototexnika texnologiyalari, ayniqsa, murakkab qismlar va konstruktsiyalarning yig'ilishi jarayonida samarali

qo'llaniladi. Robotlar va avtomatlashtirilgan tizimlar jarayonlarni tezlashtiradi, xatoliklarni kamaytiradi va xavfsizlikni oshiradi.

Foydalari:

Tez va samarali ishlab chiqarish: Konstruktsiyaning murakkab qismlarini tez va aniq ishlab chiqarish.

Xatoliklarni kamaytirish: Robotlar yordamida mexanik ishlarni aniqlik bilan bajarish.

Texnologik yangiliklar: Ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish va zamonaviy texnologiyalarni ishlab chiqarishga qo'llash.

Augmented Reality (AR) va Virtual Reality (VR)

AR va VR texnologiyalari dizayn va konstruktsiyalarning vizualizatsiyasi va tahlili jarayonida muhim rol o'ynaydi. Bu texnologiyalar yordamida loyiha jamoalari va mijozlar loyihaning yakuniy ko'rinishini real vaqt rejimida ko'rishlari mumkin.

Foydalari:

Vizualizatsiya: Loyihalarning 3D shaklda ko'rsatilishi va uning haqiqiy ko'rinishini tahlil qilish.

Kooperatsiya: Loyihalar va tuzilmalar bo'yicha jamoaviy muhokamalarni samarali o'tkazish.

Xatoliklarni aniqlash: Dizayn jarayonlarida xatoliklarni oldindan aniqlash va tuzatish.

Modulyar Qurilish va Prefabrikatsiya

Modulyar qurilish va prefabrikatsiya texnologiyalari qismlar va elementlarni zavodda tayyorlash va qurilish joyida yig'ish imkonini beradi. Bu texnologiyalar qurilishning vaqtini qisqartiradi, sifatni yaxshilaydi va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.

Foydalari:

Qurilishning tezlashishi: Qurilish qismlarining ilgari tayyorlanishi va joyida yig'ilishi.

Sifat nazorati: Zavodda ishlab chiqarilgan qismlar yuqori sifatli va sifat nazorati ostida ishlab chiqariladi.

Kam xarajatlar: Ishlab chiqarish va qurilish jarayonlaridagi xarajatlarni kamaytirish.

Xulosa

Texnologik innovatsiyalar dizayn va konstruktorlik sohasida jarayonlarni tezlashtirish, xarajatlarni kamaytirish va sifatni oshirishga katta ta'sir ko'rsatmoqda. CAD, BIM, 3D chop etish, AI, IoT, robototexnika va boshqa ilg'or texnologiyalar

yordamida yanada samarali va raqamli ishlab chiqarish jarayonlari mavjud. Bu sohalarda innovatsiyalarni qo'llash muhandislarga va dizaynerlarga yangi imkoniyatlar yaratib, ularning ishini yanada tez va samarali qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Zaleskaya Yu.I.Upravleniy protsessom formirovaniya ekologicheskoy kul'turi lichnosti / Yu.I. Zaleskaya // Kiravanne o`adukatsi. – 2008. – №4. –С.12-16.
2. Bo`riev K.L. Bo`lajak o`qituvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirishining metodologik tamoyillariga bog`liq jarayondir. <http://yurii.ru/ref11/rl-1992467.php>.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta`limda innovasion texnologiyalar. – Toshkent.: “Iste`dod jamg`armasi”, 2008.

O'QUVCHILARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Andijon davlat pedagogika instituti
Fizika va texnologiya kafedrası texnologiya fani o`qituvchisi
Zuhriddinova Nilufar Nusrat qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Texnologik ta`lim yo`nalishi 302 guruh talabasi
Ikromidinova Dildora Olimjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Texnologik ta`lim yo`nalishi 302 guruh talabasi
Zaynobidinova Xonzoda Orifjon qizi

Annotatsiya: O'quvchilarning texnik ijodkorligini rivojlantirish uchun bir qator metodlar va yondashuvlar mavjud. Bu metodlar o'quvchilarga muammolarni hal qilishda, yangi g'oyalar ishlab chiqishda, innovatsiyalarni yaratishda va texnik bilimlarni amaliyotda qo'llashda yordam beradi. Quyida, ularni yanada chuqurroq ko'rib chiqamiz.

Kalit so'zlar: O'quvchilar, Mehnat, Mashg'ulot, Loyiha Robototexnika, Project-Based Learning.

METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF TECHNICAL CREATIVITY OF STUDENTS

Annotation: There are a number of techniques and approaches to develop students' technical creativity. These techniques help students solve problems, develop new ideas, create innovations, and apply technical knowledge in practice. Below, let's take a closer look at them.

Keywords: Learners, Labor, Training, Project Robotics, Project-Based Learning.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА УЧАЩИХСЯ

Аннотация: Существует ряд методов и подходов к развитию технического творчества учащихся. Эти методы помогают учащимся решать проблемы, разрабатывать новые идеи, создавать инновации и применять технические знания на практике. Ниже мы рассмотрим их более подробно.

Ключевые слова: Учащиеся, Труд, Обучение, Проектная Робототехника, Проектное Обучение.

Kirish

O'quvchilarning ijodkorlik sifatlarini tarkib toptirish hamda rivojlantirishda pedagogikpsixologik jihatdan ulkan imkoniyatlar mavjud bo'lib, uning ro'yobga chiqishida nazariy izlanishlar va amaliy faoliyatni to'g'ri tashkil etish hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarning yosh va psixofiziologik xususiyatlari, ularni ijodkorlikka o'rgatishning maqsad va vazifalarini hisobga olgan holda ijodkorlik daralarini quyidagi tamoyillar asosida loyihalashtirish tavsiya etiladi.

- O'quvchining faoliyati undagi mavjud bilimlar doirasidan tashqariga chiqib keta olmaydi. Shuning uchun ularga avval bu asosiy bilimlarni ma'lum qilish, ularni loyihalashtirilgan, shu jumladan ijodiy mahsulotlarni yaratish uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikma va malakaga o'rgatish lozim.

- Mashg'ulotlarni tashkillashtirishda o'quvchi uchun kerakli axborotni tanlay bilish lozim. Zero, yakuniy maqsadga qaratilmagan har qanday axborot maqsadga erishishni qiyinlashtiradi, ta'lim samaradorligini keskin pasaytiradi.

- Mehnatning ko'pgina turlarida o'quvchilar ilgari ishlaridan tanish bo'lgan ayrim ish elementlari, usul va qoidalari bilan uchrashadilar. Ular yangi materialni o'rganish chog'ida o'ziga ma'lum qoidalarni qo'llaydilar.

- O'quvchi bir ishni bir nechta mashg'ulotda katta qiziqish bilan bajarishi mumkin. Demak, unda mehnatga qiziqishni ushlab turish uchun ish turlarini tez-tez o'zgartirib turish zarur. - Maktab o'quvchisi aksariyat hollarda katta yoshdagilarga taqlid qilishga intiladi. Boladan kattalar rahbarligisiz ijodiy va savodli ishni kutish qiyin. O'quvchilarning ijodkorlik qobilyatlarini rivojlantirishda umumpyedagogik prinsiplarga amal qilish lozim.

1.O'quvchilarning ijodkorlik qobilyatini rivijlantirishning foydali yo'nalishi: O'z ishidan ma'naviy qoniqishni ta'minlash.

2. Har bir o'quvchining o'z moyillari va qiziqishlarini hisobga olgan holda tegishli buyumlarni ixtiyoriy va ongli ravishda tanlash.

3.O'quvchilarning dars jarayoni ijodiy xarakterda bo'lishi, mustaqil topshiriqqa ijodiy yondoshish.

4.O'quvchilarning ijodkorlikini rivojlantirish ommaviy xarakterda bo'lishi ya'ni ko'pchilik o'quvchilarni jalb qilish.

5.O'quvchilarni individual xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olish lozim.

Asosiy qisim

Shunday qilib, o'quvchilarning ijodkorligi ilmiy texnikaviy va umumta'lim fanlaridan olgan bilimlarini chuqurlashtiradi, ularni tafakkurini rivojlantiradi, mustahkam mehnat ko'nikmalari va malakalarini tarkib topishiga yordam beradi, rasionalizatorlik va ixtirochilikka o'rgatadi, siyosiy bilim doirasini kengaytiradi. Shunday ekan, yosh avlodni ijodiy mehnatga o'rgatish, uni o'z zamonasining eng ilg'or bilimlari bilan qurollantirish barcha davrlarda hamma xalqlar uchun eng dolzarb vazifa hisoblangan.

Loyiha asosida ta'lim (Project-Based Learning)

Bu metodda o'quvchilar turli loyihalarda ishtirok etadilar, bu esa ularni real dunyo muammolarini hal qilishga undaydi. Loyiha asosida ta'limda o'quvchilar guruhlarda ishlaydi, bu esa ularning jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Har bir loyiha davomida o'quvchilar tasavvur va ijodkorlikdan foydalanib, amaliy yechimlar ishlab chiqadilar. Masalan:

Robototexnika loyihasi: O'quvchilar robot qurish va uni dasturlash orqali texnik va muhandislik bilimlarini oshiradilar.

Boshqa sohalarda loyihalar: Masalan, qurilish texnologiyalari, elektrotexnika, yoki dasturiy ta'minot ishlab chiqish kabi turli sohalarda ham loyihalar yaratish mumkin.

Problema yechish metodlari

Bu metodda o'quvchilarni konkret texnik masalalarni hal qilishga o'rgatish maqsad qilingan. Masalalar, odatda, murakkab bo'lib, bir nechta yondashuvni talab qiladi. Bu metod orqali o'quvchilarni:

Problemani tahlil qilish,

Yechimlarni baholash,

Innovatsion yechimlar taklif qilishga o'rgatish mumkin.

Masalan, muhandislik fakultetida o'quvchilarni mexanik yoki elektr tizimlari bilan bog'liq muammolarni hal qilishga undash orqali ular o'z bilimlarini amaliyotga tatbiq qilishadi.

Innovatsion fikrlashni rag'batlantirish

Texnik ijodkorlikni rivojlantirishda, o'quvchilarni yangi, ilg'or texnologiyalar bilan tanishtirish juda muhim. Buning uchun:

Texnologik yangiliklarni o'rganish: O'quvchilarga yangi texnologiyalar, dasturiy ta'minot va texnik vositalar haqida ma'lumotlar berish.

Texnik sohalarda yangicha yondashuvlar: O'quvchilarni mavjud muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni izlashga undash.

Innovatsion fikrlash orqali o'quvchilar o'zlariga mustaqil g'oyalar ishlab chiqish va muammolarni innovatsion tarzda yechish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Kreativ brainstorming (miya ishlash)

O'quvchilarni guruhlariga bo'lib, muammolarni hal qilish uchun kreativ brainstorming (miya ishlash) sessiyalariga jalb qilish. Bu metodda:

Har bir o'quvchi o'z g'oyalarini erkin va ochiq ravishda bildiradi.

G'oyalar guruh tomonidan muhokama qilinadi va yaxshilanadi.

Bu jarayon o'quvchilarni ijodiy fikrlashga undaydi va ular yangi, noan'anaviy yechimlar ishlab chiqishga harakat qilishadi.

Bu metod, ayniqsa, dasturlash, muhandislik, dizayn va boshqa texnik sohalarda muvaffaqiyatli ishlaydi.

Ko'rgazmali ta'lim (Hands-on Learning)

Amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarga texnik bilimlarni ko'rib chiqish va o'zlashtirish imkoniyatini beradi. Masalan:

Laboratoriya ishlarini bajarayotgan o'quvchilar: Fizika yoki kimyo laboratoriyalarida o'quvchilar nazariy bilimlarni amaliyotda sinab ko'rishadi.

Texnik qurilmalar bilan ishlash: Elektronika, robototexnika va boshqa texnik vositalar bilan amaliy mashg'ulotlar o'tkazish.

Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarni texnik yechimlarni ishlab chiqish va amaliy ishlarda muvaffaqiyatga erishish uchun kerakli ko'nikmalar bilan ta'minlaydi.

Kompyuter dasturlash va texnologiya mashg'ulotlari

Bugungi kunda texnik ijodkorlikni rivojlantirish uchun kompyuter dasturlash va texnologiyalarni o'rganish muhim. O'quvchilarga:

Dasturlash tillarini o'rgatish: Python, Java, C++ kabi dasturlash tillarini o'rganish, o'quvchilarga o'z g'oyalarini dastur shaklida amalga oshirish imkonini beradi.

Robototexnika va sun'iy intellekt: O'quvchilarga robototexnika, sun'iy intellekt, mashinaviy o'qish kabi ilg'or texnologiyalarni o'rgatish, ularni yangi yechimlar yaratishga ilhomlantiradi.

Interaktiv va ko'p omilli o'quv muhitlari

O'quvchilarni texnik ijodkorlikka undash uchun interaktiv muhitlar yaratish zarur. Masalan:

Virtual va kengaytirilgan haqiqat: O'quvchilarni virtual muhitda ishlashga undash. Virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar yoki o'yinlar yordamida o'quvchilar texnik bilimlarni o'zlashtiradilar.

3D dizayn va bosib chiqarish: 3D modellashtirish, dizayn va 3D printerlar yordamida o'quvchilar o'z g'oyalari konkret shakllarda yaratishlari mumkin.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Texnik ijodkorlikning asosiy jihati tanqidiy fikrlashdir. O'quvchilarni:

Muammolarni tahlil qilish: O'quvchilarni texnik muammolarni tahlil qilish va yechimlar taklif qilishga o'rgatish.

Alternativ fikrlash: O'quvchilarga bir nechta yondashuvlarni sinab ko'rishga imkon yaratish va ularga tanqidiy baho berishni o'rgatish.

Bu jarayon o'quvchilarda o'z fikrlarini mustaqil ravishda ifodalash va yaxshilashga yordam beradi.

Xulosa

Texnik ijodkorlikni rivojlantirish uchun ta'lim metodlarini tanlashda o'quvchilarning qiziqishlari, mavjud bilimlari va amaliy ko'nikmalariga e'tibor berish zarur. Bu metodlar o'quvchilarni nafaqat texnik bilimlarni o'zlashtirishga, balki innovatsion g'oyalarni ishlab chiqishga ham rag'batlantiradi. Shuningdek, o'quvchilarni jamoaviy ishga, tanqidiy fikrlashga va mustaqil qarorlar qabul qilishga o'rgatish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S.Bulatov "O'zbek xalq amaliy bezak san'ati" T., "Mehnat", 1991 yil
2. "Amaliy san'at qisqacha lug'ati" T., Qomuslar bosh tahririyati 1992 yil
3. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" 3-qism T., Davlat ilmiy nashriyoti
4. M.A. Maqsumova "Xalq xunarmandchiligi" Toshkent Nizomi nomli
5. Katasonova Ye. Y. Mo'g'ulgacha bo'lgan Rossiyaning Oltin kashtasi. X-XIII asrlar. / Ubrus jurnali No. 4-st. Peterburg. Optina cho'lining taxmin hovlisidagi Oltin tikish ustaxonasining nashri, 2005 yil

O`QUVCHILARNING IJODIY KANSTUROKTORLIK FAOLIYATIGA JALB QILISH USULLARI

Andijon davlat pedagogika instituti

Fizika va texnologiya kafedrasida texnologiya fani o`qituvchisi

Zuhriddinova Nilufar Nusrat qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Texnologik ta`lim yo`nalishi 302 guruh talabasi

Qodirova Manzura Nosirjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Texnologik ta`lim yo`nalishi 302 guruh talabasi

G`ofurova Rahimaxon Bahodirjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning ijodiy kansturoktorlik faoliyatiga jalb qilish, ularning shaxsiy va akademik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga, yangi g'oyalar yaratishga va tanqidiy fikrlashga yordam beradi. Ijodiy faoliyat orqali o'quvchilar faqat o'z qobiliyatlarini rivojlantiribgina qolmay, balki jamiyatda ijodkor va innovator bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni ham o'zlashtiradilar.

Kalit so'zlar: Kreativlik, ta'lim oluvchilar, qobiliyat, kreativlik, qilish va ilhomlantirish, Hamkorlik, Fikr bildirish va tanqidiy fikrlash.

METHODS OF INVOLVEMENT OF STUDENTS IN CREATIVE KANSTUROCTOR ACTIVITY

Annotation: in this article, the involvement of students in creative cansturoctor activities helps to support their personal and academic development, create new ideas and think critically. Through creative activities, students not only develop their abilities, but also acquire the skills necessary to become creative and innovators in society.

Keywords: creativity, learners, ability, creativity, doing and inspiring, collaboration, expression and critical thinking.

МЕТОДЫ ВОВЛЕЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В ТВОРЧЕСКУЮ КАНЦЕЛЯРСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Аннотация: в этой статье рассказывается, как вовлечение студентов в творческую карьеру канцелярского работника помогает поддерживать их личное и академическое развитие, генерировать новые идеи и критически

мыслить. Посредством творческой деятельности учащиеся не только развивают свои способности, но и приобретают навыки, необходимые для того, чтобы быть творческими и новаторскими в обществе.

Ключевые слова: креативность, обучаемые, способности, креативность, создание и вдохновение, сотрудничество, обратная связь и критическое мышление.

O'quvchilarning ijodiy kansturoktorlik faoliyatiga jalb qilish usullari o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ta'lim jarayonida o'z fikrlarini erkin ifoda etishlariga yordam berish maqsadida qo'llaniladi. Bu jarayonda o'qituvchilar o'quvchilarga turli metodlar va usullarni taklif etish orqali ularni ijodiy faoliyatga jalb qilishlari mumkin. Quyida bu mavzuga oid batafsil ma'lumot va usullarni keltiraman:

1. O'quvchilarni motivatsiya qilish va ilhomlantirish

Ijodiy muhit yaratish: O'quvchilarning ijodiy ishlarga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun o'qituvchilar ularni erkin va xavfsiz muhitda ishlashga chaqirishi kerak. Masalan, sinfda ijodiy ishlarni yaratish uchun o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatini berish kerak. Bu, ularni mustaqil va ijodiy fikrlashga undaydi.

Rag'batlantirish: O'quvchilarning har qanday ijodiy harakatini rag'batlantirish ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Ijodiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishgan o'quvchilarni maqtash va qo'llab-quvvatlash muhimdir.

2. Ijodiy vazifalar va topshiriqlar

Kreativ vazifalar: O'quvchilarga odatiy darslar orqali ijodiy muammolarni yechish topshiriqlari berilishi kerak. Masalan, o'quvchilar o'z tasavvurlarini amalga oshirish uchun fantastik hikoyalar yozish, rasm chizish, sahna asarlarini yaratish, musiqiy kompozitsiyalar yaratish kabi vazifalar bilan shug'ullanishi mumkin.

Sinov va xatoliklardan o'rganish: Ijodiy jarayonda o'quvchilar xatoliklarni qilishlari tabiiydir. O'qituvchilar xatoliklarni qabul qilish va undan o'rganishning ahamiyatini tushuntirishi kerak. Bu, o'quvchilarga qo'rquvsiz va ochiq fikrda bo'lishga yordam beradi.

3. Hamkorlikda ishlash va guruhdagi ijodiy faoliyat

Guruhda ishlash: Ijodiy faoliyatni guruhda olib borish o'quvchilarga bir-biridan o'rganishga, fikr almashishga va o'zaro hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday faoliyatda o'quvchilar o'z g'oyalarini boshqalar bilan muhokama qilib, jamoaviy qarorlar qabul qiladilar.

Ijodiy muhokamalar: O'quvchilarga o'z ijodiy ishlarini boshqalar bilan baham ko'rishga imkoniyat yaratish, ularning g'oyalarini ochiq muhokama qilish, boshqalar fikrini eshitish va baholash jarayonini ta'minlash kerak.

4. Innovatsion texnologiyalar va onlayn platformalarni qo'llash

Texnologiyalar yordamida ijodiy faoliyat: Zamonaviy texnologiyalarni, masalan, multimedialni vositalar, grafik dizayn dasturlari, 3D modellashtirish dasturlari yoki onlayn platformalar orqali o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Ular video bloglar, rasm, dizayn, musiqa yoki ijodiy hikoyalar yaratish kabi faoliyatlarga jalb qilinishi mumkin.

Onlayn loyihalar va interaktiv mashg'ulotlar: Onlayn sinflar, virtual o'qish va ijodiy platformalar orqali o'quvchilar boshqa o'quvchilar bilan muloqotda bo'lib, ijodiy ishlarda faol ishtirok etishlari mumkin.

5. Ijodiy rejalashtirish va maqsad qo'yish

O'quvchilarga reja tuzish imkoniyatini berish: O'quvchilar o'z ijodiy faoliyatini rejalashtirish va maqsadlar belgilash orqali maqsadga erishish uchun kerakli qadamlarni tushunishlari mumkin. Bu, ularning o'zini tashkil etish, vaqtni boshqarish va aniq maqsadlar qo'yishga yordam beradi.

Uzoq muddatli loyihalar: O'quvchilarga uzoq muddatli ijodiy loyihalar ustida ishlash imkoniyatini yaratish, masalan, ilmiy tadqiqotlar, san'at asarlarini yaratish yoki aniq bir mavzuda ijodiy loyiha tayyorlash.

6. Fikr bildirish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Ijodiy tanqid: O'quvchilarni o'z ishlari haqida tanqidiy fikr bildirishga undash. Bu ularni o'z ishlariga tanqidiy qarashga va yaxshilanish uchun yangi g'oyalar topishga yordam beradi.

Qiyin vaziyatlarga ijodiy yondashuv: O'quvchilarga, masalan, muammolarni ijodiy yechish uchun noan'anaviy usullarni taklif qilish. Bu orqali ular o'zini erkin ifodalashni va yangi echimlar yaratishni o'rganadilar.

7. O'quvchilarni turli madaniy va san'at faoliyatlariga jalb qilish

San'at va madaniyat faoliyatlari: O'quvchilarga turli san'at turlari (rassomlik, musiqa, drama va boshqalar) orqali ijodiy faoliyatga jalb qilish. Bu o'quvchilarning estetik qobiliyatlarini rivojlantirishga, ijodiy qarorlar qabul qilishga va o'z g'oyalarini ifodalashga yordam beradi.

Madaniy tadbirlar va festivallar: O'quvchilarni ijodiy ishlarni namoyish qilish uchun san'at festivallariga, musobaqalarga yoki ko'rgazmalarga taklif qilish.

8. O'quvchilarning o'zini ifodalashiga yordam berish

O'zini ifodalash uchun vositalar yaratish: O'quvchilarga o'z fikrlarini ifoda etishning turli usullarini taklif qilish (masalan, yozma ishlar, rasm chizish, musiqiy kompozitsiyalar va boshqalar). Bu orqali ular o'zlarini to'liq ifodalashga erishadilar.

Psixologik qo'llab-quvvatlash: O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda psixologik yondashuv ham muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, xavotirni yengish va ijodiy jarayonlarda qo'llab-quvvatlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari” to‘g‘risidagi qonun. //O‘zbekiston ixtirochilar va ratsionalizatorlar jamiyatining Respublika Kengashi. Rasmiy xujjatlar to‘plami. № 2.-T.,1994 . 4-28 b.
2. Turaqulov X.A., Sharipov Sh.S. Talabalar ixtirochilik ijodkorligini rivojlantirish . metodiy tavsiyanoma. - Jizzax, 1998. 36 b.
3. Andrianov P.N. Maktab o‘quvchilari texnik ijodkorligini rivojlantirish // O‘quvchilarning texnik ijodkorligi. Tuzuvchi P.N.Andrianov. - T .:”O‘qituvchi”, 1989.128 b.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVOD O'RGATISH DAVRIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH BO'YICHA METODIK TAVSIYALAR

ISFT 22-BTB-03 (sirtqi) guruh talabasi
Koshkinbaeva Gozzal Maxsetbaevna

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish jarayonida pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar berilgan. Pedagogik texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarning savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish va darslarni qiziqarli, interfaol tarzda o'tkazish imkoniyati yaratiladi. Ushbu maqolada, savod o'rgatishda foydalanish mumkin bo'lgan texnologiyalar, ularning afzalliklari va darslarda qo'llanishi to'g'risida ilmiy tahlil qilinadi.

Tayanch tushunchalar: Savod o'rgatish, pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, zamonaviy pedagogik texnologiyalar.

Savod o'rgatish — bu o'quvchilarga yozish va o'qish ko'nikmalarini o'rgatish jarayoni. Bu jarayon, asosan, yangi tilni o'rganish, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilish, grammatikani va imlo qoidalarini bilish, matnni tushunish va unga javob berish qobiliyatlarini rivojlantirishni maqsad qiladi. Savod o'rgatish, ko'pincha boshlang'ich ta'lim bosqichida amalga oshiriladi, chunki bu ko'nikmalar hayot davomida zaruriy asoslarni tashkil qiladi.

Savod o'rgatishda quyidagi asosiy jihatlar o'rganiladi:

1. Harflarni tanish: O'quvchilar alifbo va harflarni o'rganadilar, harflar qanday o'qilishi va yozilishi kerakligini tushunadilar.
2. So'z qurilishi: O'quvchilar so'zlarni to'g'ri tuzish va ularni talaffuz qilishni o'rganadilar.
3. Imlo va grammatikani o'rganish: So'zlarni va gaplarni to'g'ri imlo va grammatika qoidalariga muvofiq ishlatish ko'nikmalarini rivojlantirish.
4. Matn tushunish: O'quvchilar o'qigan matnni tushunib, unga tegishli savollarga javob bera olishlari kerak.
5. Yozma va og'zaki nutqni rivojlantirish: O'quvchilarga o'z fikrlarini yozma va og'zaki ravishda aniq va ravon ifodalashni o'rgatish.

Savod o'rgatish, shuningdek, o'quvchilarga o'qish va yozish orqali bilimlarni rivojlantirishga, tilni faol qo'llashga, mantiqiy va ijodiy fikrlashni oshirishga yordam beradi.

Boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish, o'quvchilarning kelajakdagi bilim olish jarayonining asosini tashkil qiladi. Savodxonlik faqatgina so'zlarni o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishni emas, balki fikrlash va tahlil qilishni ham o'z ichiga oladi. Shunday qilib, pedagogik texnologiyalarni qo'llash boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish samaradorligini oshirishga katta hissa qo'shadi.

Pedagogik texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb etish va ularning qiziqishini oshirish imkonini beradi. Ular quyidagi afzalliklarga ega:

- Yuqori samaradorlik: texnologiyalar yordamida materialni tez va samarali o'zlashtirish.
- Qiziqarli darslar: vizual va audio materiallar yordamida o'quvchilarning diqqatini jamlash.
- Mustaqil o'qish: onlayn resurslar va elektron darsliklar yordamida o'quvchilarning mustaqil ish faoliyatini rivojlantirish.

Savod o'rgatishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish metodlari quyidagilar:

1. Multimedia vositalarini qo'llash:
O'quvchilarga yangi so'zlar va tovushlarni tanishtirishda audiovizual materiallar (videolar, slaydlar, audio fayllar) samarali bo'ladi. Bu metod o'quvchilarga tushunishni va eslab qolishni osonlashtiradi.

2. Interfaol ta'lim platformalari:
O'quvchilarni o'zaro bahslashishga, tahlil qilishga va o'rganishga undovchi interfaol ta'lim vositalari, masalan, "Kahoot!", "Quizlet", "Google Classroom" kabi platformalar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va natijalarni tez baholash imkoniyatini yaratadi.

3. Kompyuter o'yinlari va ilovalar:
Kompyuter o'yinlari va mobil ilovalar yordamida o'quvchilar o'rganish jarayonini ko'ngilochar tarzda amalga oshirishi mumkin. Bu metod, ayniqsa, kichik yoshdagi o'quvchilarga o'quv materiallarini qiziqarli va o'yin tarzida o'zlashtirishga yordam beradi.

4. Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR):
O'quvchilarga so'zlar, tovushlar va tasvirlar orqali savod o'rgatishda VR va AR

texnologiyalaridan foydalanish innovatsion usul bo'lib, yangi bilimlarni qiziqarli va realistik tarzda taqdim etadi.

Savod o'rgatish jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samarali usullaridan biri – bu darsni integratsiya qilishdir. Misol uchun, o'quvchilarga bir necha so'zlarni o'rgatish uchun video yoki animatsiyalardan foydalanish, keyin esa o'quvchilarni ular bilan mustaqil ishlashga undash. Bunda ular o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini ham rivojlantiradilar. Boshlang'ich sinflarda savod o'rgatishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Multimedia vositalari, interfaol platformalar va boshqa innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarni o'rganishga jalb qilish, o'qish va yozish ko'nikmalarini yaxshilash mumkin. Shu bilan birga, o'qituvchining texnologiyalarga nisbatan ochiq fikrda bo'lishi va ularni dars jarayoniga to'g'ri kiritishi muhim ahamiyatga ega.

Pedagogik texnologiyalarni qo'llashda o'qituvchining roli juda muhim. O'qituvchi nafaqat texnologiyalardan foydalanishni o'rgatishi, balki o'quvchilarni yangi usullar va vositalar yordamida faol o'rganishga yo'naltirishi kerak. O'qituvchi, shuningdek, texnologiyalarni dars jarayonida qanday qilib samarali va muvofiq tarzda qo'llashni bilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatov B. *Boshlang'ich ta'limda pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi O'qituvchilarini qayta tayyorlash markazi, 2021.
2. Shukurov N. *Savod o'rgatish metodikasi*. Toshkent: Ta'lim, 2020.
3. Uzakov D. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash*. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti, 2022.
4. Mamatov R. *Interfaol ta'lim metodlari va texnologiyalar*. Samarqand: Samarqand davlat universiteti, 2021.
5. Tursunov I. *Kompyuter va multimedia texnologiyalaridan ta'limda foydalanish*. Toshkent: Fan va ta'lim, 2019.

DISCUSSIONS ON JACK LONDON'S STORIES

Davronova Diyora

Student of Samarkand State institute of Foreign Languages

Abstract

Jack London, an iconic American author, is renowned for his tales of adventure, survival, and social critique. His works explore the tension between individualism and the harsh forces of nature, often examining the role of animal instincts in human survival. This article discusses the major themes in London's stories, including the struggle for survival, the nature of individualism, his socialist views, and the impact of his personal experiences. By analyzing stories such as *The Call of the Wild*, *White Fang*, and *The Iron Heel*, the article reflects on how London's writing grapples with the complexities of humanity's relationship with nature, society, and inner instincts. Furthermore, the article explores London's direct narrative style, his use of nature as both a character and a symbol, and the lasting influence of his works on modern literature.

Key Words: Jack London, Survival, Individualism, Socialism, Nature, Animal Instincts, Literature Analysis, Naturalism.

Annotatsiya

Jack London, amerikalik taniqli yozuvchi, sarguzasht, omon qolish va ijtimoiy tanqid mavzularidagi asarlari bilan mashhur. Uning asarlari, ko'pincha hayvon instinktlarining inson omon qolishidagi rolini o'rganib, individualizm va tabiatning og'ir kuchlari o'rtasidagi ziddiyatni yoritadi. Ushbu maqolada Londonning asarlaridagi asosiy mavzular, jumladan, omon qolish uchun kurash, individualizm tabiati, uning sotsialistik qarashlari va shaxsiy tajribalari ta'siri muhokama qilinadi. "Yovvoyi tabiat chaqirig'i", "Oq sukunat" va "Temir tovon" kabi hikoyalarni tahlil qilish orqali maqola Londonning asarlari insoniyatning tabiat, jamiyat va ichki instinktlar bilan bo'lgan murakkab munosabatlarini qanday o'rganishini aks ettiradi. Bundan tashqari, maqolada Londonning to'g'ridan-to'g'ri hikoya qilish uslubi, tabiatni xarakter va ramz sifatida ishlatishi hamda uning asarlarining zamonaviy adabiyotga bo'lgan davomiy ta'siri o'rganiladi.

Kalit So'zlar: Jack London, Omon qolish, Individualizm, Sotsializm, Tabiat, Hayvon Instinktlar, Adabiyot Tahlili, Naturalizm.

Аннотация

Джек Лондон, культовый американский писатель, известен своими произведениями о приключениях, выживании и социальной критике. Его работы исследуют противоречие между индивидуализмом и жестокими силами природы, часто обращая внимание на роль животных инстинктов в выживании человека. В данной статье рассматриваются основные темы произведений Лондона, включая борьбу за выживание, природу индивидуализма, его социалистические взгляды и влияние личного опыта. Анализируя такие рассказы, как «Зов природы», «Белый клык» и «Железный каблук», статья отражает, как писательство Лондона сталкивается с сложностями человеческих отношений с природой, обществом и внутренними инстинктами. Кроме того, статья исследует прямолинейный стиль повествования Лондона, его использование природы как персонажа и символа, а также долговечное влияние его произведений на современную литературу.

Ключевые слова: Джек Лондон, Выживание, Индивидуализм, Социализм, Природа, Животные инстинкты, Анализ литературы, Натурализм.

Introduction

Jack London, born in 1876 in San Francisco, is a towering figure in American literature. Known for his rugged tales of adventure, survival, and individualism, London's works continue to capture readers' imaginations. His stories often deal with the human struggle against nature, society, and the inner self, reflecting his own experiences as a sailor, gold prospector, and social activist. This article delves into some of the major discussions surrounding Jack London's stories, exploring their key themes, literary style, and the impact of his personal life on his work.

Major Themes in Jack London's Stories. Jack London's stories are renowned for their exploration of survival, individualism, and the human condition. These themes resonate through his diverse range of stories, from the cold Alaskan wilderness in "The Call of the Wild" to the working-class struggles depicted in "The Iron Heel".

1. The Struggle for Survival

One of the most prominent themes in London's work is the primal struggle for survival. Characters in his stories face extreme conditions in harsh environments, often battling elements of nature and society to stay alive. This is especially evident in works like "To Build a Fire", where a man faces the freezing wilderness of the

Yukon Territory. London shows how survival is a matter of skill, will, and sometimes, luck.

2. Individualism and the Will to Power

London's protagonists often embody the philosophy of individualism and the will to power. These characters are driven by a desire to overcome obstacles and dominate their environment, much like the animal instincts they share with the wild. In "The Sea Wolf", the character of Wolf Larsen represents this brutal will to power as he challenges conventional morality in favor of raw strength and survival.

3. Socialism and Class Struggle

Jack London was a vocal socialist, and his political views significantly shaped his stories. In "The Iron Heel", London presents a dystopian future where an oligarchic system dominates the working class. Through his portrayal of class struggles and the exploitation of labor, London critiques capitalism and advocates for socialist ideals.

4. Nature vs. Nurture

London also addresses the nature versus nurture debate in his stories. Many of his characters are shaped by their environment, forced to adapt or perish. In "The Call of the Wild", Buck, the central character, transitions from a domesticated pet to a wild creature of the North. His transformation reflects the idea that nature's forces can dominate an individual's fate, pushing him toward his primal instincts.

The Role of Nature in Jack London's Stories. Nature plays a vital and often antagonistic role in Jack London's stories. It is not just a backdrop but a force that shapes the characters' lives and actions. In "White Fang", the titular wolf-dog learns to survive in a world where the elements are both beautiful and deadly. London's portrayal of nature is realistic—sometimes nurturing, but often harsh, indifferent, and unforgiving.

Through stories like "The Call of the Wild" and "To Build a Fire", London demonstrates how characters must adapt to the environment or face dire consequences. Nature, in London's works, is both a physical and symbolic force, challenging human endurance and testing survival instincts.

The Influence of London's Personal Experiences: Jack London's personal life deeply informed his fiction. His experiences in the Klondike Gold Rush, his time as a sailor, and his travels throughout the world all contributed to his understanding of struggle, hardship, and survival. London was no stranger to the harsh realities of life, having worked a variety of jobs and endured poverty. His firsthand experiences

in the wilderness provided the material for some of his most famous works, such as “The Call of the Wild” and “White Fang”.

These personal experiences allowed London to write with authenticity about survival in the wild, the battle for dominance, and the emotional and psychological toll these struggles take on individuals.

Humanity and the Animalistic Instinct: One of the most fascinating aspects of Jack London’s writing is his ability to blend human and animal instincts. Many of his characters, like Buck in “The Call of the Wild”, struggle between their civilized selves and their more primal urges. London examines the animalistic side of human nature, suggesting that in extreme conditions, individuals may revert to their base instincts in order to survive.

In “White Fang”, the titular wolf-dog embodies the conflict between his animal instincts and the influence of his human masters. London uses animal characters to explore themes of loyalty, survival, and brutality, showing how the line between human and animal can be blurred in the face of hardship.

Jack London’s Literary Style: London’s writing style is known for its clarity, directness, and vivid descriptions of both characters and landscapes. His works often use naturalistic elements, focusing on the forces that shape human behavior, whether they be nature, society, or heredity. His style is grounded in realism, with characters who react to their environment in ways that are both logical and instinctual.

His adventure stories are filled with tension and suspense, using a minimalist narrative style that keeps the focus on the action and the psychological impact of survival. Despite the simplicity of his prose, London manages to convey profound philosophical ideas about the human experience.

Criticism and Reception of Jack London’s Work: Jack London’s works were widely popular during his lifetime, though not without criticism. His socialist leanings, particularly his critique of capitalism in “The Iron Heel”, attracted both admiration and condemnation. Some critics have argued that London’s works, especially his portrayals of race and class, reflect the prejudices and limitations of his time.

Nevertheless, London’s exploration of survival, nature, and human resilience continues to resonate with readers. His vivid storytelling and deep philosophical questions ensure that his works remain significant in the study of American literature.

Conclusion

Jack London’s stories continue to captivate readers with their exploration of human resilience, survival, and the struggle for dominance in both nature and society.

His ability to weave adventure, philosophy, and social critique into compelling narratives makes his work an essential part of the literary canon. As discussions on Jack London's stories evolve, his portrayal of the struggle between humanity and the harsh realities of nature remains relevant, reminding readers of the primal forces that shape our existence.

List of Used Literature:

1. London, Jack. *The Call of the Wild*. Macmillan, 1903.
2. London, Jack. *White Fang*. Macmillan, 1906.
3. London, Jack. *The Iron Heel*. Macmillan, 1908.
4. Thompson, Stewart. *Jack London: A Biography*. University of California Press, 1983.
5. Beebe, Maurice. *Jack London: A Critical Biography*. Viking Press, 1968.
6. London, Jack. *To Build a Fire*. 1908.
7. Clifford, James. *The Nature of Survival: Jack London's Philosophy of Life*. University Press of Kentucky, 1997.
8. Gosling, Jennifer. *Jack London's Socialism: A Literary and Political Critique*. Princeton University Press, 2001.
9. Wald, Alan M. *The Intellectual Origins of Jack London's Works*. *Journal of American Literature*, 1985.
10. Fitzgerald, John. *The Role of Nature in Jack London's Adventure Stories*. *American Literary Studies*, 2005.

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDAGI MUAMMOLAR

Xoshimova Husnida

*Termiz davlat universiteti o'zbek filologiyasi fakulteti
4-bosqich 521-guruh talabasi*

Annotatsiya. Tarixdan ma'lumki, davlatning parchalanishiga eng asosiy sabab tashqi hujumlar emas, balki ichki nizolar hisoblanadi. Chor Rossiyasining Turkistonni bosib olishi bunga yaqqol misol bo'la oladi. Biz nega buni misol qilib keltirdik? Bugungi kunda ba'zi tilshunoslarimizning qilayotgan harakatlari, ya'ni hammasi bir yoqadan bosh chiqarmay, o'zlarining fikrlarini olg'a surishi, boshqalarning fikrlariga e'tibor qaratmasliklari bizga shu holatni eslatib yubormoqda.

Kalit so'zlar: fe'l kesim, ot kesim, ravishdosh, sifatdosh, portlovchi undosh, qorishiq undosh.

Аннотация. История показала, что главной причиной распада государства являются не внешние нападения, а внутренние конфликты. Ярким примером этого является нашествие царской России на Туркестан. Я привел пример, почему. Это напоминает мне действия некоторых наших лингвистов сегодня, то есть все они продвигают свои собственные идеи, не обращая внимания на мнение других.

Ключевые слова: глагол cut, конь cut, рифмовка, прилагательное, взрывной согласный, смешанный согласный.

Annotation. History has shown that the main reason for the disintegration of the state is not external attacks, but internal conflicts. The invasion of Turkestan by Tsarist Russia is a clear example of this. I gave an example of why. It reminds me of the actions of some of our linguists today, that is, they all promote their own ideas, not paying attention to the opinions of others

Keywords: verb cut, horse cut, ravishdosh, adjective, explosive consonant, mixed consonant.

Bugungi kunda BMT tomonidan tuzilgan o'lik tilga aylanmasligi uchun himoyaga muhtoj bo'lgan tillar qatorida o'zbek tilini ko'rish naqadar ayanchli hodisa. Biz ushbu maqola orqali o'zimizni ikkilantirgan bir qancha savollarga javob qidirmoqchimiz. Nima uchun hali ham tilshunosligimizda to'laqonli, mustahkam ishlab chiqilgan qoidaga to'xtalinmagan? Shuning uchun ham hozirda o'quvchilarda

ikkilanishlar mavjud. Bugungi kunda tezroq bu ikkilanishlarni bartaraf etib,tilimizning o'lik tilga aylanib qolmasligi uchun belni mahkan bog'lab ishga kirishishimiz juda ham zarur deb hisoblaymiz.

2014-yilda chiqarilgan 8-sinf ona tili darsligidagi "Kesim" mavzusida fe'l kesim va ot kesimga ta'rif berilar ekan,shunday deyiladi: "Fe'l kesim sof fe'l va ba'zan ravishdosh bilan ifodalanadi. -guncha qo'shimchasini olgan ravishdoshgina kesim bo'lib kelishi mumkin";

" Fe'ldan boshqa so'z turkumlari(ot, sifat, son, olmosh, ravish, taqlid so'z), shuningdek, fe'lning vazifa shakli hisoblangan harakat nomi bilan ifodalangan kesim ot kesim hisoblanadi".[4.52]

Xo'sh, savol tug'iladi. Sifatdosh-chi? Nega u haqida ma'lumot berilmadi?

Keyingi masala, "Ch" undoshi hosil bo'lish usuliga ko'ra qanday undosh hisoblanadi? 5-sinf darsligida uning hosil bo'lish usuliga ko'ra qaysi guruhga mansubligi to'g'risida biror ma'lumot yo'q. [3.93] B. Mengliyev [1.93] va R.Sayfullayeva bilan hamkorlikdagi B. Mengliyevning darsliklariga [5.54] e'tibor qaratadigan bo'lsak, "Ch" undoshini portlovchi undosh deya e'tirof etganlar. Agar ushbu undosh portlovchi bo'lsa, biz shu kungacha o'rganib kelgan "Qorishiq undosh" qayerga yo'q bo'ldi? Bunday tushuncha endi tilshunosligimizdan butunlay chiqib ketadimi?

Yana bir savol tug'iladi. Sifatdosh, ravishdoshlarning qo'shimchalari kesimni shakllantirishga xizmat qilgan paytda ushbu qo'shimchalarga sifatdosh yoki ravishdosh qo'shimchalari deb emas, balki zamon hosil qiluvchi qo'shimcha deb qaraymiz deb o'rganganmiz. Shu o'rinda diqqatingizni 8-sinf darsligidagi keltirilgan misolga qaratmoqchimiz: "Ishning boshi boshlanguncha".

Yuqorida ta'kidlaganimiz, ravishdoshning fe'l kesim vazifasida kelish holati. E'tibor bering, bu yerda ravishdosh deb olingan so'z "boshlanguncha" so'zi. Lekin u so'z kesim bo'lib kelyapti. Shunday holatda ham bu so'zga ravishdosh deb qaraymizmi? Agar shunday deb qarajak,unda yuqoridagi qoida qayerda qoladi? Tilshunosligimizda shunga o'xshash masalalar juda ko'p. Biz bu fikrlar yuzasidan o'z mulohazalarimizni bildirib o'tmoqchimiz.

Avvalo birinchi masalaga yuzlanadigan bo'lsak, agar, ravishdoshdagi o'sha misol (ishning boshi boshlanguncha)ni kesim deb oladigan bo'lsak, unda sifatdosh ham fe'l kesim tarkibiga kiradi. Masalan, "Bermasning oshi pishmas".

Endi ikkinchi masala, "Ch" undoshi haqida fikr yuritadigan bo'lsak, bizning fikrimizcha ,u qorishiq undosh hisoblanadi. Negaki u portlovchi "t" hamda

sirg'aluvchi "sh" undoshining qo'shilishidan hosil bo'lgan va shuning uchun ham "qorishiq" deb nom olgan.

Ko'pchilik tilshunos olimlar ch undoshi chindan ham "t" va "sh" ning qo'shilishidan hosil bo'lganini tan oladilar. Lekin ba'zilari u hosil bo'lish o'rni nuqtayi nazaridan qorishiq desalar, ba'zilari hosil bo'lish usuli nuqtayi nazaridan qorishiq deydilar. Biz hosil bo'lish o'rniga ko'ra qorishiq deb hisoblovchi olimlarning fikriga qo'shilmaymiz. Sababi "t" undoshi ham "sh" undoshi ham hosil bo'lish o'rniga ko'ra til oldi undoshi hisoblanib, ikkisi bir guruhga mansub. Shu sababdan ham uni biz hosil bo'lish usuliga ko'ra qorishiq undosh deya e'tirof etgan bo'lardik. (Ma'lumot: N.Erkaboyeva o'zining "O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami" asarida "Ch" undoshini qorishiq deb ta'kidlagan) [2 32]

Uchinchi masala yuzasidan nimadir deb aytolmaymiz. Ikkala qoidadan birini chiqarib yuborish kerak, bizningcha.

Albatta, bu xususida tilshunos olimlarimiz anchayin bosh qotirganlar. Biz shunchaki yuqorida aytib o'tganimizdek, o'zimizni ikkilantirgan savollarga javob qidirmoqchi bo'ldik xolos...

Foydalanilgan adabiyotlar:

c)B. Mengliyev "Hozirgi o'zbek tili".

d)N. Erkaboyeva "O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami".

e)N. Mahmudov, A. Sobirov, Sh. Sattorov, Sh. Toshmirzayeva, D. Mannopova 5-sinf ona tili darslik

f)M. Qodirov, H. Ne'matov, M. Abduraimova, R. Sayfullayeva, B. Mengliyev 8-sinf ona tili darslik.

g)R. Sayfullayeva, B. Mengliyev "Hoziri o'zbek adabiy tili".

FILOGENEZNING BOSQICHLARIDA XATTI-HARAKATNING PAYDO BO'LISHI

---

*DTPI Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi 106-BT- guruh talabasi*

Esonmurodova Sabina Shuxratovna

sabinaesonmurodova@gmail.com

*DTPI Pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim
yo'nalishi 106-BT-guruh talabasi*

Boboqulova Farishta Abdug'anievna

farishtaboboqulova@gmail.com

Annotatsiya. Maqola "Filogenezning bosqichlarida xatti-harakatning paydo bo'lishi" mavzusini o'rganadi va evolyutsion jarayonda xatti-harakatning qanday rivojlanishiga, uning filogenetik asoslariga va organizmlar orasidagi o'zaro aloqalarga e'tibor qaratadi. Filogenezning turli bosqichlarida xatti-harakatning shakllanishi va uning biologik ahamiyati aniqlanadi. Maqola, xatti-harakatning genetik, neyrofiziologik va ekologik omillar bilan bog'liqligini, shuningdek, uning turli hayvon turlari va odamlar orasidagi o'zgarishlarini tahlil qiladi. Xatti-harakatlar, turli davrlar davomida adaptiv foyda keltirib chiqargan, bu jarayonning evolyutsion nuqtai nazardan qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Tadqiqotda, hayvonlar va odamlar orasidagi xatti-harakatlar farqlarining paydo bo'lishi, shuningdek, ular bilan bog'liq miyaning rivojlanishi ham ko'rib chiqiladi. Maqola filogenez nuqtai nazaridan xatti-harakatning paydo bo'lishining murakkabligi va ko'p jihatli ekanligini ta'kidlaydi, bu esa organizmlarning moslashuvchanligini va ularning atrof-muhitga bo'lgan munosabatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar. . Neyrofiziologiya, filogenez, evolyutsiyasi, hatti-harakatlar, filogenetik asoslari, moslashuvchanlik, ong, nerv va hayvonlar dunyosi.

Абстрактный. В статье рассматривается тема «Возникновение поведения на этапах филогении» и уделяется внимание тому, как развивается поведение в эволюционном процессе, его филогенетической основе и взаимодействиям между организмами. На разных этапах филогенеза определяются формирование поведения и его биологическое значение. В статье анализируется связь поведения с генетическими, нейрофизиологическими и экологическими факторами, а также его вариации у разных видов животных и человека. Поведение, которое со временем привело к адаптивным

преимуществам, показывает, насколько важен этот процесс с эволюционной точки зрения. Исследование изучает возникновение поведенческих различий между животными и людьми, а также связанное с этим развитие мозга. В статье подчеркивается сложность и многогранность возникновения поведения с точки зрения филогении, что помогает лучше понять приспособляемость организмов и их взаимоотношения с окружающей средой.

Ключевые слова. . Нейрофизиология, филогения, эволюция, поведение, филогенетические основы, адаптация, сознание, нервы и животный мир.

Abstract. The article examines the topic "Emergence of behavior at the stages of phylogeny" and focuses on how behavior develops in the evolutionary process, its phylogenetic basis, and interactions between organisms. At different stages of phylogenesis, the formation of behavior and its biological significance are determined. The article analyzes the relationship of behavior to genetic, neurophysiological and environmental factors, as well as its variation among different animal species and humans. Behaviors that have produced adaptive benefits over time show how important this process is from an evolutionary perspective. The study examines the emergence of behavioral differences between animals and humans, as well as related brain development. The article emphasizes the complexity and multifacetedness of the emergence of behavior from the point of view of phylogeny, which helps to better understand the adaptability of organisms and their relationship to the environment.

Key words. . Neurophysiology, phylogeny, evolution, behavior, phylogenetic bases, adaptation, consciousness, nerves and animal world.

Kirish qism. Filogenez – bu organizmlarning evolyutsion rivojlanish tarixi, ya'ni hayvonlar, o'simliklar, va boshqa hayot shakllarining tarixiy o'zgarishlari va ular o'rtasidagi qarindoshlikni o'rganadi. Xatti-harakat esa organizmning atrof-muhitga javob berish va hayotiy ehtiyojlarini qondirish maqsadida amalga oshiradigan harakatlar yig'indisidir. Xatti-harakatlar organizmning biologik, ekologik va genetik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularning evolyutsiyasi filogeneznining muhim jihatidir.

Filogeneznining turli bosqichlarida xatti-harakatlarning paydo bo'lishi, hayvonlar va o'simliklar evolyutsiyasining o'ziga xos jihatlaridan biridir. Xatti-harakatlarning rivojlanishi, asosan, organizmlarning atrof-muhitga moslashuvi va hayotini ta'minlash maqsadida shakllanadi. Bu jarayon davomida xatti-harakatlar

biologik va ekologik omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning o‘zgarishi va yangi shakllanishi organizmlarning evolyutsion taraqqiyotiga ta'sir ko‘rsatadi.

1. Filogenez va Xatti-Harakatlar

Filogenezning boshlang‘ich bosqichlarida, ya'ni dastlabki hayvon turlarida, xatti-harakatlar asosan instinktiv bo‘lib, minimal miqdordagi o‘zgarishlarga ega edi. Xatti-harakatlar organizmlarning to‘g‘ri yashash muhitini topishi va ko‘payishi uchun muhim rol o‘ynaydi. Xatti-harakatlarning bu boshlang‘ich shakli, biologik ehtiyojlarni qondirish uchun zarur bo‘lgan asosiy javoblarni tashkil etadi, masalan, ovqatlanish, yashirish, ko‘payish va yirtqichlardan saqlanish.

2. Neyrofiziologiya va Xatti-Harakatlarning Rivojlanishi

Evolyutsiya jarayonida, xatti-harakatlar murakkablashib, nerv tizimi va miyaning rivojlanishi bilan bog‘liq bo‘ldi. O‘rganilgan xatti-harakatlar boshlang‘ich instinktiv javoblarni o‘rnini bosib, turli ekologik sharoitlarga moslashuvchanlikni oshirdi. Masalan, yuqori darajadagi nerv tizimiga ega hayvonlar, xususan primatlar, o‘z tajribalari va o‘rganish orqali yangi xatti-harakatlarni shakllantira olishadi.

3. Hayvonlar Dunyoidagi Xatti-Harakatlar

Hayvonlar orasida xatti-harakatlar filogenezning turli bosqichlarida farq qiladi. Oddiy organizmlar, masalan, hasharotlar, asosan instinktiv xatti-harakatlar bilan yashaydi. Ularning xatti-harakatlari genetika orqali o‘tkaziladi va atrof-muhitga minimal moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Boshqa tomondan, yuqori murakkab hayvonlar, masalan, primatlar, ko‘plab o‘rganish va tajriba orqali yangi xatti-harakatlarni rivojlantirish imkoniyatiga ega. Bu hayvonlar o‘z ijtimoiy tuzilmalari, muloqot usullari va ovqat topish strategiyalarini o‘rganib, ular bilan hayotlarini uzluksiz ravishda takomillashtiradilar.

4. Odamlarda Xatti-Harakatlarning Rivojlanishi

Odamlarning xatti-harakatlar evolyutsiyasi filogenezda o‘ziga xos o‘rin tutadi. Insonlar ongli ravishda qaror qabul qilish, ijtimoiy aloqalar o‘rnatish va murakkab muammolarni hal qilishga qodir. Bu xatti-harakatlarning rivojlanishi, ayniqsa, miyaning katta va rivojlangan qismiga bog‘liq bo‘lib, odamlarni o‘zaro ta'sir qilish, tahlil qilish va o‘rganishga olib keladi. Odamlarning ijtimoiy o‘rgatish tizimi, madaniy va axloqiy qiymatlari xatti-harakatlarning o‘zgarishiga ta'sir qiladi va bu evolyutsion jarayonni yanada murakkablashtiradi.

5. Ijtimoiy Xatti-Harakatlar va Filogenez

Ijtimoiy xatti-harakatlar filogenezda muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy guruhlar tarkibida yashovchi hayvonlar o‘zaro aloqalar va hamkorlik orqali o‘z turmush tarzini shakllantiradi. Ijtimoiy hayotning rivojlanishi, masalan, oila, guruh, yoki

koloniyalar, o‘zaro yordam va resurslarni taqsimlash xatti-harakatlarining shakllanishiga olib keladi. Insonlar orasidagi ijtimoiy xatti-harakatlar, ayniqsa, tilda muloqot qilish, axloqiy qadriyatlar, va madaniyatni o‘rganish orqali rivojlanadi.

6. Filogenezda Xatti-Harakatlarning Moslashuvchanligi

Filogenezning har bir bosqichida xatti-harakatlarning moslashuvchanligi yangi ekologik sharoitlar va yashash muhitlariga javob sifatida rivojlanadi. Masalan, o‘zgargan iqlim, yangi o‘simliklar va hayvonlar turlarining paydo bo‘lishi hayvonlarning xatti-harakatlarini moslashtiradi. Buning natijasida yangi ovqatlanish, yashirish, va reproduktiv strategiyalar shakllanadi. Xatti-harakatlarning moslashuvchanligi, ayniqsa, yuqori darajadagi nerv tizimiga ega organizmlarda, o‘rganish va ijtimoiy aloqalarning rivojlanishi orqali kengayadi.

7. Xatti-Harakatning Filogenetik Asoslari

Filogenezning asosiy mohiyati organizmlarning hayotiy ehtiyojlarini qondirish va survival (hayot qolish) uchun zarur bo‘lgan xatti-harakatlarni shakllantirishdir. Har bir tur uchun xatti-harakatlar filogenetik jihatdan murakkablashib, organizmlarning atrof-muhitga va boshqa turlarga bo‘lgan munosabatini aks ettiradi. Masalan, xatti-harakatlarning genetik o‘zgarishi orqali organizmlar yangi sharoitlarga moslashadi va yangi hayotiy strategiyalarni rivojlantiradi. Filogenezning turli bosqichlarida xatti-harakatlarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi organizmlar uchun hayotiy muvaffaqiyatni ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Instinktiv xatti-harakatlardan boshlanib, o‘rganish va murakkab muloqotga qadar bo‘lgan jarayon hayvonlar va odamlar orasida ko‘plab farqlarni keltirib chiqaradi. Xatti-harakatlarning evolyutsion rivojlanishi, ularning biologik va ekologik moslashuvchanligi bilan birga, har bir organizmning hayotdagi muvaffaqiyatini ta‘minlaydi. Bu jarayon filogenezning yana bir murakkab va qiziqarli jihati bo‘lib, organizmlarning hayotga moslashishini va ekologik tizimda qanday o‘zaro ta‘sir qilishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa. Filogenezning bosqichlarida xatti-harakatlarning paydo bo‘lishi evolyutsion jarayonning muhim qismini tashkil etadi. Dastlabki hayvonlarda xatti-harakatlar instinktiv bo‘lib, ularning asosiy maqsadi hayotini saqlash va ko‘payish uchun zarur bo‘lgan javoblardan iborat edi. Keyingi rivojlanish jarayonida esa xatti-harakatlar murakkablashib, nerv tizimi va miya rivoji bilan bog‘liq bo‘lib, o‘rganish va tajriba orqali yangi xatti-harakatlar shakllandi. Filogenezda hayvonlar va odamlar orasidagi xatti-harakatlarning farqlanishi, asosan, ijtimoiy hayot, muloqot va murakkab muammolarni hal qilish qobiliyatiga bog‘liq. Odamlarda xatti-harakatlarning rivojlanishi, ongli qarorlar qabul qilish va madaniy o‘rganish bilan

chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu jarayon insonlarning jamiyat ichida o‘zaro aloqalarini, axloqiy qadriyatlarini va madaniy o‘zgarishlarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shunday qilib, xatti-harakatlar filogenezda organizmlarning yashash muhitiga moslashishini ta'minlash va hayotiy ehtiyojlarni qondirish uchun rivojlanadi. Bu jarayon, organizmlar o‘rtasidagi turli ekologik sharoitlarga moslashuvchanlikni oshirib, evolyutsiyaning keyingi bosqichlariga o‘tishda muhim rol o‘ynaydi. Xatti-harakatlarning rivojlanishi, biologik, ekologik va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq bo‘lib, har bir turda o‘ziga xos shakllarini va moslashuvchanlikni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. <https://president.uz/uz> - Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб- сайти.
2. Урунтаева Г.А. Детская психология. - М.: «Академия», 2010. -С. 36.
3. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. - М.: «Педагогика», 1977. -С. 222.
4. Ғозиев Э. Тафаккур психологияси. - Т.: «Укитувчи», 1990.
5. Каримова В.М., Суннатова Р. Мустақил фикрлаш. - Т.: «Шарк», 2000.
6. Нишонова З.Т. Мустақил ижодий фикрлаш. - Т.: «Фан», 2004.
7. Тихомиров О.К. Психология мышления. - М.: МГУ, 1984.
8. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Домашняя школа мышления (для пятилетних детей). - М.: «Знание», 1984.
9. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М.: «Просвещение», 1991.
10. Выготский Л.С. Мышление и речь. - М.: «Педагогика»,

FILOLOGIYA FANLARNI RIVOJLANTIRISH YO‘LIDAGI TADQIQOTLAR

Aktamova Munisa Shaxobiddin qizi

*Toshkent amaliy fanlar universiteti O‘zbek tili va
adabiyoti yo‘nalishi talabasi*

E-mail: aktamovamunisa6@gmail.com

Telefon: +998(94) 999 18 29

Anotatsiya: Ushbu maqolada filologiya fanlari til va adabiyotning nazariy va amaliy jihatlarini o‘rganadi. Ushbu soha insoniyatning madaniy, tarixiy va lingvistik merosini o‘rganish orqali jamiyat taraqqiyotiga katta hissa qo‘shadi. Zamonaviy dunyoda filologiyaning rivojlanishi texnologiyalar bilan integratsiyalashib, yangi tadqiqot metodologiyalari va yo‘nalishlarini shakllantirmoqda. Ushbu maqolada filologiya fanlarini rivojlantirish yo‘lidagi muhim tadqiqotlar va dolzarb masalalar tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Filologiya, amaliy filologiya, zamonaviy filologiya sotsiolingvistika, etnolingvistika, psixolingvistika.

Filologiya (qad.yun.philologiy-so‘zni sevish, so‘zga mehr) gumanitar fanlar-tilshunoslik, adabiyotshunoslik, matnshunoslik, manbashunoslik va boshqalarning hamkorligidan tarkib topgan fan. Yozma yodgorliklarni lisoniy va stilistik jihatdan tahlil etish orqali inson ma‘naviy madaniyatining tarixi va mohiyatini o‘rganadi. O‘z ichki masalalari va tashqi aloqalari yig‘indisidan iborat bo‘lgan matn filologiyaning mavjudligini belgilovchi ilk asos hisoblanadi. Asosiy diqqat e‘tibor nimaga qaratish, unga yordamchi sharxlar yaratish (filologik asarlarning eng qadimiy shakli) orqali filologiya ayni shu nuqtai nazar asosida inson turmushini butun kengligi va teranligi bilan qamrab oladi.¹

Hozirgi filologiya til va adabiyotni o‘rganishning yangi-yangi muammolarini o‘rtaga tashlab, yangi metodlarni ishlab chiqmoqda. Ijtimoiy hayotning barcha davrlariga xos yozma manbalar bilan uzviy bog‘langan holda rivojlanmoqda. Filologik tadqiqotlar mavjud manbalarga chuqur ilmiy va tanqidiy nuqtai nazardan yondashgan holda olib borilmoqda. Bir paytlar yagona, yaxlit fan hisoblangan filologiyadan ajralib chiqib, mustaqil fanlarga aylangan tarix, falsafa,

---

¹. Samigova U. “Filologiya fanlarini rivojlantirish yo‘lidagi tadqiqotlar” 2022

san'atshunoslik kabi soxalarning vazifalarini chegaralab olish, shu bilan birga, ular bilan ijodiy hamkorlik qilish hozirgi filologiyaning eng muhim o'ziga xos xususiyatidir.²

O'tgan asrning 90-yillariga kelib mavjud ona tili ta'limining yaroqsiz holga kelib qolganligi, uni tubdan isloh qilish lozimligi, ta'lim maqsadi, mazmuni va usulini yangilash zarurati ayon bo'lib qolgan edi. Yangi davr bilimli shaxsgagina emas, balki bilim olish yo'llarini puxta o'zlashtirgan, mustaqil idrok qilish ko'nikmasiga ega bo'lgan ongli fuqaroga ehtiyoj sezdi. Yangi davr talablari asosida ta'limda ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi usullarga ustuvorlik berilishiga qaramasdan, til qurilishi haqida ko'p hollarda amaliy tatbiqdan yiroq, kam samarali lingvistik bilimlar berishdan iborat eski va g'aliz an'ana hanuz saqlanib qolmoqda. Mubolag'asiz ravishda aytish mumkinki, bugungi kunda boshlang'ich sinflarda deysizmi, yuqori sinflar yoki akademik litsey va kasb-hunar kollejarida deysizmi, til qurilishi bo'yicha beriladigan bilimlar hissasi ona tilidan amaliy foydalanish kompetensiyasidan ancha ustunlik qiladi. Ahvol shu darajaga yetdiki, chuqurroq e'tibor berilsa, ona tili ta'limi maqsadi ijodiy tafakkur sohibi va til imkoniyatini egallagan shaxsni tarbiyalash emas, balki tilshunos olimni yetishtirishga o'xshab qoldi. Yangi asrda jamiyatning barcha sohalarini shiddat bilan qamrab olayotgan globallashuv jarayoni dunyo miqyosida tilshunoslikning ham, til ta'limining ham zimmasiga yangidan-yangi vazifalarni qo'yimoqda. Davr tildan amaliy foydalanish samaradorligini fanning ham, ta'limning ham asosiy vazifasiga aylantirib qo'ydi. Natijada dunyo fanida tilning ichki qurilishini tavsiflaydigan quruq nazariyabozlikdan til va shaxs mushtarakligi masalasi bilan shug'ullanadigan amaliy yo'nalishlariga o'tish to'lqini kuch olmoqda. Til ta'limi ham amaliy xarakter kasb etib, umuman olganda, filologiya va til o'qitish sohasida ta'lim oluvchilarning muayyan nutqiy vaziyat, sharoit va madaniy muhitda tildan oqilona, samarali foydalanish kompetensiyasini rivojlantirish va uning filologik ta'minotini vujudga keltirish masalasi bilan shug'ullanishi yechimini mutlaqo kechiktirib bo'lmaydigan dolzarb vazifaga aylandi. Filologiya fan sohasi sifatida til va adabiyot bilan bog'liq nazariy, ta'limiy va amaliy masalalar bilan shug'ullanadi. Dunyo miqyosida filologiyaning bir necha turi mavjud bo'lib, har bir filologik faoliyat turi ijtimoiy hayotdagi tegishli muammolar bilan bog'liq o'ziga xos maqsad va vazifalarga ega. Nazariy filologik faoliyat tilshunoslik va adabiyotshunoslik bo'yicha fundamental bilimlarni egallash asosida

² Qo'chqortoyev I., Isabekov B., "Turkiy filologiyaga kirish" 1984

ilmiy tadqiqotlar olib borish, mavjud nazariy filologik konsepsiyalar va alohida lisoniy, adabiy hodisa va jarayonlar, turli shakldagi matnlarni turli nazariy hukm va xulosalar chiqarish uchun tahlil va talqin qilish, umumlashtirish, tegishli ilmiy ma'lumotlarni to'plash, olib borayotgan tadqiqot bo'yicha annotatsiya, referat tayyorlash, mavzu va soha bo'yicha ilmiy munozara, himoya va muhokamalarda ishtirok etish, axborot va ma'ruzalar bilan chiqish qilish, ilmiy xulosalarni og'zaki, yozma va virtual tartib (axborot tarmoqlariga) taqdim etish kabilarni o'z ichiga olib, bu vazifalar vatanimiz filologiya sohasining bosh nazariy yo'nalishi doirasida birlashadi hamda, asosan, amaliy tatbiq bosqichigacha bo'lgan faoliyat hisoblanadi. Til egalarining lisoniy imkoniyatlardan pragmatic foydalanish samaradorligi masalalari bilan shug'ulladigan o'zbek amaliy tilshunosligining milliy xarakterdagi sotsiolingvistika, etnolingvistika, psixolingvistika, pragmalolingvistika, lingvokognitologiya, lingvokulturologiya, neyrolingvistika, kompyuter lingvistikasi, korpus lingvistikasi, sud lingvistikasi kabi zamonaviy fan yo'nalishlari rivojlanishi ijtimoiy taraqqiyot talablari bilan uyg'un. Ayniqsa, axborot texnologiyalari va globallashtirish asrida o'zbek tilining global til korpuslariga qo'shiluvini ta'minlash tarixiy zarurat sifatida namoyon bo'lmoqda.³

Filologiya fanlari rivojining zamonaviy yo'nalishlari:

1. Lingvistik texnologiyalarni rivojlantirish

Zamonaviy tadqiqotlar tilshunoslikda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasi imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan. Tilni avtomatik qayta ishlash, matnlarni tarjima qilish va ma'lumotlarni tasniflash kabi yo'nalishlar keng rivojlanmoqda. Bunda tabiiy tilni qayta ishlash (Natural Language Processing, NLP) texnologiyalari filologiya fanlarida yangi inqiloblarni yuzaga keltirmoqda.⁴

2. Adabiyot tadqiqotlarida raqamli texnologiyalar qo'llanilishi

Filologiyada raqamli adabiyotshunoslik (Digital Humanities) sohasining rivojlanishi katta e'tiborni tortmoqda. Matnlarni raqamlashtirish, arxivlarni yaratish va katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali adabiyotni o'rganish jarayoni yanada tezlashmoqda.

3. Til va madaniyatning o'zaro ta'siri

Zamonaviy filologiya millatlararo muloqotda til va madaniyatni o'rganishga alohida urg'u bermoqda. Lingvokulturologik tadqiqotlar orqali tilning madaniy merosdagi o'rnini va uning jahon miqyosidagi ahamiyati tahlil qilinmoqda.

³ Nurmonov A. "O'zbek tilshunosligi tarixi" 2002

⁴ I.Sultonov. Adabiyot nazariyasi. T., "O'qituvchi", 1980.

Dolzarb tadqiqot masalalari

1. Tilni saqlash va himoya qilish

Globalizatsiya jarayonida ko‘plab tillar yo‘qolib ketish xavfi ostida. Tilshunoslar bu tillarni hujjatlashtirish, ularning lug‘at fondini va grammatik tizimini qayd etish bo‘yicha tadqiqotlarni olib bormoqda.

2. Mahalliy tillarning rivoji va xalqaro miqyosda targ‘iboti

O‘zbek tili kabi milliy tillarni xalqaro miqyosda targ‘ib qilish va zamonaviy ilmiy doirada ulardan foydalanishni kengaytirish bo‘yicha tadqiqotlar olib borilmoqda.

3. Lingvistik xilma-xillikni o‘rganish

Lingvistik xilma-xillikni o‘rganish va uni saqlab qolish tadqiqotchilarning asosiy vazifalaridan biriga aylangan. Bu jarayonda tillarning tarixi, rivoji va o‘zaro ta’siri o‘rganiladi. Filologiya fanlarining zamonaviy ahamiyati

Filologiya fanlari til va adabiyot sohasidagi o‘zgarishlarni tushunishga, ularning rivojlanish qonuniyatlarini aniqlashga yordam beradi. Bu fanlar milliy madaniyatni asrab-avaylash va xalqaro miqyosda targ‘ib qilishda ham muhim o‘rin tutadi.⁵

Filologiyaning asosiy yo‘nalishlari:

1. Tilshunoslik: grammatik tizimlarni, dialektlarni, til o‘zgarishini va tilshunoslikning amaliy aspektlarini o‘rganish.

2. Adabiyotshunoslik: badiiy adabiyotning tarixiy rivoji, janrlari va mazmunini tahlil qilish.

3. Madaniy lingvistika: til va madaniyatning o‘zaro ta’siri, lingvokulturologiya masalalari.

4. Tarixiy filologiya: qadimgi matnlarni o‘rganish, ularning tarjima va izohlarini berish.

Zamonaviy filologiya fanlarida tadqiqot yo‘nalishlari:

1. Lingvistik texnologiyalarni rivojlantirish

Hozirgi zamon filologiyasi sun’iy intellekt, mashinani o‘qitish va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) texnologiyalari bilan boyimoqda. Ushbu yo‘nalishda quyidagilar tadqiq qilinmoqda:⁶

- Avtomatlashtirilgan tarjima tizimlari: Google Translate kabi vositalarning takomillashtirilishi.

⁵ To‘xta Boboyev. Adabiyotshunoslikka kirish.T., "Universitut" 2000

⁶ Shukurovna, Haqulova Gulnora. "ONA TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 18.2 (2024): 67-71.

- Matnlarni tahlil qilish: turli tillardagi matnlarning leksik, sintaktik va semantik xususiyatlarini avtomatik tahlil qilish.
- Nutqni aniqlash va sintez qilish texnologiyalari: ovozli yordamchilar (Siri, Alexa) uchun lingvistik model yaratish.

2. Raqamli adabiyotshunoslik

Raqamli texnologiyalar yordamida adabiy asarlarni raqamlashtirish, ulardan ma'lumotlar bazalarini yaratish va katta hajmdagi matnlarni statistik tahlil qilish imkoniyatlari kengaymoqda.⁷

- Qadimgi qo'lyozmalarni saqlash va o'rganish.
- Milliy adabiyotlar elektron kutubxonalarini yaratish.
- Adabiy yo'nalishlar va uslublar tahlilida sun'iy intellektdan foydalanish.

3. Til va madaniyatni o'rganish

Lingvokulturologik tadqiqotlar tillar va ularning milliy madaniyatdagi o'rnini o'rganishga qaratilgan. Jumladan:

- Milliy tillarning xalqaro kommunikatsiyadagi roli.
- Til va madaniyatning globallashtirish jarayonidagi o'zgarishlari.
- Mahalliy tillar va lahjalarning madaniy identifikatsiya vositasi sifatida ahamiyati.

Dolzarb muammolar va yechimlar

1. Yo'qolib ketayotgan tillar muammosi

Birlashgan Millatlar Tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, har ikki haftada bir til yo'q bo'lib ketmoqda. Bu muammo ko'p tillarni hujjatlashtirish va arxivlashni talab qiladi.

Yechim:

- Tilni saqlash bo'yicha xalqaro loyihalar (masalan, Endangered Languages Project).

- Tilshunolar uchun maxsus grant va dasturlar tashkil etish.

2. Milliy tillarni rivojlantirish va global darajaga olib chiqish

O'zbek tili singari milliy tillarni xalqaro ilmiy doirada kengroq qo'llash uchun tilni standartlashtirish va zamonaviy atamalar bazasini yaratish zarur.

Yechim:

- Lug'atlarni yangilash va boyitish.
- Fan va texnologiya uchun o'zbekcha ilmiy atamalarni ishlab chiqish.
- Onlayn resurslarni kengaytirish.

⁷ Farxodovna, Fozilova Mohigul. "TIL TA'LIMIDA MATN BILAN ISHLASH ORQALI O'QUVCHILAR MA'NAVİYATINI SHAKLLANTIRISH." Konferensiyalar Conferences. Vol. 1. No. 10. 2024.

3. Tilshunoslikda sun'iy intellektning cheklovlari

Hozirgi texnologiyalar hali ham tilning nozik ma'no qatlamlarini tushunishda zaif.

Yechim:

- Sun'iy intellekt uchun tilshunoslik ma'lumotlar bazalarini boyitish.
- Ko'p tilli modellarning o'rganilishi va qo'llanilishini kengaytirish.

Filologiya fanlarini rivojlantirish istiqbollari

1. Xalqaro ilmiy hamkorlik

Turli davlatlarning til va adabiyotshunoslari hamkorlikda madaniy va lingvistik merosni tadqiq etishi zarur.

2. Raqamli infratuzilma yaratish

Elektron kutubxonalar, tillar uchun onlayn o'quv resurslari va ma'lumot bazalarini kengaytirish muhim.

3. Innovatsion pedagogika

Filologiyani o'qitish jarayoniga interaktiv texnologiyalar va raqamli vositalarni joriy etish talab qilinadi.

Xulosa qilib aytganda, filologiya fanlarining rivojlanishi zamonaviy texnologiyalar, raqamli infratuzilma va xalqaro hamkorlik orqali yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Til va adabiyotni chuqur o'rganish, lingvistik merosni saqlash va yangi ilmiy yo'nalishlarni rivojlantirish kelajakda filologiya fanlari uchun muhim qadam bo'ladi. Shu bilan birga, milliy tillar va madaniyatni dunyo miqyosida targ'ib qilish ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Filologiya fanlari nafaqat til va adabiyotning o'tmishini o'rganish, balki ularni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirib kelajak uchun rivojlantirish vazifasini ham o'z zimmasiga oladi. Tilni saqlash, madaniyatni keng targ'ib qilish va fanlararo hamkorlik orqali filologiya fanlari zamonaviy jamiyatning ajralmas qismiga aylanishi mumkin. Shu bilan birga, milliy tillar rivojiga e'tibor qaratish ilmiy va madaniy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Samigova U. "Filologiya fanlarini rivojlantirish yo'lidagi tadqiqotlar" 2022
2. Qo'chqortoyev I., Isabekov B., "Turkiy filologiyaga kirish" 1984
3. Nurmonov A. "O'zbek tilshunosligi tarixi" 2002
4. J.Sultonov. Adabiyot nazariyasi.T., "O'qituvchi", 1980.
5. To'xta Boboyev. Adabiyotshunoslikka kirish.T., "Universitut" 2000
6. Shukurovna, Haqulova Gulnora. "ONA TILI DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH." Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi 18.2 (2024): 67-71.
7. Farxodovna, Fozilova Mohigul. "TIL TA'LIMIDA MATN BILAN ISHLASH ORQALI O'QUVCHILAR MA'NAVIYATINI SHAKLLANTIRISH." Konferensiyalar Conferences. Vol. 1. No. 10. 2024.

UDK: 636.084.033

BROYLER JO‘JALARINI TEXNOLOGIK PARVARISH QILISH USULLARI

J.Kdirbayeva

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali tayanch doktoranti*

A.E.Yangiboyev

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali q.x.f.f.d, dotsent*

I.R.Xolbo‘tayev

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universitetining Toshkent filiali mustaqil izlanuvchisi*

Broyler jo‘jalarini texnologik parvarish qilish usullari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Qoraqolpog‘iston Respublikasi hududida parvarishlanadigan broyler krosslari ularni parvarish qilish, zarur bo‘lgan uskunalar bilan ta‘minlash yo‘llari, suv ichish va oziqlantirish frontlari, xona haroratining me‘yoriy ko‘rsatgichlari, nisbiy namligi, yoritilishi, ventilyatsiya, bug‘lantirish orqali sovutish tizimi, joylashtirish zichligi, tirik vazn nazorati, bruderli texnologiyasi asosida parvarishlash va ularni tez fursatda o‘stirish to‘g‘risida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: bruder, Kobb-500, Ross-308, ozuqa, jig‘ildon, go‘sh, mahsuldorlik, namlik, bosim, suv, energiya, mikroiklim.

Методы технологического ухода за цыплятами-бройлерами.

АННОТАЦИЯ

В данной статье бройлерные кроссы, содержащиеся на территории Республики Каракалпакстан, способы обеспечения их необходимым оборудованием, фронты поения и кормления водой, нормативные показатели комнатной температуры, относительной влажности, освещения, вентиляции, пара. Предусмотрена система охлаждения, плотность посадки, контроль живой массы, брудерная технология ухода и быстрое разведение.

Ключевые слова: брудер, Кобб-500, Росс-308, корм, долгоносик, мясо, продуктивность, влажность, давление, вода, энергия, микроклимат.

Methods of technological maintenance of broiler chicks

ANNOTATION

This article provides information on the care of broiler crosses kept in the Republic of Karakalpakstan, ways to provide them with the necessary equipment, drinking and feeding fronts, standard room temperature, relative humidity, lighting, ventilation, evaporative cooling system, stocking density, live weight control, care based on brooder technology, and their rapid growth.

Keywords: brooder, Cobb-500, Ross-308, feed, chickpeas, meat, productivity, humidity, pressure, water, energy, microclimate.

KIRISH

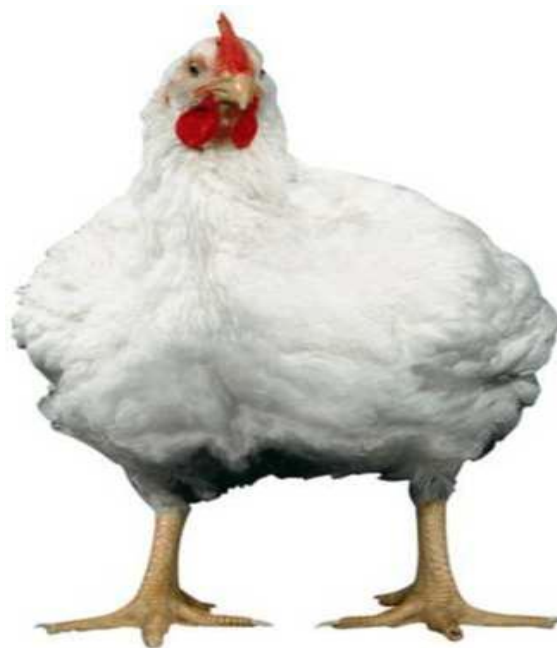
Respublikamizda go'sht yo'nalishidagi parrandachilik sanoatida tovuqning go'shtdor etakchi krosslaridan — Ross (Angliya), Xabbard (Frantsiya), Kobb, Arbor aykres (AQSh) broyler krosslaridan keng foydalanilmoqda. Ular bir-birlaridan jadal o'sishi bilan farqlanadilar. Bunday chatishgan jo'jalarning tirik vazni 38—42 kunlik yoshida 2,4—2,7 kg ga etadi. Bu yoshda so'yilgan broyler-jo'jalar yoqimli parhez go'sht bergani tufayli, aholi uni katta talab bilan iste'mol qiladi. Ular to'yimliligi jihatidan o'rdak hamda g'oz go'shtidan yuqori turadi, chunki ularda to'yimli proteinlar miqdori ko'proq, yog' esa kamroqdir.

Jahon chorvachilik sohasining rivojlanishi shuni ko'rsatadiki, chorvachilikda go'sht ishlab chiqarish bo'yicha boshqa hayvonlar turiga qaraganda parranda go'shtini ishlab chiqarish jadallik bilan rivojlanmoqda. Broyler jo'jalarini jadal o'sishi va sarflangan ozuqalarga nisbatan yuqori sifatli arzon go'sht etishtirish, qisqa vaqt ichida qilingan xarajatlarning qoplanishi hamda aholining parhez parranda go'shtiga bo'lgan talabining oshishi sababli broyler yo'nalishidagi parrandachilikka qiziqish tobora ortib bormoqda.

Zamonaviy broyler ishlab chiqarish texnologiyasi bir-biri bilan bog'liq bo'lgan ish tizimi, ya'ni broyler jo'jalarning ota-ona galalarini o'stirish va boqish, inkubatsion tuxumlarni ishlab chiqarish, qisqa davr ichida (38—42 kun) broyler jo'jalarini go'shtga etishtirishdan iboratdir.

Ross-308 krossi

Kobb-500 krossi

Asosiy izlanishlar: Hozirgi kunda go'sht yo'nalishidagi broyler jo'jalar go'shtiga iste'molchilar talabining salmog'i ko'payib, bir qancha broyler go'shti yetishtiruvchi tadbirkorlik xo'jaliklari soni ortib borayotgan bo'lsa-da, Ross-308 krossli broyler jo'jalarini o'sish va rivojlanish, mahsuldorlik sifatlarini yaxshilash hamda boquv davrini imkon qadar qisqartirish asosiy vazifalardan biri bo'lib kelmoqda. Bu borada ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirish uchun O'zbekiston olimlaridan S.Azimov, D.Azimov, A.Alimov, M.A.Ismoilov, A.Tursunov, G'.Jumaniyozov, G.B.Ibodullayeva, Sh.Doniyorov va boshqalar tomonidan go'sht yo'nalishidagi parrandalarni parvarishlash, o'sish va rivojlanish ko'rsatgichlarini oshirish usullarini o'rganishda turli parvarishlash va oziqlantirish usullaridan foydalanish mumkinligi to'g'risidagi ilmiy tadqiqot ishlarni olib borishgan.

Xo'jalikda broyler jo'jalarini texnologik ishlab chiqarish quyidagi asosiy tamoyillarni inobatga olgan holda tashkil qilinadi:

Samarali texnologik inkubatsiya qilish, saqlash va transportda tashish usullarini qo'llab, yuqori mahsuldor, sifatli duragay jo'jalarni o'stirishni optimal variantini tanlash;

Yosh broyler jo'jalarga erta o'sish sharoitlarini yaratish, jo'jalarni parrandaxonaga keltirilgandan boshlab suv va ozuqaga bimalol etishish imkonini yaratish, shu bilan birga 4 - 5-kunlari qo'shimcha qo'yilgan suvdon va emdonlardan avtomatlashgan suvdon va emdonlarga bezarar o'tishni tashkillashtirish;

Jo'jalarni biologik, ya'ni o'z tarkibida me'yorga asosan ozuqa moddalari, mineral komponentlar va mikroelementlari mavjud bo'lgan premiks bilan boyitilgan, to'yimli va yuqori sifatli omuxta em bilan oziqlantirish;

Parrandalarni yopiq binoda va optimal mikroklimate (havo harorati, nisbiy namligi va almashinuvi), yoshidan kelib chiqib mavjud yoritish ratsional tizimi va fiziologik holatlarini inobatga olgan holda parrandaxonalarda o'stirish, boqish va etishtirish;

Jo'jalarni suv va ozuqani aktiv iste'mol qilishini, jig'ildon(zob)i to'lganligini nazorat qilib borish, boqilish samarasini bilish uchun 7- kuni tirik vaznini tortish;

Jo'jalarni butun o'sish davrida havo haroratini ma'qul bo'lgan rejimda ushlash. Tez o'suvchi broyler jo'jalari o'zidan ayniqsa ishlab chiqarish davrining ikkinchi qismida, katta miqdorda metabolik issiqlik chiqaradi. Jo'jani 21 kunligidan boshlab atrof muxit haroratini 21⁰S dan past ushlash, broylerlar vaznini optimal o'sishiga imkon yaratadi.

Yuqumli va yuqumsiz parranda kasalliklariga qarshi samarali veterinariya-profilaktik chora-tadbirlarini qo'llash (binoni sanatsiya qilish, bir vaqtning o'zida bir hil yoshdagi parrandalar bilan binoni to'ldirish, o'z vaqtida immunizatsiya qilish va boshqalar).

Broylerlarni qafaslarda saqlash va boqish uchun BKM-3B texnologik uskunalari va 3 yarusli KP-8 batareyalarini ishlatish mumkin. Broylerlarni kataklarda saqlashning afzalliklari shundan iboratki, bir xil hajmdagi maydonda er(pol)da boqilganga nisbatan 1,5 barobar bosh sonini ko'p ushlash mumkin, mos ravishda bosh soni hisobiga parranda go'shtini ham ko'p olish mumkin. Lekin shu bilan birga er(pol)da boqilganiga qaraganda qafasda boqilgan broylerlar bir boshiga nisbatan kamroq tirik vazn olinishi va olingan 1 kg tirik vazn uchun ko'proq sarf- xarajat qilinishi aniqlangan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, broylerlarni erda boqish uskunalari kataklarda boqish uskunalari nisbatan 2 barobar arzon tushadi. Broylerlarni erda boqiladigan uskunalari xarajatlarini qoplash uchun 2—2,5 yil vaqt talab etiladi, kataklarda boqiladigan broylerlar uskunalari xarajatlarini qoplash uchun 3—4 yil vaqt talab etiladi.

7 - 14 kunlik broyler jo'jalari

Qalin to'shamada broylerlarni etishtirish texnologiyasi eng muhim va har tomonlama mukammal o'zlashtirilgan texnologiya hisoblanadi.

Boqilayotgan broyler jo'jalarining tagiga qalin to'shama uchun mog'orlamagan, toza yog'och qipig'i, maydalangan poxollar 8—10 sm qalinlikda ishlatiladi. To'shama harorati pol bilan bir xil bo'lishi (2830°S) kerak. Agar to'shama bir tekisda yotqizilmagan bo'lsa, suv va ozuqaga bir tekis etolmaganligi tufayli broyler jo'jalari galasining bir xil o'sishi kuzatilmaydi. Broyler jo'jalarini boqish zichligi 1 m^2 ga 12—14 boshni tashkil etadi, shunda 1 kv. m. boqish maydonchasida tirik vaznda 32—36 kg parranda go'shti etishtiriladi.

Jo'jalar birinchi 12 - 14 kunlik yoshigacha tana haroratini boshqara olmaydi. Eng qulay tana haroratini havo haroratini tartibga solish orqali yaratish mumkin. Pol harorati havo haroratiga o'xshab juda zarur ko'rsatkich, shuning uchun parrandaxonani oldindan isitish juda muxim hisoblanadi. Parrandaxona harorati va nisbiy namligini jo'jalarni keltirishdan issiq mavsumda 24 soat, sovuq mavsumda 48 soat oldin stabillashtirish kerak bo'ladi.

Tavsiya etiladigan ko'rsatkichlar:

- Havo harorati 30°S (ozuqa va suvning oldida jo'ja elka balandligida o'lchanadi);
- To'shama harorati 28 - 30°S ;
- Havo nisbiy namligi 60 - 70%.

Keltirilgan ko'rsatkichlarni hamma bruder maydonchasida doimiy ravishda nazorat qilib borish kerak bo'ladi, buning eng yaxshi indikator bo'lib jo'jalarni xulqi hisoblanadi.

Jo'jalarni keltirishdan oldin yana bir bor suv va ozuqalar etarli bo'lishini va parrandaxona bo'yicha bir tekisda tarqatilganligini nazoratdan o'tkazish kerak.

Hamma jo'jalar keltirilgandan keyin zudlik bilan ozuqa va suvga etishish imkoni bo'lishi kerak.

Jo'jalar karton qutilarda qancha ko'p vaqt qolsalar, ular organizmining suvsizlanish potentsiali shuncha kuchayadi. Bu erta chiqim bo'lishiga va 7 kunlik yoshida hamda yoshining final qismida tirik vazn o'sishining pasayishiga olib keladi.

Jo'jalarni karton qutilardan bruder tagidagi qog'ozlar ustiga extiyotkorlik bilan tez va bir tekisda qo'yiladi. Bo'sh karton qutilar darxol olib tashlanadi.

Jo'jalarga tinchlanish va yangi sharoitga ko'nikish uchun 1 - 2 soat vaqt beriladi. Shundan so'ng hamma jo'jalarda suv va ozuqaga etishish imkoni mavjudligini nazorat qilib chiqiladi. Asbob - uskunalarni ishlashini va havo haroratini nazorat qilib chiqish kerak bo'ladi.

Birinchi 7 kun jo'jalarga yangi sharoitga o'rganish va oziqlanish va suv ichish jarayonini stimulyatsiya qilish uchun kuniga 23 soat davomida 30 - 40 lyuks intensivlikdagi yorug'lik beriladi.

Galaga toza ichimlik suvi berish va jo'jalarga qulay bo'lgan optimal balandlikdagi suvdonlarda suvga oson etishish imkoniyati yaratilib berilishi kerak. Nippelli liniyalarni 12 bosh parrandaga 1 nippel hisobidan, qo'ng'iroq shaklidagi suvdonlarni 1000 bosh parrandaga 6 ta suvdon hisobidan o'rnatish tavsiya etiladi. Bundan tashqari 1000 bosh parrandaga 6 ta qo'shimcha mini-suvdon(avtosuvdon) lar qo'yiladi.

Boshida jo'jalarga mini-granula ozuqani 100 bosh jo'jaga 1 dona hisobidan em - poddon yoki tuxum fleykasida beriladi, hamda qog'ozlarga ozuqa shunday solinadiki band bo'lgan maydon 25 foizdan kam bo'lmasligi kerak. Jo'jalarni to'g'ri qog'oz ustiga qo'yiladi. Avtomatik tizimdagi emdon va suvdonlar qog'ozga yaqin joylashgan bo'lishi kerak.

Bir boshga oziqlantirish fronti 5 sm va suv ichish fronti 1 sm ni tashkil etadi.

Eng muxim omillar:

- *Jo'jalarga toza, biobezarar sharoitlaryaratib berish;*
- *Bir xil yoshdagi galalar (hammasi bo'sh - hammasi to'la) printsipini qo'llash orqali kasalliklar tarqalishini nazorat qilib borish;*
- *To'shamalarni polga bir tekis qilib soldirish;*
- *Parrandaxonalarni oldindan isitish hamda havo harorati va nisbiy namligini jo'jalarni keltirguncha stabilizatsiya qilish;*
- *Parrandaxonaga jo'jalarni tezlik bilan joylashtirish;*
- *Jo'jalarga zudlik bilan suv va ozuqa berish;*

- Jo'jalarni suv va ozuqaga oson etishishi uchun uskunalarni qulay qilib joylashtirish;
- Tizimli emdon va suvdonlar yoniga yana qo'shimcha suvdon va emdonlar qo'yish;
- Jo'jalarni tinchlanishi uchun, suv va emdonlarga oson etishadigan qilib 1 - 2 soatga xoli qoldirish;
- Ozuqa, suv, havo harorati va nisbiy namligini 1 yoki 2 soatdan keyin tekshirib chiqish, kerak bo'lgan joylarda sozlash.

Parvarishlash jarayoni boshlanish davriga baho berish

Jo'jalar ozuqaga birinchi etishishganda, o'zida ochlikni xis qiladi, natijada yaxshilab oziqlanadi va jig'ildoni(zob)ni to'ldiradi. Jo'jalar suv va ozuqani topganligiga amin bo'lish uchun 8 va 24 soat o'tgandan keyin tekshiriladi. Buning uchun parrandaxonani 3 - 4 joyidan 30 - 40 bosh jo'jalar ushlanadi. Keyin har bir jo'jani jig'ildonini barmoq bilan asta paypaslab tekshiriladi. Agar jo'ja suv va ozuqani topgan bo'lsa jig'ildoni to'la, yumshoq va aylana shaklida bo'ladi. Agar jig'ildoni to'la bo'lsa, lekin paypaslab ko'rilganda ozuqa shakli (teksturasi) sezilsa, unda jo'ja etarli miqdorda suv ichmagan bo'ladi. Jo'ja jig'ildonini to'ldirish me'yori 8 soatdan keyin 80 foizni, 24 soatdan keyin 95 - 100 foizni tashkil etishi kerak.

Parvarishlash sharoitlarini nazorati

Parranda galasi sog'ligi va ishtaxasi rivojlanishi uchun asosiy zarur elementlardan eng maqbul havo harorati va nisbiy namlik hisoblanadi. Havo haroratini va nisbiy namlikni doimo va tez - tez nazorat qilib turish kerak bo'ladi: birinchi 5 kun minimum bir kunda 2 marta va undan keyin har kuni. Havo harorati va nisbiy namlikni o'lchash va mikroiklimni avtomatik tarzda nazorat qilish tizimi datchiklari jo'jalar balandligida o'rnatiladi. Bundan tashqari elektron nazorat datchiklarni to'g'ri ishlayotganligini nazorat qilib qilib turish uchun yana oddiy termometrlar ham o'rnatiladi.

Jo'jalarni parvarishlash jarayonida binoni havosini elvizaksiz almashtirib, tozalab turish uchun yana quyidagilar kerak bo'ladi:

- Havo harorati va nisbiy namlikni kerakli darajada ushlab turish;
- Parrandaxonada is(bo'g'uvchi) gaz (moyG'gazli isitkichlarni parrandaxonaga o'rnatish natijasida paydo bo'ladi), karbonat angidrid gazi va amiyaklarni havo almashtirishni ta'minlash (ventilyatsiya) tizimi orqali paydo bo'lishi oldi olinadi;

Jo'jalarni parrandaxonaga joylashtirilgandan boshlab ventilyatsiyani minimal ishlatish orqali tez - tez va muntazam interval vaqtda toza(sof) havo berib borishni

tashkil etish tavsiya etiladi. Sifatli havo va haroratni jo'jalar balandligida bir me'yorda ta'minlab turish uchun ichki ventillyatorlardan foydalanish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. A.Yangiboyev, I.Xolbo'tayev, N.Sattorov. Utilization of nitrogen and mineral substances by the organism in the care of ross-308 broiler chicks with the help. International Conference on Developments in Education Hosted from Toronto, Canada <https://econferencezone.org> 21 st August – 2024 9-16 bet
2. A.Yangiboyev, I.Xolbo'tayev, N.Sattorov. Tetrabiotik yordamida broyler jo'jalarini parvarishlashda ozuqa moddalari va energiyaning organizm tomonidan o'zlashtirilishi. International Conference on Developments in Education Hosted from Saint Petersburg, Russia <https://econferencezone.org> July - 23rd 2024 10-17 bet
3. A.Yangiboyev, I.Xolbo'tayev, A.Narimov. Tuxum yo'nalishidagi jo'jalarni Quruq sut ozuqa qo'shimchasi yordamida parvarishlashda Aniqlash tajribasini o'tkazish natijalari Open Academia: Journal of Scholarly Research Volume 1, Issue 8, August, 2024 ISSN (E): 2810-6377 Website: <https://academiaone.org/index.php/4> 1-5 bet
4. I.R.Xolbo'tayev - Broyler jo'jalarining tirik vazn dinamikasi, o'sish intensivligi va yashovchanligiga Tetrabiotik probiotigining ta'siri. Chorvachilik va naslchilik ishi ISSN-2181-9459 Ilmiy-amaliy jurnal №4 2024 yil 18-21 bet
5. I.R.Xolbo'tayev Effect of tetrabiotic probiotic on quantitative and qualitative indicators of broiler chicken meat. Neo science peer reviewed journal volume 24, august - 2024 ISSN (e): 2949-7701 www.neojournals.com 1-6 papers

GAZA KOMPRESSOR STANSIYALARIDAGI NASOS AGREGATLARINING ENERGO SAMARADORLIGINI HISOBLASH HAMDA OSHIRISH

---

*Buxoro muhandislik-texnologiya instituti
To‘ymurodov Alisher Azamat o‘g‘li
Jafarov Sobir Talab o‘g‘li*

Annotatsiya

Gazni transport qilish va taqsimlash tizimlarida kompressor stansiyalari asosiy rol o‘ynaydi. Ularning samarali ishlashi butun tizimning energiya tejamkorligini va iqtisodiy samaradorligini ta‘minlaydi. Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlari o‘zining yuqori energiya sarfi bilan ajralib turadi, shuning uchun ularning energiya samaradorligini hisoblash va yaxshilash masalasi muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlarining energiya samaradorligini hisoblash usullari, optimallashtirish hamda nasos agregatlarining energo samaradorligini oshirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: kompressor, stansiya, tizim, energiya, stansiya, agregat, optimallashtirish, inverter.

Kirish

Energiya tejash va energiya samaradorligini oshirish dunyo miqyosida barcha sanoat tarmoqlarida, shu jumladan neft-gaz sanoatida ham muhim ahamiyatga ega. Gazni transport qilish va taqsimlash tizimlarida kompressor stansiyalari muhim rol o‘ynaydi. Ular gazni nasoslar yordamida quvurlar orqali uzatish uchun zarur bosimni ta‘minlaydi. Ushbu jarayonda, kompressorlar va nasos agregatlarining energetik samaradorligi butun tizimning samarali ishlashini ta‘minlashda katta ahamiyatga ega. Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlarining energo samaradorligini oshirish nafaqat energiya sarfini kamaytirishga, balki atmosferaga chiqadigan ifloslanish miqdorini ham qisqartirishga yordam beradi.

Gaza kompressor stansiyalarining ishlash prinsipi

Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlari gazni quvurlar orqali yuqori bosim bilan uzatish uchun ishlatiladi. Kompressorlar gazni siqish va uzatish jarayonida bosimni oshiradi, natijada gazni uzoq masofalarga uzatish mumkin bo‘ladi. Nasos agregatlari esa gazni uzatishda zarur bo‘lgan quvvatni ta‘minlash

uchun ishlaydi. Ularning samaradorligi kompressor stansiyasining umumiy energiya sarfi va ishlash samaradorligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

Energiya samaradorligini hisoblashning asosiy ko'rsatkichlari

Nasos agregatlarining energiya samaradorligini hisoblash uchun quyidagi asosiy parametrlardan foydalaniladi:

- **Gazning hajmi (Q)** – Gazning bir necha sekunddagi transport hajmi, odatda kub metr/sni (m^3/s) bilan o'lchanadi.
- **Bosim (p)** – Gazning tizimdagi bosimi, pa (Pascal) bilan o'lchanadi.
- **Nasosning samaradorligi (η_{nasos})** – Nasosning energiyani samarali ishlatish koeffitsienti, odatda foizda ifodalanadi.
- **Kompressorning samaradorligi ($\eta_{kompressor}$)** – Kompressorning energiya sarfini optimallashtirishdagi samaradorlik darajasi.

Energiyani hisoblashda quyidagi formulalar ishlatiladi:

Nasos agregatining foydali ish bajarish energiyasi (P_{ish}):

$$P_{ish} = Q \times \Delta p \times \eta_{kompressor}$$

Bu yerda:

- P_{ish} – Nasos agregatining foydali ish bajarish energiyasi (kVt),
- Q – Gazning transport qilinadigan hajmi (m^3/s),
- Δp – Gazning bosim o'zgarishi (Pa),
- $\eta_{kompressor}$ – Kompressorning samaradorligi.

Umumiy energiya sarfi (P_{sarfi}):

Umumiy energiya sarfi quyidagi formula yordamida hisoblanadi:

$$P_{sarfi} = P_{ish} / \eta_{nasos}$$

Bu yerda:

- P_{sarfi} – Nasos agregatining umumiy energiya sarfi (kVt),
- η_{nasos} – Nasos agregatining energiya samaradorligi (foizda).

Nasos agregatlarining energiya samaradorligini optimallashtirish

Nasos agregatlarining energiya samaradorligini oshirish uchun bir nechta yondashuvlar mavjud:

- **Invertorli boshqaruv tizimlaridan foydalanish:**

Invertorli boshqaruv tizimlari nasos agregatining ish tezligini optimallashtirishga yordam beradi. Bu texnologiya yordamida nasosning aylanish tezligi real vaqt rejimida gazning talabiga mos ravishda o'zgartiriladi, natijada energiya sarfi sezilarli darajada kamayadi.

- **Energiyani tiklash tizimlarini joriy etish:**

Kompressor stansiyalarida gazning bosimi ortiqcha bo'lsa, uning energiyasini tiklash tizimlari orqali qayta ishlatish mumkin. Bu energiya keyinchalik boshqa jarayonlar uchun ishlatiladi yoki tizimga qaytariladi. Bunday tizimlar kompressor va nasos agregatlarining samaradorligini oshiradi va energiya sarfini kamaytiradi.

- **Nasosning texnologik yangilanishi:**

Yangi avlod nasos agregatlari yuqori samaradorlikka ega bo'lib, ular ishlashda kamroq energiya sarflaydi. Shuningdek, yangi materiallar va dizaynlar orqali nasoslarning ish unumdorligini oshirish mumkin.

Muntazam texnik xizmat ko'rsatish va diagnostika:

Nasos agregatlarining samaradorligi ularning texnik holatiga bevosita bog'liq. Muntazam xizmat ko'rsatish, filtrlash tizimlarini tozalash, moylash va texnik diagnostika yordamida agregatlarning samaradorligini saqlash va oshirish mumkin.

Amaliy Misol: Gaza Kompressor Stansiyasida Energiya Samaradorligini Hisoblash

Misol sifatida, Gaza hududidagi bir kompressor stansiyasida nasos agregatining energiya samaradorligini hisoblashni ko'rib chiqamiz:

- Gazning transport qilinadigan hajmi (Q) = 50 m³/s
- Gazning bosimi (Δp) = 2,500,000 Pa
- Kompressor samaradorligi ($\eta_{\text{kompressor}}$) = 85%
- Nasos agregatining samaradorligi (η_{nasos}) = 90%

Foydali ish bajarish energiyasi:

$$P_{\text{ish}} = 50 \text{ m}^3/\text{s} \times 2,500,000 \text{ Pa} \times 0.85 = 106,250,000 \text{ W} = 106.25 \text{ kW}$$

Umumiy energiya sarfi:

$$P_{\text{sarfi}} = 106.25 \text{ kW} / 0.90 = 118.06 \text{ kW}$$

Demak, ushbu nasos agregatining umumiy energiya sarfi 118.06 kVt ni tashkil qiladi. Bu, 90% samaradorlikka ega nasos agregatlari uchun odatiy natija hisoblanadi.

Natijalar va tahlil

Yuqoridagi hisob-kitoblar asosida, Gaza kompressor stansiyasidagi nasos agregatlari energiya sarfini optimallashtirish uchun quyidagi tavsiyalarni berish mumkin:

Invertorli boshqaruv tizimlarini o'rnatish – Nasosning tezligini moslashgan holda boshqarish orqali energiya sarfini 10-15% gacha kamaytirish mumkin.

Energiyani tiklash tizimlarini joriy etish – Bosimni optimallashtirish va tiklash orqali energiya sarfini yana 10-20% ga qisqartirish mumkin.

Nasos agregatlarini modernizatsiya qilish – Yangi, yuqori samarali nasoslar va kompressorlar o'rnatish energiya sarfini kamaytiradi va tizim samaradorligini oshiradi.

Energo samaradorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlari

Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlarining energiya samaradorligini oshirish uchun bir nechta muhim yo'nalishlar mavjud:

- **Nasos agregatlarining texnologik yangilanishi**

Yangi avlod nasos agregatlari energiya samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Masalan, invertorli nasoslar va energiyani tiklash tizimlari nasos agregatlarining samaradorligini oshirishda katta rol o'ynaydi. Invertorli boshqaruv tizimlari nasosning ishlash tezligini optimallashtirishga yordam beradi, bu esa energiya sarfini kamaytiradi. Shuningdek, energiya tiklash tizimlari orqali hosil bo'lgan energiya, tizimni qayta quvvatlantirish uchun ishlatilishi mumkin.

- **Nasos agregatlarining optimallashtirilgan boshqaruvi**

Kompressor stansiyasidagi nasos agregatlarining samarali boshqaruvi ham energiya samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Boshqaruv tizimlarining avtomatizatsiyasi orqali nasoslar va kompressorlar ish rejimlarini optimallashtirish mumkin. Dasturiy ta'minot yordamida tizimning ishlashini real vaqtda kuzatish va kerakli sozlamalarni amalga oshirish orqali energiya sarfini minimallashtirish mumkin.

- **Nasos agregatlarini xizmat ko'rsatish va texnik xizmatni takomillashtirish**

Nasos agregatlarining toza va yaxshi holatda bo'lishi energiya samaradorligini oshiradi. Uskunalarining muntazam xizmat ko'rsatish orqali ularning ishlash

samaradorligi yuqori bo'ladi. Masalan, nasoslarning moylash tizimini tekshirish, filtrlash tizimlarini tozalash va texnik tekshiruvlar amalga oshirilishi kerak. Shuningdek, nasoslarning uzoq muddatli ishlashini ta'minlash uchun ularning eskirishini oldini olish muhimdir.

- **Energiya sarfini monitoring qilish va optimallashtirish**

Kompressor stansiyalaridagi energiya sarfini doimiy ravishda kuzatish tizimi o'rnatilishi kerak. Bu tizim orqali real vaqtda energiya sarfi monitoring qilinadi va energiya samaradorligini oshirish uchun zarur choralar ko'rilishi mumkin. Masalan, tizimning noeffektiv qismlarini aniqlash va ularni yaxshilash uchun dasturiy ta'minotdan foydalanish mumkin.

Energo samaradorligini oshirishning ilmiy asoslari

Nasos agregatlarining energiya samaradorligini oshirish uchun bir qancha ilmiy asoslar mavjud. Ular asosan quyidagi texnologiyalarga asoslanadi:

Energiya tejash tizimlari

Bunday tizimlar gazni transport qilish jarayonida energiyani ortiqcha sarfini kamaytirishga yordam beradi. Energiyani tiklash tizimlari, masalan, regenerativ tizimlar, gazning ortiqcha bosimini qayta ishlatib, tizimga qaytaradi va shu bilan energiya sarfini kamaytiradi.

Termodinamik optimizatsiya

Kompressor stansiyalarining energiya samaradorligini oshirish uchun termodinamik jarayonlar optimallashtirilishi mumkin. Gazning bosimi va harorati optimallashtirilgan sharoitlarda energiya sarfi kamayadi. Kompressorlarning termodinamik ishlashini yaxshilash uchun maksimal samaradorlikka erishish zarur.

Energiya tizimlarini integratsiya qilish

Tizimlarni bir-biri bilan integratsiya qilish va energiya sarfini bir nechta tizimlar orqali taqsimlash orqali samaradorlikni oshirish mumkin. Misol uchun, gaz kompressor stansiyalarida suvni yoki havo tizimlarini integratsiyalash orqali energiya resurslarini optimallashtirish mumkin.

Natijalar va tahlil

O'zgarishlar va texnologik yangilanishlar orqali Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlarining samaradorligi oshirilsa, bu nafaqat energiya sarfini kamaytirishga yordam beradi, balki atmosferaga chiqadigan ifloslanishlarni ham qisqartiradi. Energiya tejash va energiya samaradorligini oshirish bo'yicha amalga oshirilgan tadbirlar tizimning umumiy samaradorligini yaxshilashga olib

keladi. Bu esa nafaqat iqtisodiy jihatdan foydali, balki ekologik nuqtai nazardan ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Gaza kompressor stansiyalarida nasos agregatlarining energiya samaradorligini hisoblash va optimallashtirish neft-gaz transport tizimlarining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Energiya tejash va samaradorlikni oshirish uchun invertorli boshqaruv tizimlari, energiyani tiklash tizimlari va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash tavsiya etiladi. Bunday choralar yordamida energiya sarfini sezilarli darajada kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish mumkin.

Gaza kompressor stansiyalaridagi nasos agregatlarining energiya samaradorligini oshirish uchun turli texnologik va ilmiy yondashuvlar mavjud. Nasos agregatlarining texnologik yangilanishi, samarali boshqaruv tizimlarining joriy etilishi, muntazam xizmat ko'rsatish va energiya monitoring tizimlarining o'rnatilishi orqali energiya sarfini kamaytirish va samaradorlikni oshirish mumkin. Shuningdek, ilmiy izlanishlar va yangi texnologiyalar yordamida nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki ekologik xavfsizlikni ta'minlash ham mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Артемова Т.Г. Эксплуатация компрессорных станций магистральных газопроводов. Екатеринбург: УГТУ-УПИ, 2000. 176 с.
2. Козаченко А.Н. Эксплуатация компрессорных станций магистральных газопроводов. М.: Нефть и газ, 1999. 463 с. ISBN 5-7246-0055-2
3. Шаммазов А.М., Александров В.Н., Голуанов А.И. и др. Проектирование и эксплуатация насосных и компрессорных станций Учебник для вузов. — М.: Недра-Бизнесцентр, 2003. – 404 с.
4. Мамажонов М. Nasoslar va nasos stansiyalari.-Т.:Fan va texnologiya, 2012-372 b.
5. Тугунов П.И. Хранение и нефтепродукты М. Недра 2000 год.
6. Уразаков К.Р., Богомолний Е. И., Сейтпагметов Ж,С, Газаров А.Г. Насосная добыча высоковязкой нефти из наклонных и обводненных скважин. М.: ООО “Недра – Бизнесцентр”-2003.-303 стр.
7. Корж В.В., Сальников А.В. Эксплуатация и ремонт оборудования насосных и компрессорных станций. Учебное пособие. - Ухта: УГТУ, 2010. - 184 с. Учебное пособие

8. Yuldashev.T.R., Shonazarov.E.B., Samadov.A.X., “Neft va gaz quduqlarini burg`ilash” fanidan amaliy mashg`ulotlar bo`yicha uslubiy ko`rsatma. 2019 yil.

9. Yuldashev.T.R., Do`stov.A.Yu., Xamdamov.B, “Nasos va kompressor stansiyalarini loyihalashtirish va, qurish va foydalanish” fanidan darslik. “Voriz” XSICHF 2019 yil. 490 bet.

10. Yuldashev.T.R., Mirzayev.E.S., Shonazarov.E.B., Samadov.A.X., “Neft va gaz quduqlarini burg`ilash” fanidan amaliy mashg`ulotlar bo`yicha o`quv qo`llanma. 2020 yil.

Internet manbalari

1. <https://ru.wikipedia.org>.
2. www.portal.tpu.ru
3. www.Gubkin.uz
4. www.vseonefti.ru
5. www.burneft.ru

MAFKURAVIY FAOLIYAT VA G'OYALARNING AMALGA OSHIRISH JARAYONI

Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi
Jabborova Sayyoraxon Muxammadkobilovna
Andijon Davlat Pedagogika instituti
Milliy goya ma'naviyat asoslari va
huquq ta'limi yo'nalishi 302-guruh talabasi
Ismoilova Nafisa

Annotatsiya: Mazkur maqolada mafkuraviy faoliyat va g'oyalarni amalga oshirish jarayoni chuqur tahlil qilinadi. Mafkura tushunchasi, uning jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati, g'oyalarni amaliyotga tatbiq etishning asosiy bosqichlari yoritiladi. Shuningdek, mafkuraviy jarayonlarni samarali boshqarish, g'oyalarni aholi ongiga singdirish usullari va zamonaviy kommunikatsiya vositalarining bu boradagi o'rni ko'rib chiqiladi. Maqolada mafkuraviy faoliyatning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va milliy manfaatlarni himoya qilishdagi ahamiyati ham o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: Mafkura, g'oya, mafkuraviy faoliyat, g'oyalarni amalga oshirish, ma'naviyat, jamiyat, kommunikatsiya vositalari, milliy manfaatlar, ijtimoiy barqarorlik, targ'ibot usullari.

Abstract: In this article, the process of implementing ideological activities and ideas is deeply analyzed. The concept of ideology, its role and importance in the life of society, the main stages of putting ideas into practice will be covered. Also, effective management of ideological processes, methods of instilling ideas into the minds of the population, and the role of modern means of communication in this regard are considered. The importance of ideological activity in ensuring social stability and protecting national interests is reflected in the article.

Keywords: Ideology, idea, ideological activity, implementation of ideas, spirituality, society, means of communication, national interests, social stability, propaganda methods.

Аннотация: В данной статье глубоко анализируется процесс реализации идеологической деятельности и идей. Будет освещено понятие идеологии, ее роль и значение в жизни общества, основные этапы воплощения идей в жизнь. Также рассматриваются эффективное управление идеологическими

процессами, методы внедрения идей в сознание населения, роль в этом отношении современных средств коммуникации. В статье отражено значение идеологической деятельности в обеспечении социальной стабильности и защите национальных интересов.

Ключевые слова. Идеология, идея, идеологическая деятельность, реализация идей, духовность, общество, средства коммуникации, национальные интересы, социальная стабильность, методы пропаганды.

Kirish. Mafkura – bu jamiyatning asosiy tushunchalaridan biri bo‘lib, u ijtimoiy guruhlar, xalq va davlatning asosiy manfaatlari hamda maqsadlarini aks ettiradi. U jamiyatning madaniy, iqtisodiy va siyosiy yo‘nalishlarini belgilaydi va uni birlashtiruvchi ma’naviy asos sifatida xizmat qiladi. Mafkuraviy faoliyat esa ushbu g‘oyalarni shakllantirish, ularga asoslangan strategik maqsadlarni amalga oshirish va keng aholi ongiga singdirish jarayonidir. Mazkur faoliyatning muvaffaqiyati g‘oyalarning mazmuni, ularni amaliyotga tatbiq etish usullari va jamiyatdagi ma’naviy muhitga bog‘liqdir.¹

Mafkuraviy faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi bir necha asosiy bosqichlardan iborat. Dastlab, mafkura va g‘oyalarning mazmuni aniqlanadi. Ular jamiyatning mavjud ehtiyojlari, muammolari va kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishlari asosida ishlab chiqiladi. Bu jarayonda milliy qadriyatlar, madaniy meros, xalqning tarixiy tajribasi hamda zamonaviy global tendensiyalar hisobga olinadi. G‘oya jamiyat ehtiyojlariga mos va zamonaviy bo‘lishi kerak, aks holda uning aholi orasida qabul qilinishi qiyin bo‘ladi. Keyingi bosqichda g‘oyalar ommaga etkaziladi. Bu jarayon mafkuraviy targ‘ibot va tashviqot vositalari orqali amalga oshiriladi. Bunda ta’lim-tarbiya tizimi, ommaviy axborot vositalari, madaniy tadbirlar va zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalarining ahamiyati katta. Ta’lim muassasalarida milliy mafkura asoslari yosh avlodga o‘rgatiladi, ommaviy axborot vositalari orqali keng jamoatchilik ongiga etkaziladi. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlarning kuchli ta’sirga ega ekanligini hisobga olib, zamonaviy raqamli platformalardan samarali foydalanish zarur. Mafkuraviy faoliyatda g‘oyalarni singdirish jarayoni doimiy va izchil bo‘lishi lozim. Bunda har bir g‘oya aniq maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi va aholi manfaatlariga javob berishi kerak. G‘oyalarning hayotiyliigi, ularning kundalik hayotdagi ahamiyati va qo‘llanilishi xalq orasida bu mafkuraning qabul qilinish darajasini oshiradi. Shu bilan birga, jamiyat a’zolarining faol ishtirokini ta’minlash

¹. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

orqali g'oyalar real hayotda qo'llanilishi zarur.² Mafkuraviy faoliyatning samaradorligini ta'minlash uchun jamiyatdagi ijtimoiy muhit, madaniy-axloqiy asoslar va siyosiy barqarorlik muhim ahamiyatga ega. Jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish, iqtisodiy farovonlikka erishish mafkuraviy g'oyalar muvaffaqiyatining muhim shartlaridir. Agar mafkura xalq manfaatlarini bilan bog'liq bo'lmasa yoki amalda ijtimoiy muammolarni hal eta olmasa, uning qadri pasayadi va u keng jamoatchilik tomonidan rad etilishi mumkin.

Bugungi globallashuv jarayonida mafkuraviy faoliyatning dolzarbligi yanada ortib bormoqda. Global madaniy va axborot oqimlari jamiyatlarning milliy o'zligini saqlash borasida jiddiy tahdidlarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli, milliy g'oyalarni zamonaviy shakllarda targ'ib etish, yosh avlodni turli yot g'oyalar ta'siridan himoya qilish va ular ongida milliy qadriyatlarga asoslangan mafkuraviy immunitetni shakllantirish muhimdir.

Mafkuraviy faoliyatda muloqot va hamkorlik prinsiplari muhim rol o'ynaydi. Jamiyatning barcha qatlamlari – davlat tashkilotlari, nodavlat tashkilotlar, ilmiy va madaniy muassasalar hamda jamoatchilik vakillari birgalikda harakat qilishlari zarur. Mafkuraviy ishlarni faqat davlatning zimmasiga yuklash bir tomonlama yondashuv bo'lib, bunday yondashuv muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham bu jarayon keng jamoatchilikning faol ishtirokini ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, mafkuraviy faoliyat natijadorligini baholash va uning zamon talablariga mosligini doimiy ravishda tahlil qilib borish zarur. Bu borada ilmiy yondashuv muhim ahamiyatga ega. Mafkuraviy faoliyatning zaif tomonlarini aniqlash va ularni takomillashtirish orqali g'oyalarning amaliyotga tatbiq etilishi samaradorligini oshirish mumkin. Xulosa qilib aytganda, mafkuraviy faoliyat va g'oyalarni amalga oshirish – bu murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u jamiyatning rivojlanishi va barqarorligida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonning muvaffaqiyati aniq belgilangan strategiya, zamonaviy yondashuvlar va jamoatchilik ishtirokiga bog'liq. Shu bois, mafkuraviy faoliyatni rejalashtirish va amalga oshirishda innovatsion texnologiyalar, milliy qadriyatlar va global tendensiyalarning uyg'unlashuvi asosida ishlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mafkuraviy faoliyat va g'oyalarni amalga oshirish jarayonida g'oyalar faqat nazariy tusda qolmasdan, hayotiy amaliyotga faol singdirilishi lozim. Buning uchun mafkuraviy tashabbuslarning keng ko'lamli ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarga integratsiya qilinishi zarur. Bunda asosiy e'tibor g'oyalarni zamonaviy

---

² G'afurov M. Mafkuraviy jarayonlar va ularning boshqaruvi. Toshkent: Ma'naviyat, 2012.

texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali ommalashtirishga qaratilishi kerak. Hozirgi raqamli dunyoda mafkuraviy g'oyalarni ilgari surishning innovatsion usullaridan foydalanish, ular bilan yosh avlodni qiziqtirish va jamiyatni jalb etish muhim ahamiyatga ega. Mafkuraviy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishda liderlik va etakchilik masalalari alohida o'rin tutadi. Tashabbuskor va o'z g'oyasiga ishonadigan liderlar nafaqat g'oyalarni targ'ib qilishi, balki ularga boshqalarni ishontirishi, jamiyatda ishonch uyg'otishi lozim. Bunday liderlar milliy qadriyatlarni zamonaviy va jozibador shaklda etkazish orqali g'oyalarni ommalashtirishga ko'maklashadi.³

Shuningdek, mafkuraviy faoliyatda madaniyat va san'atning o'rni ham beqiyosdir. Adabiyot, musiqa, teatr, kino va boshqa san'at turlari orqali g'oyalarni o'zgacha usulda targ'ib qilish imkoniyati mavjud. Masalan, tarixiy qahramonlar hayotiga bag'ishlangan filmlar yoki milliy qadriyatlarni targ'ib etuvchi adabiy asarlar orqali mafkura aholi orasida chuqurroq ildiz otadi. Mafkuraviy g'oyalarni amalga oshirishda xalqaro hamkorlik ham katta ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonning boy madaniy merosi, milliy qadriyatlari va madaniyatining boshqa mamlakatlarga targ'ib qilinishi orqali global miqyosda mafkuraviy ta'sir kuchini oshirish mumkin. Bu nafaqat mamlakat obro'sini yuksaltiradi, balki milliy g'oyalar doirasini kengaytirishga xizmat qiladi.⁴ Bundan tashqari, mafkuraviy faoliyatni amalga oshirish jarayonida monitoring va tahlil muhim ahamiyatga ega. G'oyalarning jamiyatda qabul qilinish darajasini o'rganish, ijtimoiy kayfiyatni tahlil qilish va mavjud muammolarni aniqlash orqali mafkuraviy faoliyatni yanada takomillashtirish mumkin. Bu borada so'rovnomalar, ijtimoiy tadqiqotlar va statistik ma'lumotlardan foydalanish samarali natija beradi.

Mafkuraviy jarayonlarda muammolarni oldindan aniqlash va ularga echim topish uchun moslashuvchan yondashuv zarur. Masalan, globallashtirish davrida yot g'oyalarning kirib kelishi, ma'naviy bo'shliqlarning paydo bo'lishi yoki yoshlar orasida mafkuraviy ta'sirga qarshilik ko'rsatish holatlari yuzaga kelishi mumkin. Shu bois, mafkuraviy faoliyatni amalga oshirishda ijtimoiy va axborot xavfsizligini ta'minlash, zarur bo'lganda, yangi strategiyalarni ishlab chiqish lozim. Oxirgi nuqtai nazar shuki, mafkuraviy faoliyatning uzoq muddatli muvaffaqiyati g'oyalarning o'zaro muvozanatiga asoslanadi. Ya'ni g'oyalar jamiyatni rivojlantirishi, aholining

³ . Abdulla Q. Milliy mafkura va ijtimoiy taraqqiyot. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ma'naviyat va ma'rifat masalalariga oid ma'ruzalari va nutqlari.

farovonligini oshirishi va milliy birdamlikni mustahkamlashi kerak. Shu bilan birga, ular yangilik va innovatsiyalar uchun ochiq bo'lishi ham talab etiladi. Faqat shundagina mafkuraviy faoliyat zamon bilan hamqadam bo'lib, o'z samarasini beradi.

Xulosa. Mafkuraviy faoliyat va g'oyalarni amalga oshirish jarayoni jamiyatning barqarorligi va rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon faqat nazariy tamoyillarga emas, balki amaliy faoliyatga asoslanadi. Mafkuraviy g'oyalar jamiyat a'zolarining ongini, qarashlarini va ijtimoiy harakatlarini shakllantiruvchi asosiy vosita hisoblanadi. Shu bois, ularning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi jamiyatni birlashtiruvchi kuch sifatida xizmat qiladi. Bugungi globallashuv sharoitida mafkuraviy faoliyatning dolzarbligi ortib bormoqda. Global axborot oqimlari va madaniy ta'sirlar milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirish uchun yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Shu sababli, mafkuraviy faoliyatni zamonaviy texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va kommunikatsiya vositalari bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Ayniqsa, yosh avlodni mafkuraviy ta'sir doirasida saqlash, ularga milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish dolzarb masaladir. Mafkuraviy faoliyatda milliy va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish alohida ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlar va g'oyalarni xalqaro miqyosda targ'ib qilish orqali jamiyatni global o'zgarishlarga moslashtirish va milliy manfaatlarni himoya qilish mumkin. Shu bilan birga, mafkuraviy jarayonlarning samaradorligini oshirish uchun monitoring va tahlil tizimlarini takomillashtirish zarur. Shuningdek, mafkuraviy faoliyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy sohalar bilan integratsiyalashuvi uning ta'sirchanligini oshiradi. Bunda madaniyat va san'at vositalaridan, ta'lim tizimidan hamda jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi vositalardan samarali foydalanish talab etiladi. Xulosa qilib aytganda, mafkuraviy faoliyat va g'oyalarni amalga oshirish – bu jamiyatni birlashtiruvchi, barqaror rivojlanish uchun asos yaratadigan murakkab, lekin zarur jarayon. Mazkur faoliyatni zamonaviy va innovatsion yondashuvlar bilan boyitish orqali uning samaradorligini ta'minlash va milliy manfaatlarni ilgari surish mumkin. Faqat shundagina mafkuraviy g'oyalar jamiyatni ma'naviy jihatdan boyitish va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – engilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. G'afurov M. Mafkuraviy jarayonlar va ularning boshqaruvi. Toshkent: Ma'naviyat, 2012.

3. Rustamov R. Globallashuv davrida mafkuraviy tahdidlar. Toshkent: Universitet, 2019.
4. To'raqulov A. Jamiyatda g'oyaviy barqarorlik. Toshkent: Sharq, 2016.
5. Abdulla Q. Milliy mafkura va ijtimoiy taraqqiyot. Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ma'naviyat va ma'rifat masalalariga oid ma'ruzalari va nutqlari.
7. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2022.
8. Jabborova, S., Erkinova, I., & Shokirova, Z. (2024). VIRTUAL O'YINLARNING YOSHLAR ONGIGA TA'SIRI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
9. Jabborova, S., Mirzadavlatova, U., & Kozimova, G. (2024). TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA AXBOROTNING O'RNI VA AHAMIYATI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
10. Jabborova, S., Ismatillayeva, I., Fozilova, R., & Sultonboyev, A. (2024). TEXNOLOGIK TARAQQIYOTNING ISTIQBOLLARI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
11. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). AXBOROTNING INSON HAYOTIGA TA'SIRI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
12. Jabborova, S., Olimjanova, H., & Shodmonova, S. (2024). INTERNETDAN SAMARALI FOYDALANISH-DAVR TALABI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
- Bahodir o'g'li, V. S. (2024). YURTIMIZDA ARABLAR BOSQINI VA ISLOM DININING KIRIB KELISHI. *WORLD OF SCIENCE*, 7(10), 40-44.
13. Asadbek, M., & Davronbek, I. (2023). O'ZBEKISTON-2030 STRATEGIYASINING YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHNING KAFOLATI. *Ustozlar uchun*, 24(1), 204-207.
14. Dilshodbek o'g'li, I. D. (2023). O'ZBEKISTONDA SIYOSIY PARTIYALARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI. *Journal of new century innovations*, 29(4), 115-120.
15. Dilshodbek o'g'li, I. D. (2023). O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA'LIM TIZIMIDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARI, METODLARI VA TEXNOLOGIYALARINI JORIY QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(7), 102-110.
16. Ahmedov, A. T. (2024). KASABA UYUSHMA TASHKILOTINING HUQUQIY ASOSLARI–DEMOKRATIYA VA OSHKORALIK PRINSIPLARINI SHAKLLANISHI. *Экономика и социум*, (4-1 (119)), 54-59.
17. AHMEDOV, A. (2024). KASABA UYUSHMA TASHKILOTLARINING BOSHQA JAMOAT TASHKILOTLARI BILAN O'ZARO HAMKORLIKLARI. *News of the NUUZ*, 1(1.9), 60-63.

KIBERJINOYATNING ZAMONAVIY JAMIYATGA BO'LGAN TA'SIRI

---

*Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchilari
Jabborova Sayyoraxon Muxammadqobilovna
Ahmedov Abdulhay Toshto'xtayevich
Andijon davlat pedagogika instituti talabalari
Shavkatova Sevinch Shoyadbek qizi
Ravshanbekova Manzura Shokirjon qizi
Qodirjonova Dilnura Oybek qizi*

Annotatsiya: Kiberjinoyatlar Mazkur maqolada kiberjinoyatlar tushunchasi, ularning turlari va zamonaviy jamiyatga bo'lgan ta'siri yoritilgan. Kiberjinoyatlar axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan keng tarqalib, iqtisodiy, ijtimoiy va axborot xavfsizligiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Maqola davomida xakerlik, phishing, zararli dasturlar va onlayn firibgarlik kabi jinoyatlarning asosiy shakllari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, kiberjinoyatlarining moliyaviy yo'qotishlar, shaxsiy ma'lumotlarning buzilishi va jamiyatda ishonchning pasayishiga olib keladigan oqibatlarini muhokama qilinadi. Kiberjinoyatlarga qarshi kurashda qonunchilik, texnologik himoya va foydalanuvchilarning xabardorligini oshirishning ahamiyati ta'kidlanadi. Maqola kiberxavfsizlik sohasida keng qamrovli tushunchalarni taqdim etib, zamonaviy tahdidlarni bartaraf etish yo'llariga e'tibor qaratadi.

Аннотация: В данной статье описывается понятие киберпреступлений, их виды и влияние на современное общество. Киберпреступления широко распространяются с развитием информационных технологий, создавая серьезную угрозу экономической, социальной и информационной безопасности. В статье рассматриваются основные формы преступности, такие как хакерство, фишинг, вредоносное ПО и онлайн-мошенничество. Также обсуждаются последствия киберпреступности, которая может привести к финансовым потерям, утечке персональных данных и утрате доверия к обществу. Он подчеркивает важность законодательства, технологической защиты и осведомленности пользователей в борьбе с киберпреступностью. В статье дан комплексный обзор кибербезопасности и акцентировано внимание на способах противодействия современным угрозам.

Abstract: Cybercrimes This article describes the concept of cybercrimes, their types and their impact on modern society. Cybercrimes are spreading widely with the development of information technologies, posing a serious threat to economic, social and information security. The article examines the main forms of crime such as hacking, phishing, malware and online fraud. It also discusses the consequences of cybercrime, which can lead to financial losses, personal data breaches, and loss of trust in society. It emphasizes the importance of legislation, technological protection and user awareness in the fight against cybercrime. The article provides a comprehensive overview of cyber security and focuses on ways to counter modern threats.

Ключевые слова: Киберпреступность, фишинг, фишинг, вредоносное ПО, программы-вымогатели, кибербезопасность, защита конфиденциальности, онлайн-мошенничество, информационная безопасность, интернет-угрозы, кибератака, утечка данных, киберпреступники, безопасность электронной коммерции, безопасность программного обеспечения.

Keywords: Cybercrime, phishing, phishing, malware, ransomware, cyber security, privacy protection, online fraud, information security, internet threats, cyber attack, data breach, cybercriminals, e-commerce security, software security .

Kirish. Kiber-jinoyatchilik nisbatan yangi tushuncha bo'lsada, ko'plab davlatlar iqtisodiyotiga qimmatga tushayotgan muammo. Jinoyat quroli – internet va eng so'nggi raqamli texnologiyalar. Mamlakatning harbiy, strategik tarmoqlarini ishdan chiqarish salohiyatiga ega. Buzg'unchi-xakerlarni topib jazolash esa oson ish emas, chunki ular davlatdan doimo bir qadam oldinda. Bugungi hayotni zamonaviy texnologiyasiz tasavvur qilish qiyin. Uyali aloqa va internet dunyosidagi so'nggi kashfiyotlar uzoqni yaqin, og'irni yengil, biznes imkoniyatlarni esa kengaytirgan. Biroq bu qulayliklar boshqa bir sohaga e'tibor qaratmoqda. Kiber-xavfsizlik har bir davlat uchun strategik masala. Avval asosan davlat sirlari va yuqori texnologiyalar nishonga olingan bo'lsa, hozir jinoyatchilar mo'ljalni kengroq olmoqda, deydi AQSh Federal Qidiruv Byurosi (FBR) rahbari Robert Myuller. "Google qidiruv tizimiga bo'lgan hujumlardan bilamizki, nafaqat hukumatlar, balki xususiy kompaniyalar ham bu tahdid oldida ojiz. Global iqtisodiy integratsiya bizga ko'p eshiklarni ochib berdi, jinoyatchilarga esa yangi imkoniyatlarni", - deydi Myuller. Qidiruv tizimi bilan mashhur Google

korporatsiyasi yaqinda u yuritadigan sistemalar nishonga olingani haqida xabar topdi. Jinoyat Xitoydan turib amalga oshirilgan¹.

Gap intellektual mulk, mualliflik huquqi va uni o'zlashtirishga urinish haqida ketmoqda. Google qatorida Yahoo, Dow Chemical va Northrop Grumman kabi 20 dan oshiq boshqa yirik kompaniyalar ham xurujlardan shikoyat qiladi. Internetda biznes yuritish xavfli bo'lib qolgan, deydi mutaxassislar. "Masalani qay jihatidan olib qaramang, ustunlik buzg'unchi-jinoyatchilar tomonida", - deydi ekspert Larri Klinton. "Qonunlar sust. Sohani yaxshi biladigan mutaxassislar kam. Xurujlarni uyushtirish oson va arzon. Qo'lidan kelgan odam katta mukofot oladi". Buning ustiga, o'tgan yillar ichida himoya texnologiyalari bobida uncha yangilik bo'lgani yo'q. Internet – xakerlar uchun cheksiz imkoniyatlar dunyosi. "Vaziyat juda murakkab. Hisoblarga ko'ra o'tgan yili Amerika bizneslari qariyb bir trillion dollarga teng intellektual mulkidan ayrilgan. Internet sekinligi, eski texnologiyalar ham katta muammo. Rendi Vickers AQSh Ichki xavfsizligi vazirligida shu masala bilan shug'ullanadi. Uning aytishicha, xuruj qayerda rejalani, uni kim amalga oshirmoqda, buni aniqlash mushkul vazifa." Zarur resurslar bo'lmasa, qidiruv somon ichidan nina qidirish bilan barobar. Hukumat buyurtmasi asosida ishlayotgan maxsus xizmat bo'lishi mumkin, yoki zimdan ish yuritayotgan boshqa bir idora. Birovni devorga taqash qiyin".

Jumboq kaliti, deydi Vickers, jinoyatlarni bir-biriga qiyoslashda.

"Ma'lumotni bir joyga to'plab, tahlil qilib, jinoyatchini izidan axtarib boramiz. Juda mayda ish, tinimsiz surishtiruv talab qiladi. Bu ishda maqsadni aniqlash juda muhim. Bu bir guruh faollarni yo hukumat? Yoki uyidan turib, mohirligini namoyish etayotgan bir talaba bo'lsachi?" Prezident Barak Obama nazarida kibernetik xavfsizlik XXI asrning eng dolzarb muammolaridan biri. Yadro va ommaviy qirg'in qurollaridan qolishmaydi. Amerikadek, odamlar hayotini kompyutersiz tasavvur qila olmaydigan jamiyatda, internet xavfsizligi ham birinchi o'rinda. Obama ma'muriyati o'tgan yili yangi idora ochib, bu vazifani unga yuklagan. "Mustahkam tizim butun jamiyatga foyda, chunki internet texnologiyalar kirib bormagan soha-sanoatning o'zi yo'q", - deydi internet xavfsizligi bo'yicha ekspert Larri Klinton. "Buzg'unchi virus-programmalar bir kompyuterdan ikkinchisiga ko'chib yurishi sir emas. Demak himoya tizimi barchani qamrab olishi kerak". Qo'shma Shtatlar internetdagi jinoyatlarga qarshi kurashga zo'r bermoqda, ammo bir paytning o'zida global tarmoqda erkinlikni ham targ'ib qilmoqda.

¹ <https://www-amerikaovozi-com.cdn.ampproject>.

Maxfiy ma'lumotlar qonuniy tarzda himoyalangan holatda yuz beruvchi kiberjinoiyatlar bilan bog'liq ko'pgina jinoyatlar mavjud. Xalqaro miqyosda hukumat ham, nodavlat subyektlar ham kiberjinoiyatlar, jumladan, josuslik, moliyaviy o'g'irlik va boshqa transchegaraviy jinoyatlar bilan shug'ullanadi. Xalqaro chegaralarni kesib o'tuvchi va kamida bitta milliy davlatning xatti-harakatlarini o'z ichiga olgan kiberjinoiyatlar ba'zan kiberurush deb ataladi. Uorren Baffet kiberjinoiyatni „insoniyatning birinchi raqamli muammosi“ deb ta'riflaydi va „insoniyat uchun real xavf tug'diradi“, deya qo'shimcha qilib o'tadi. 2014-yilda chop etilgan hisobotda (McAfee homiyligida) jahon iqtisodiyotiga yetkazilgan yillik zarar 445 milliard dollarni tashkil qilgan. Cybersecurity Ventures tomonidan 2016-yilgi hisobotda kiberjinoiyatlar natijasida yetkazilgan global zararlar 2021-yilga kelib yiliga 6 trillion dollargacha, 2025-yilga kelib esa 10,5 trillion dollargacha ko'tarilishi bashorat qilingan edi. 2012-yilda AQShda onlayn kredit va debet kartalaridagi firibgarlik oqibatida taxminan 1,5 milliard dollar yo'qotilgan. 2018-yilda Strategik va xalqaro tadqiqotlar markazi (CSIS) tomonidan McAfee bilan hamkorlikda o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, har yili global YaIMning qariyb bir foizi, ya'ni 600 milliard dollarga yaqini kiberjinoiyatlar tufayli yo'qoladi. Jahon Iqtisodiy Forumi 2020 Global Risk hisobotida uyushgan kiberjinoiyatlar idoralari jinoiy faoliyatni onlayn qilish uchun kuchlarni birlashtirayotganini tasdiqladi, shu bilan birga ularning aniqlash va jinoiy javobgarlikka tortilish ehtimoli AQShda 1 foizdan kamroqni tashkil qiladi. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan bir qatorda kiberjinoiyatlar ham ortib bormoqda. Kiberjinoiyatlar internet va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida amalga oshiriladigan noqonuniy faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada kiberjinoiyatlarning mohiyati, turlari, sabab va oqibatlari hamda ularga qarshi kurash yo'llari haqida so'z yuritiladi. Kiberjinoiyatlar turlari

Kiberjinoiyatlar turlicha shakllarda namoyon bo'ladi: Hujumlar va xakerlik: Xavfsizlik tizimlarini buzish va shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash.

Moliya firibgarligi: Kredit karta ma'lumotlarini o'g'irlash yoki soxta to'lov tizimlari orqali pul o'g'irlash.

Foydalanuvchilarni manipulyatsiya qilish: Fishing (soxta elektron xatlar orqali Sabab va oqibatlar

Kiberjinoiyatlarning ortishiga bir nechta sabablarni ko'rsatish mumkin:

Texnologiya sohasida yetarli bilim va tajribaga ega bo'lmagan shaxslar.

Huquqiy bazaning yetarlicha mustahkam emasligi.

Axborot xavfsizligini ta'minlashda kamchiliklar.

Oqibatlari esa quyidagilardan iborat:

Korxonalar va jismoniy shaxslarga moliyaviy zarar yetkazish.

Shaxsiy ma'lumotlar maxfiylikning buzilishi.

Davlatning axborot xavfsizligiga tahdid solish.

Kiberjinoyatlarga qarshi kurash

Kiberjinoyatlarning oldini olish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

Raqamli savodxonlikni oshirish.

Maxfiylik va xavfsizlikni ta'minlovchi dasturlarni qo'llash.

Kiberjinoyatlarning huquqiy asosi va jazo choralari mustahkamlanishi. Milliy va xalqaro hamkorlikda kiberjinoyatlarga qarshi kurash tizimini yo'lga qo'yish. Kiber xavfsizlik mutaxassislari bizning kompyuter tizimlarimiz xakerlardan xavfsizligini ta'minlash uchun ishlaydi. Bundan tashqari, ular juda ko'p martaba yo'llari tanlash uchun, chunki ko'pchilik tashkilotlar o'z tizimlarini ishonchli va xavfsiz saqlash mahoratiga bog'liq. Siz ishlashingiz mumkin katta ma'lumotlar rivojlanayotgan texnologiyalarni takomillashtirish uchun o'z iste'dodlaringdan foydalaning yoki kiberjinoyatchilarni ushlashda huquqni muhofaza qilish idoralariga yordam berishingiz mumkin. Ba'zi kompaniyalar hatto "deb nomlanuvchi kiber xavfsizlik bo'yicha mutaxassislarni yollashadi. penetratsion sinovchilar Kelajakda ma'lumotlar buzilishining oldini olish uchun nima qilish kerakligini bilish uchun o'z tizimlarini qasddan buzish. Kiber xavfsizlik bo'yicha mutaxassislar bir qator shaxsiy xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin va ko'nikmalari. Agar siz tafsilotlarga yo'naltirilgan bo'lsangiz, muammolarni hal qilishdan hayajonlaning va yaxshi muloqot qilsangiz, bu siz uchun maydon bo'lishi mumkin. Bryus Shneyer – kiber xavfsizlik bo'yicha mutaxassis².

Kiberxavfsizlik bo'yicha dunyodagi eng taniqli mutaxassislardan biri Bryus Shnayerdir. 12 dan ortiq kitob yozgan taniqli muallif Shnayer ba'zi radikal g'oyalar, jumladan shaxsiy ma'lumotlarimizni yanada xavfsizroq qilishimiz mumkin deb o'ylashi bilan tanilgan. Ma'lumotlarimiz Internetda turli joylarda tarqalish o'rniga, Shnayer barchamiz o'zimiznikiga ega bo'lishimiz kerak deb o'ylaydi ma'lumotlar "pod" shaxsiy kompyuterlarimiz, telefonlarimiz va boshqa qurilmalarimizdan yig'ib olindi. Shnayerning so'zlariga ko'ra, ushbu podkastlar bizning ma'lumotlarimizni xavfsizroq qilishlari mumkin edi, chunki ular bizga tegishli edi, demak biz unga

² Karimov S. "Kiberjinoyatlar va ularning huquqiy yechimlari". O'zbekiston Respublikasi IIV nashri, 2021.

kimning kirish huquqini boshqarishimiz kerak. “Bu narsa hamma narsa kompyuter bo’lgan va hamma narsa siz haqingizda ma’lumot ishlab chiqaradigan dunyoda kuchlar muvozanatini tubdan o’zgartiradi”, deb yozadi Shneyer o’z blogida “Shnayer xavfsizlik to’g’risida, “.

O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to’g’risida”gi Qonunning Maqsadi kiberxavfsizlik sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat³ Bo’lib, unda kiberxavfsizlikka oid asosiy tushanchalar, kiberxavfsizlikni Ta’minlashning asosiy prinsiplari, mazkur sohaning davlat tomonidan tartibga Solish, davlat organlari va tashkilotlarining kiberxavfsizlikni ta’minlash Borasidagi huquq va majburiyatlari, kiberxavfsizlikni ta’minlash masalalari, Kiberxavfsizlik hodisalarini tekshirish va ular bo’yicha choralar ko’rish, muhim Axborot infratuzilmasi ob’ektlari va ularning kiberxavfsizligini ta’minlashning Asosiy yo’nalishlari, kiberxavfsizlik sohasini qo’llab-quvvatlash va rivojlantirish masalalari nazarda tutilgan. Tahlillarga ko’ra, dunyo bo’ylab har yili 500 milliondan ortiq kiber hujumlar uyushtiriladi. Har soniyada 12 nafar insondan biri kiber makonda sodir etilgan hujumlar qurboniga aylanadi. Amerika Qo’shma Shtatlari, Fransiya, Angliya, Germaniya, Belgiya, Luksemburg kabi rivojlangan davlatlarda jinoyatlarning 60-65 foizi kiber hujumlar orqali sodir etilmoqda. O‘zbekistonda ham so‘nggi uch yilda bu turdagi jinoyatlar 8,3 baravarga ko‘payib, hozirda umumiy jinoyatchilikning qariyb 5 foiziga yetgan. Xususan, noqonuniy bank-moliya operatsiyalari orqali o‘zgalarning plastik kartadagi mablag‘larini o‘zlashtirish, zararli viruslar tarqatish, qimor va tavakkalchilikka asoslangan onlayn o‘yinlar, diniy aqidaparastlikka qaratilgan axborot xurujlari, onlayn savdo maydonidagi firibgarlik jinoyatlari ko‘payib bormoqda. Achinarlisi, axborot texnologiyalari yordamida huquqbuzarlik va jinoyatga qo‘l urgan shaxslar orasida yoshlar ko‘pchilikni tashkil etmoqda. Respublikamizda virtual olamdagi qonunbuzilishlarning aksariyati 16-23 yosh oralig‘idagi o‘smir-yoshlar tomonidan sodir qilinmoqda. Bundan ko‘rinib turibdiki, kiberxavfsizlikni ta’minlash masalasi bugun har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ilmiy-amaliy anjumanda ichki ishlar vazirining axborot texnologiyalari bo’yicha o‘rinbosari Najmiddin Turaxodjayev, vazirlik Tezkor-qidiruv hamkorligi boshqarmasi Kiberxavfsizlik markazi boshlig‘I Behzod Mamadjanov, Ekspert-kriminalistika bosh markazi boshlig‘I Saidolim Nuriddinov, Tergov departamenti

³ O‘zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni 2021-yil 30-aprelda qabul qilingan.

boshqarma boshlig‘I o‘rinbosari Ulug‘bek Avilov, Respublika Markaziy banki bosh eksperti Dilshod Ismailov, “Kiberxavfsizlik markazi” davlat unitar korxonasi bosh mutaxassisi Farrux Husenov, Mudofaa vazirligi Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va aloqa harbiy instituti boshlig‘I o‘rinbosari Baxtiyorjon Rahimov, Axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasida nazorat bo‘yicha davlat inspeksiyasi mutaxassisi Ma‘mura Mamadjanovalar so‘zga chiqishdi. Ekspertlar tomonidan kiberjinoyatlarga qarshi kurashishning zamonaviy tendensiyalari, internet tarmog‘I orqali sodir etilayotgan qonunbuzilishlarning oldini olish, sohaning huquqiy asoslarini mustahkamlash, axborot texnologiyalaridan foydalanib amalga oshirilgan jinoyatlarni kriminalistik tadqiq etish, fosh etish va tergov qilishning o‘ziga xos xususiyatlari, kiberxavfsizlikni ta‘minlashda davlat idoralari va xususiy sektorlar hamkorligini muvofiqlashtirish borasida firkmulohazalar bildirildi. Shuningdek xorijiy davlatlarning kiber jinoyatlarga qarshi kurashish sohasi bo‘yicha malakali mutaxassislarini tajriba almashishga jalb etish, kiberxavfsizlikni ta‘minlashga qaratilgan chora-tadbirlar samaradorligini oshirish, Ichki ishlar vazirligi akademiyasining imkoniyatlaridan foydalanib kelgusida ushbu turdagi jinoyatlarni fosh etish va tergov qilish bo‘yicha alohida ixtisoslik yo‘nalishi tashkil etib, malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash yuzasidan takliflar o‘rtaga tashlandi. Anjuman so‘nggida mazkur sohada o‘zaro tajriba almashishni yo‘lga qo‘yish va kadrlar salohiyatini rivojlantirish maqsadida Ichki ishlar vazirligi akademiyasi Dasturiy mahsulotlar va axborot texnologiyalari texnologik parki hamda Toshkent shahridagi Inha universiteti bilan hamkorlik memorandumlarini imzoladi.

Kiberjinoyat: Zamonaviy muammolar va himoya choralari

Kiberjinoyatlar zamonaviy jamiyatning eng dolzarb muammolaridan biri bo‘lib, texnologiyalar rivoji bilan birga tez sur‘atlarda kengayib bormoqda. Bu turdagi jinoyatlar internet va raqamli texnologiyalar orqali sodir etilib, shaxsiy, davlat va korporativ ma‘lumotlarga jiddiy zarar yetkazadi. Ushbu maqolada kiberjinoyatlarning turlari, ularning oqibatlari va himoya choralari haqida so‘z yuritamiz.

Kiberjinoyatlarning turlari. Kiberjinoyatlar turli shakllarda namoyon bo‘lishi mumkin. Quyida eng keng tarqalgan turlari keltirilgan: Shaxsiy ma‘lumotlarni o‘g‘irlash: Bu turdagi jinoyatlar shaxsiy va moliyaviy ma‘lumotlarni noqonuniy yo‘llar bilan qo‘lga kiritishni o‘z ichiga oladi. Masalan, bank kartalari ma‘lumotlarini o‘g‘irlash yoki shaxsiy fayllarni buzish. Firibgarlik:

Internet orqali soxta xizmatlar yoki mahsulotlarni taklif qilib.foydalanuvchilardan pul o'g'irlash. So'nggi yillarda onlayn savdo firibgarliklari keng tarqalgan.

Xakerlik: Kompyuter tizimlariga noqonuniy kirish orqali ma'lumotlarni buzish, o'zgartirish yoki o'g'irlash. Bu holatda xakerlar davlat va tijorat tashkilotlariga katta zarar yetkazadi.Zararli dasturlar (viruslar):⁴ Viruslar va zararli dasturlarni tarqatish orqali kompyuter tizimlarini ishdan chiqarish yoki foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini o'g'irlash.DdoS hujumlari:Tashkilotlarning serverlari yoki veb-saytlariga hujum qilib, ularni ishdan chiqarish.Kiberjinoyatlarning oqibatlari.Moliyaviy zarar:Kiberjinoyatlar natijasida yirik tashkilotlar va oddiy fuqarolar katta moliyaviy yo'qotishlarga duch keladi.Obro'ga zarar:Kompaniyalar va tashkilotlarning ma'lumotlari o'g'irlangan taqdirda, mijozlarning ishonchi yo'qoladi.

Shaxsiy xavfsizlikning buzilishi:

Shaxsiy ma'lumotlar noqonuniy ishlatilishi natijasida jabrlanuvchilar ruhiy va ijtimoiy muammolarga duch keladi.Kiberjinoyatlardan himoyalani choralari.Kuchli parollar:Har bir xizmat uchun noyob va murakkab parollardan foydalaning.

Antivirus dasturlari:Kompyuteringizni zararli dasturlardan himoyalash uchun yangilangan antivirus dasturlarini o'rnatib foydalaning.Duo faktorlash autentifikatsiyasi Ikki bosqichli tasdiqlash orqali hisoblarni qo'shimcha himoya qilish.Shubhali manbalardan saqlanish:Soxta yoki noma'lum veb-saytlar va elektron pochta havolariga kirmang.Ma'lumotlarni shifrlash:Muhim ma'lumotlarni shifrlash orqali ularni xavfsiz saqlash.

Xulosa: Zamonaviy global tahdidlarga qarshi kurashish va ularni kamaytirish uchun faqatgina milliy darajada emas, balki xalqaro miqyosda ham samarali va birgalikdagi harakatlar talab etiladi. Kiberjinoyatlarni oldini olish, ekologik inqirozlarni bartaraf etish, iqtisodiy beqarorlikni kamaytirish va pandemiyalarni boshqarish kabi muammolarni hal qilishda davlatlar, xalqaro tashkilotlar, texnologik kompaniyalar va jamiyatning barcha qatlamlari o'z mas'uliyatini anglab, faol ishtirok etishlari zarur. Shu tarzda, zamonaviy tahdidlarga qarshi kurashish va ularni kamaytirish mumkin bo'ladi.

---

⁴ "Axborot xavfsizligi bo'yicha xalqaro konvensiyalar to'plami". Toshkent, 2022.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Matyoqubov N. “Axborot xavfsizligi asoslari”. Toshkent, 2020.
2. Karimov S. “Kiberjinoyatlar va ularning huquqiy yechimlari”. O‘zbekiston Respublikasi IIV nashri, 2021.
3. “Axborot xavfsizligi bo‘yicha xalqaro konvensiyalar to‘plami”. Toshkent, 2022.
4. Internet resurslar:
www.cybersecurity.uz
www.kiberxavfsizliklari
<https://iiv.uz/news/kiberjinoyatchilikka-qarshi-kiberxavfsizlik>
<https://www.amerikaovozi.com/a/a-36-2010-03-26-voa1-93371769/807021.html>
5. S.K.Ganiyev, A. A. Ganiyev, Z. T. Xudoyqulov Kiberxavfsizlik asoslari. O‘quv qo‘llanma. –T. : “Toshkent” 2020.
6. Jabborova, S., Erkinova, I., & Shokirova, Z. (2024). VIRTUAL O‘YINLARNING YOSHLAR ONGIGA TA’SIRI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
7. Jabborova, S., Mirzadavlatova, U., & Kozimova, G. (2024). TA’LIM VA TARBIYA JARAYONIDA AXBOROTNING O’RNI VA AHAMIYATI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
8. Jabborova, S., Ismatillayeva, I., Fozilova, R., & Sultonboyev, A. (2024). TEXNOLOGIK TARAQQIYOTNING ISTIQBOLLARI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
9. Jabborova, S., Damjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). AXBOROTNING INSON HAYOTIGA TA’SIRI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
10. Jabborova, S., Olimjanova, H., & Shodmonova, S. (2024). INTERNETDAN SAMARALI FOYDALANISH-DAVR TALABI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
- Bahodir o‘g‘li, V. S. (2024). YURTIMIZDA ARABLAR BOSQINI VA ISLOM DININING KIRIB KELISHI. *WORLD OF SCIENCE*, 7(10), 40-44.
11. Asadbek, M., & Davronbek, I. (2023). O‘ZBEKISTON-2030 STRATEGIYASINING YANGI O‘ZBEKISTONNI BARPO ETISHNING KAFOLATI. *Ustozlar uchun*, 24(1), 204-207.
12. Dilshodbek o‘g‘li, I. D. (2023). O‘ZBEKISTONDA SIYOSIY PARTIYALARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O’RNI VA AHAMIYATI. *Journal of new century innovations*, 29(4), 115-120.
13. Dilshodbek o‘g‘li, I. D. (2023). O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA’LIM TIZIMIDA XALQARO VAHOLASH DASTURLARI, METODLARI VA TEXNOLOGIYALARINI JORIY QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(7), 102-110.
14. Ahmedov, A. T. (2024). KASABA UYUSHMA TASHKILOTINING HUQUQIY ASOSLARI–DEMOKRATIYA VA OSHKORALIK PRINSIPLARINI SHAKLLANISHI. *Экономика и социум*, (4-1 (119)), 54-59.
15. AHMEDOV, A. (2024). KASABA UYUSHMA TASHKIOTLARINING BOSHQA JAMOAT TASHKIOTLARI BILAN O‘ZARO HAMKORLIKLARI. *News of the NUUZ*, 1(1.9), 60-63.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYA JARAYONI VA TARBIYA FANI

---

*Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi*

Jabborova Sayyoraxon Muxammadkobilovna

*Andijon Davlat Pedagogika instituti Milliy goya ma'naviyat
asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi talabalari
Shukurjonov Mo'minjon, Otaboyev Niyatbek*

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tarbiya jarayoni va tarbiya fanining ahamiyati, uning o'qitilishidagi zamonaviy yondashuvlar, pedagogik metodlar va ta'lim tizimida roli tahlil qilinadi. Tarbiya fani, o'quvchilarning nafaqat bilim, balki axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan shakllanishini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Ta'limning asosiy maqsadi bilim berish bo'lsa, tarbiya bu bilimlarni hayotga tadbiiq qilish va o'quvchilarda to'g'ri axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirishdir. Tarbiya jarayoni esa o'quvchilarning jamiyatda faol, mas'uliyatli, mehnatsevar va odob-axloq me'yorlariga hurmat bilan qaraydigan shaxs sifatida tarbiyalanishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Tarbiya fani, umumiy o'rta ta'lim muassasalari, tarbiya jarayoni, pedagogik metodlar, interaktiv metodlar, jamiyatdagi qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, ma'naviy tarbiya, zamonaviy pedagogika, raqamli ta'lim texnologiyalari, milliy qadriyatlar, inson huquqlari, o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy ong.

Abstract: This article analyzes the educational process and the importance of educational science in general secondary educational institutions, modern approaches to its teaching, pedagogical methods and its role in the educational system. The science of education plays an important role in providing not only knowledge, but also moral, spiritual and social formation of students. If the main goal of education is to impart knowledge, education is to apply this knowledge to life and to form correct moral and social values in students. The educational process helps to educate students as active, responsible, hardworking and respectable people in society.

Keywords: Educational science, general secondary educational institutions, educational process, pedagogical methods, interactive methods, values in society, moral norms, spiritual education, modern pedagogy, digital educational

technologies, national values, human rights, o personal development of students, social consciousness.

Аннотация: В данной статье анализируется образовательный процесс и значение педагогической науки в общеобразовательных средних учебных заведениях, современные подходы к ее преподаванию, педагогические методы и ее роль в системе образования. Наука образования играет важную роль в обеспечении не только знаний, но и нравственного, духовного и социального формирования учащихся. Если главная цель образования – передать знания, то образование – применить эти знания в жизни и сформировать у учащихся правильные моральные и социальные ценности. Учебный процесс способствует воспитанию студентов как активных, ответственных, трудолюбивых и уважаемых в обществе людей.

Ключевые слова: Педагогическая наука, общеобразовательные учреждения, образовательный процесс, педагогические методы, интерактивные методы, ценности в обществе, моральные нормы, духовное образование, современная педагогика, цифровые образовательные технологии, национальные ценности, права человека, личностное развитие учащихся, общественное сознание .

Kirish. Zamonaviy tarbiya jarayonining asosiy tamoyillaridan biri – bu tarbiya va ta'limni birlashtirishdir. Ta'lim o'quvchilarga bilim va ko'nikmalarni o'rgatsa, tarbiya ularni o'z hayotida bu bilimlarni qo'llashga, jamiyatda mustahkam axloqiy qadriyatlarni saqlashga, mehnatga va ijtimoiy faoliyatga tayyorlashga yordam beradi. Tarbiya fanining ahamiyati shundaki, u o'quvchilarda jamiyatning eng yaxshi qadriyatlarini singdiradi, ularga jamiyatda barqarorlikni saqlash va ijtimoiy rivojlanishga hissa qo'shish imkonini yaratadi.¹

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar tarbiya fanini o'qitishda eng samarali usullarni qo'llashga imkon beradi. Bular orasida interaktiv metodlar keng tarqalgan. O'quvchilarni faqat ma'lumot olish bilan cheklamaydigan interaktiv metodlar ularda tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, jamoaviy ishlash va faol ishtirok etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. ²Masalan, guruhli ishlar, muloqot, rol o'ynash kabi usullar o'quvchilarga o'z fikrlarini ifoda etish va o'zaro bahslashish imkonini beradi, shu bilan birga, ijtimoiy mas'uliyatni ham shakllantiradi. Bunday metodlar o'quvchilarda o'zlarini jamiyatning faol a'zosi sifatida ko'rishga, boshqalar

¹ R. Karimov, "Pedagogik innovatsiyalar: zamonaviy pedagogik yondashuvlar", Toshkent, 2021.

² S. Tursunov, "Tarbiya fanini o'qitishda interaktiv metodlarni qo'llash", Toshkent, 2021.

bilan hamkorlikda ishlashga va mustahkam ijtimoiy munosabatlar oʻrnatishga yordam beradi. Tarbiya jarayonida raqamli taʼlim texnologiyalaridan foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy taʼlim texnologiyalari, jumladan, multimedia vositalari, taʼlim platformalari va onlayn resurslar oʻquvchilarga yanada interaktiv va qiziqarli oʻrganish imkoniyatlarini yaratadi. Raqamli texnologiyalar oʻquvchilarning har biriga individual yondashuvni taʼminlaydi, ularni mustaqil oʻrganishga undaydi va ularda raqamli savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu texnologiyalar oʻquvchilarni zamonaviy jamiyatning muhim ijtimoiy va maʼnaviy masalalariga, masalan, axloqiy muammolarni hal qilishga tayyorlashda qoʻllaniladi.³

Tarbiya fanida milliy qadriyatlar va xalqiy anʼanalarga asoslangan yondashuvlar ham muhim ahamiyatga ega. Har bir jamiyatning oʻziga xos axloqiy va madaniy qadriyatlari mavjud boʻlib, tarbiya jarayonida oʻquvchilarga bu qadriyatlarni singdirish, ularda milliy oʻzlikni anglash va qadriyatlarni hurmat qilishni oʻrgatish zarur. Tarbiya fanini oʻqitishda milliy va xalqiy anʼanalarga asoslangan metodlar oʻquvchilarga jamiyatning eng yaxshi anʼanalari va axloqiy meʼyorlarini oʻrgatadi. Bu, oʻz navbatida, ularni jamiyatda faol ishtirok etishga tayyorlaydi.⁴ Tarbiya fanini oʻqitishda axloqiy qadriyatlarni oʻrgatish ham alohida oʻrin tutadi. Inson huquqlari, adolat, tenglik, vatanparvarlik, hurmat, hamkorlik va mehnatsevarlik kabi qadriyatlar jamiyatda barqarorlikni saqlash va ijtimoiy taraqqiyotga hissa qoʻshish uchun muhimdir. Tarbiya fani oʻquvchilarga nafaqat axloqiy meʼyorlarni oʻrgatadi, balki ularni amaliyotda qoʻllashni, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni taʼminlashni ham oʻrgatadi. Bu jarayonda zamonaviy pedagogik metodlar, yaʼni taʼlimda faol ishtirok etish, muammoli vaziyatlarni echish, ijtimoiy tajriba oʻquvchilarni jamiyatdagi huquqiy va axloqiy tizimlarga tayyorlaydi. Global masalalar va interkultural yondashuvlar tarbiya jarayonida yangi jihatlar sifatida koʻrib chiqilishi kerak. Bugungi kunda dunyo boʻyicha turli millatlar va madaniyatlar oʻrtasida muloqot va hamkorlikni rivojlantirish zarur. Tarbiya fani oʻquvchilarga nafaqat oʻz milliy qadriyatlarini, balki boshqa madaniyatlar va xalqlarni hurmat qilishni, interkultural aloqalarni mustahkamlashni oʻrgatadi. Bu, oʻz navbatida, global muammolarga echim topish, ijtimoiy barqarorlikni saqlash va tinchlikparvarlikni rivojlantirishga yordam beradi. Umumiy oʻrta taʼlim muassasalarida tarbiya jarayoni va tarbiya fani yoshlarni nafaqat axloqiy va maʼnaviy rivojlantirish, balki jamiyatda faol, masʼuliyatli va ijtimoiy ongli shaxslar boʻlishga tayyorlashda muhim vosita

³ UNESCO, "Maʼnaviy va axloqiy tarbiya: xalqaro yondashuvlar", Parij, 2021.

⁴ A. Mirzaeva, "Interkultural tarbiya va globalizatsiya jarayonlari", Toshkent, 2023.

hisoblanadi. Tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar, milliy va global qadriyatlar hamda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarda jamiyatga moslashish va o'zaro hurmatni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, tarbiya fanini o'qitishda axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash, milliy an'analarga hurmat va interkultural hamkorlikni rivojlantirish jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tarbiya jarayonida shaxsiy yondashuv. Tarbiya fani o'qitishda shaxsiy yondashuv o'quvchining individual ehtiyojlari va qobiliyatlariga asoslanishi kerak. Har bir o'quvchi o'ziga xos xususiyatlarga ega, shuning uchun tarbiya jarayonida ularning qiziqishlari, kuchli va zaif tomonlari inobatga olinadi. Shaxsiy yondashuv tarbiyalashda nafaqat bilim va ko'nikmalarni o'rgatadi, balki o'quvchilarning o'zini anglashini, o'z imkoniyatlarini to'liq ochishini ta'minlaydi. Shuningdek, bu o'quvchining ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishida o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Tarbiya va stressni boshqarish. Zamonaviy jamiyatda o'quvchilar o'zaro raqobat va turli ijtimoiy bosimlarga duch kelishadi, bu esa ularning psixologik holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Tarbiya fani o'quvchilarga stressni boshqarish va hissiy holatlarni nazorat qilish ko'nikmalarini o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarga o'z hissiyotlarini ifoda etish, stressli vaziyatlarni samarali boshqarish va o'z hissiy salomatliklarini saqlashga yordam berish tarbiya jarayonining ajralmas qismi bo'lishi kerak. Global masalalar va interkultural yondashuvlar tarbiya jarayonida yangi jihatlar sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Bugungi kunda dunyo bo'yicha turli millatlar va madaniyatlar o'rtasida muloqot va hamkorlikni rivojlantirish zarur. Tarbiya fani o'quvchilarga nafaqat o'z milliy qadriyatlarini, balki boshqa madaniyatlar va xalqlarni hurmat qilishni, interkultural aloqalarni mustahkamlashni o'rgatadi. Bu, o'z navbatida, global muammolarga echim topish, ijtimoiy barqarorlikni saqlash va tinchlikparvarlikni rivojlantirishga yordam beradi. umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tarbiya jarayoni va tarbiya fani yoshlarni nafaqat axloqiy va ma'naviy rivojlantirish, balki jamiyatda faol, mas'uliyatli va ijtimoiy ongli shaxslar bo'lishga tayyorlashda muhim vosita hisoblanadi. Tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar, milliy va global qadriyatlar hamda raqamli ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarda jamiyatga moslashish va o'zaro hurmatni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, tarbiya fanini o'qitishda axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash, milliy an'analarga hurmat va interkultural hamkorlikni rivojlantirish jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Jamiyat bilan integratsiya. Tarbiya fani o'quvchilarni faqat individual darajada emas, balki

jamiyat bilan ham integratsiyalashishga tayyorlashi kerak. O'quvchilarni jamiyatda faol ishtirok etishga, ijtimoiy muammolarni hal qilishga va boshqalarga yordam berishga undash tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biridir. O'quvchilarni turli ijtimoiy loyihalarda qatnashishga, ijtimoiy faollikni rivojlantirishga va o'z qarorlarini jamiyat manfaatlariga asoslashga tayyorlash, ularni mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Tarbiya va ekologik ong. Ekologik ongni shakllantirish va o'quvchilarda tabiatga bo'lgan hurmatni rivojlantirish ham tarbiya jarayonining bir qismi bo'lishi kerak. Ekologik ta'lim va tarbiya o'quvchilarga atrof-muhitni saqlash, resurslarni tejash va tabiiy boyliklarni asrash bo'yicha mas'uliyatni his qilishni o'rgatadi. Bugungi kunda ekologik muammolar global ahamiyatga ega bo'lib, o'quvchilarni bu masalalar bo'yicha o'qitish, ularni ekologik ongli shaxslar sifatida tarbiyalash zarur.⁵

Milliy va xalqaro ta'lim tizimlari integratsiyasi. Tarbiya fani, milliy qadriyatlar bilan birga, xalqaro ta'lim tizimlari bilan integratsiyalashishga yordam beradi. Shuningdek, milliy an'analarga hurmat va o'z madaniyatiga bo'lgan e'tibor bilan birga, o'quvchilarda global qadriyatlarni, xalqaro madaniyatlarni tushunish va ularni hurmat qilish muhimdir. Bu integratsiya orqali o'quvchilar nafaqat o'z milliy an'alarini, balki dunyoqarashlarini kengaytirish, turli madaniyatlar o'rtasida hurmatni rivojlantirishni o'rganadilar.

Xulosa. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tarbiya jarayoni o'quvchilarning faqat bilim olishlarini emas, balki ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy jihatdan shakllanishini ham ta'minlaydi. Tarbiya fani o'qitish jarayonida zamonaviy pedagogik metodlar, masalan, interaktiv yondashuvlar, shaxsiy yondashuvlar, raqamli texnologiyalarni qo'llash, va ekologik ongni rivojlantirish kabi yondashuvlar o'quvchilarda jamiyatda faol va mas'uliyatli shaxs bo'lishni rag'batlantiradi. Shuningdek, tarbiya jarayonida o'quvchilarda etika, axloqiy qadriyatlar, va ijtimoiy ongni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Tarbiya fani milliy qadriyatlarni o'rgatish va xalqaro madaniyatni tushunish o'rtasida muvozanatni ta'minlashga, shuningdek, ekologik ongni rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilarning o'z hayotini ma'naviy va ijtimoiy nuqtai nazardan o'zgartirishi, jamiyatda to'g'ri axloqiy me'yorlarni rivojlantirish uchun zamonaviy ta'lim metodlaridan keng foydalanish zarur. Bu orqali tarbiya jarayonini yanada samarali qilish, o'quvchilarda yuqori darajada ijtimoiy ongni shakllantirish va ijtimoiy muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga erishish mumkin. Kelajakda tarbiya fanini o'qitish

⁵ S. Yuldoshev, "Axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'rgatishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar", Toshkent, 2020.

jarayonida innovatsion pedagogik metodlardan foydalanish, shuningdek, jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash uchun tarbiya fani o'qituvchilarining roli yanada oshishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi, "Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va ta'lim metodikasi", Toshkent, 2022.
2. K. Abdurahmonov, "Pedagogik texnologiyalar va zamonaviy ta'lim metodlari", Toshkent, 2020.
3. S. Tursunov, "Tarbiya fanini o'qitishda interaktiv metodlarni qo'llash", Toshkent, 2021.
4. UNESCO, "Ma'naviy va axloqiy tarbiya: xalqaro yondashuvlar", Parij, 2021.
5. R. Karimov, "Pedagogik innovatsiyalar: zamonaviy pedagogik yondashuvlar", Toshkent, 2021.
6. S. Yuldoshev, "Axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni o'rgatishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar", Toshkent, 2020.
7. A. Mirzaeva, "Interkultural tarbiya va globalizatsiya jarayonlari", Toshkent, 2023.
8. J. Xaydarov, "Tarbiya va ta'lim jarayonida axloqiy qadriyatlarni o'rganish", Toshkent, 2022.
9. Jabborova, S., Mirzadavlatova, U., & Kozimova, G. (2024). TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA AXBOROTNING O'RNI VA AHAMIYATI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
10. Jabborova, S., Ismatillayeva, I., Fozilova, R., & Sul-tonboyev, A. (2024). TEXNOLOGIK TARAQQIYOTNING ISTIQBOLLARI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
11. Jabborova, S., Daminjonova, S., Ismoilova, G., & Mamatqodirova, M. (2024). AXBOROTNING INSON HAYOTIGA TA'SIRI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
12. Jabborova, S., Olimjanova, H., & Shodmonova, S. (2024). INTERNETDAN SAMARALI FOYDALANISH-DAVR TALABI. *Ilm-fan va ta'lim*, (6 (21)).
- Bahodir o'g'li, V. S. (2024). YURTIMIZDA ARABLAR BOSQINI VA ISLOM DININING KIRIB KELISHI. *WORLD OF SCIENCE*, 7(10), 40-44.

FOND BOZORI ORQALI INVESTITSIYA FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISH YO'LLARI

Abdullayev J.A.

Toshkent Amaliy fanlar universiteti
Iqtisodiyot yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada fond bozori orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Unda fond bozori mexanizmlari, korxonalar va kompaniyalar uchun moliyaviy resurslarni jalb qilishning imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, aksiyalar va obligatsiyalar chiqarish, IPO (birlamchi ommaviy taklif) jarayoni, hamda boshqa zamonaviy moliyalashtirish usullari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Maqolada xalqaro tajriba va amaliyotdan misollar keltirilgan bo'lib, Ushbu tadqiqot natijalari investitsiya jarayonlarini samarali boshqarish va fond bozori imkoniyatlaridan keng foydalanish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: fond bozori, investitsiyalar, investitsiyalar, faoliyati, qimmatli qog'ozlar, fond birjasi, moliya bozorlari, IPO, elektron savdo tizimlari, emitentlar, aksiyalar, obligatsiyalar, depozit sertifikatlari.

WAYS OF FINANCING INVESTMENT ACTIVITIES THROUGH THE STOCK MARKET

Abdullayev J.A.

Toshkent amaliy fanlar universiteti
Iqtisodiyot yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Abstract. This article examines ways to finance investment projects through the stock market. It analyzes the mechanisms of the stock market, the possibilities of attracting financial resources for enterprises and companies. It also provides detailed information about the issuance of shares and bonds, the IPO (initial public offering) process, and other modern financing methods. The article presents examples from international experience and practice. The results of this study are aimed at developing recommendations for effective management of investment processes and wide use of the opportunities of the stock market.

Key words: stock market, investments, investments, activities, securities, stock exchange, financial markets, IPO, electronic trading systems, issuers, stocks, bonds, certificates of deposit.

Kirish

Xozirgi globallashuv sharoitida milliy iqtisodiyotimizni jadal rivojlantirish hamda mamlakatimiz iqtisodiyotida makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy o‘shishning yuqori sur‘atlarini ta‘minlashda investitsiyalar, shu jumladan, xorijiy investitsiyalar muhim o‘rin tutadi. Investitsiyalarga e‘tiborning kuchayishi bugungi kunga kelib, mamlakatimizdagi investision faoliyat rivojlantirilishiga olib keldi. Bu esa o‘z navbatida fond bozorining samaradorligini oshirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Jahonda globallashuv jarayonlarining tezlashib borishi hozirgi davrda mamlakatlar iqtisodiyotida xorijiy investitsiyalarni jalb etish imkoniyatini oshirishni taqoza etmoqda. Bu borada davlatimizda ham qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 kuni qabul qilingan “O‘zbekiston — 2030 strategiyasi to‘g‘risida” gi PF-158-sonli Farmonida Mamlakatimizning investitsiyaviy jozibadorligini yanada oshirish va Qimmatli qog‘ozlar bozorini jadal rivojlantirish maqsadida Mamlakatimizda 250 milliard dollarlik investitsiyalarni o‘zlashtirish, jumladan 110 milliard dollar xorijiy investitsiyalar va 30 milliard dollar davlat-xususiy sheriklik doirasidagi investitsiyalarni jalb qilish, erkin muomaladagi qimmatli qog‘ozlar savdolari hajmini 8 milliard dollarga yetkazish, Pay va venchur jamg‘armalar faoliyatini yo‘lga qo‘yish orqali portfel investitsiyalar hajmini 2 barobarga oshirish, 40 ta

davlat ishtirokidagi korxonalar aksiyalarini “Xalq IPO”siga chiqarish, aholini IPOda qatnashishini rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy qilish kerakligi ko‘rsatib o‘tildi.¹

Hozirda jahon fond bozorlari jadal sur‘atlarda kengayib borayotgan bir paytda fond bozori orqali investitsiyalarni jalb qilishda, qimmatli qog‘ozlar bozorida zamonaviy moliyaviy vositalarni ishlab chiqish, investitsion faoliyatni qimmatli qog‘ozlar hisobiga moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. O‘zbekistonda bugungi kunda aksiyadorlik jamiyatlari fond bozori va birja savdolarining asosiy ishtirokchisi bo‘lib, ular faoliyatining barqarorligi, o‘z navbatida, fond bozorining samaradorligini oshirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etishi asoslangan. Hozirgi sharoitda iqtisodiyot nafaqat institutsional investorlar, balki xususiy investorlar faoliyati uchun ham qulay shart-sharoitlar yaratishni taqozo etadi. Kompaniyalarning aksiyalari oldi-sotdisi orqali boyib ketgan odamlar haqida ko‘p eshitganmiz. Daromadlarni to‘g‘ri investitsiyalash hamda firibgarlar qurboniga aylanmaslik uchun qimmatli qog‘ozlar bozori mexanizmlarini bilish kerak bo‘ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bugungi kunda xalqaro iqtisodiy munosabatlarni yanada yaxshilash hamda fond bozorida investitsiyalar masalasi iqtisodiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Ushbu sohada bir qator olimlar iqtisodiy tadqiqotlar olib borganlar.

Fond bozori infratuzilmasi bozor infratuzilmasining tarkibiy qismi hisoblanadi, shu bois bozor infratuzilmasining mohiyatini ta’riflashga yondashuvlardan fond bozorining infratuzilmasini ta’riflashda ham foydalanish mumkin. Fond bozoriga iqtisodchilarning berilgan ta’riflari turli nuqtai nazarlardan yondashuvni aks ettiradi. Quyida taniqli iqtisodchilarning ta’riflari keltirilgan: Adam Smit (klassisizm asoschisi): “Fond bozori – bu boylik va kapital erkin aylanishini ta’minlaydigan, shaxsiy manfaat va umumiy manfaat birlashadigan joydir.” Robert Shiller (Nobel mukofoti sovrindori): “Fond bozori inson psixologiyasi, investorlar kutilmalari va iqtisodiy omillarning o‘zaro bog‘liqligini aks ettiruvchi mexanizm bo‘lib, undagi narxlar ko‘pincha o‘zgaruvchan va oldindan aytib bo‘lmaydi.” Har bir

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni. 11.09.2023. PF-158.

ta'rif fond bozorining muhim jihatlarini ochib beradi, masalan, uning iqtisodiy resurslarni taqsimlash, investorlar kutilmalarini shakllantirish yoki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan A.V. Vaxabov o'z asarlarida investitsiya resurslarini samarali taqsimlanishini nazorat qilishning asosiy mexanizmi - bu fond birjasidir. Aynan rivojlangan qimmatli qog'ozlar bozori ushbu modelni muvaffaqiyatli amalga oshirishning zarur sharti hisoblanadi deb ta'kidlab o'tgan. Demak, rivojlangan qimmatli qog'ozlar bozori investitsiyalarni jalb etishni muhim vositasi bo'lishi mumkinligi ilgari suriladi. Fond bozorida tashkilotlarning passiv ravishda ishtirok etishini bir nechta omillar bilan baholaydi: birinchidan, birlamchi bozorda strategik ahamiyatga ega tashkilotlarning jalb etilmasligi, ikkinchidan, aksiyadorlik tashkilotlari aksiyalari ulishida davlatning ulushi yuqoriligi, uchinchidan ikkilamchi bozorda aksiyalarning likvidli emasligi. Umuman olganda ushbu keltirilgan omillarning to'liq yechimi topilmas ekan. fond bozori orqali investitsiyalarni jalb etish pastligicha qolaveradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolani tayyorlashda me'yoriy-huquqiy xujjatlar, foydalanilgan adabiyotlar va internet ma'lumotlari rasmiyligi, undagi iqtisodchi olimlarning mavzuga oid ilmiy-nazariy qarashlari o'rganilgan.

Jumladan maqolada mamlakatimiz fond bozori rivojlanishida aksiyalarning likvidligini oshirish ya'ni qimmatli qog'ozlarni sotib olish va sotish imkoniyatlari, asosiy ishtirokchilari bo'lgan emitentlarni oshkoraligi, xavflarni boshqarishda investorlar xavf darajasini tahlil qilish ma'lumotlardan foydalanish imkoniyati, uning asosiy yo'nalishlaridan biri respublikada fond bozori orqali chet el investitsiyalarini jalb etish kerakligi o'rganilgan. Chet el investitsiyalarini jalb etish bo'yicha olib borilayotgan ishlar, mamlakatimizning xalqaro maydondagi darajasi, mamlakatimizning jahon savdosida o'z o'rniga ega bo'lishi uchun amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tahlil qilingan. Ushbu maqolani yozish jarayonida statistik va analitik tahlil, kuzatuv, kabi tahlil usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Fond bozori yoki qimmatli qog'ozlar bozori – moliyaviy bozorning ajralmas qismi bo'lib u iqtisodiyotda rol o'ynaydi, biznes infratuzilma, xalq forovonligini rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Fond bozorida kompaniyalar va davlat o'z faoliyati uchun investitsiyalar jalb etishi mumkin, investorlar esa

daromad topish maqsadida o'z mablag'larini kiritish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Misol uchun: dunyodagi yetakchi fond birjalariga NYSE, NASDAQ, LSE va boshqalar kiradi.

O'zbekistonda fond bozorining shakllanishi va rivojlanish jarayonini tahlil etib, uni quyidagi bosqichlarga ajratish lozim deb topdik.

Birinchi bosqich 1991–1993-yillarni o'z ichiga olib, ushbu davrda O'zbekistonda fond bozorining dastlabki rasmiy institutlari paydo bo'ldi. "Toshkent" birjasining qoshida qimmatli qog'ozlar savdosi bilan shug'ullanadigan fond bo'limi tashkil etildi. Ushbu bosqich qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiqlashtirishi bo'yicha birinchi qonunning qabul qilinishi va qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilari bo'lgan jismoniy shaxslarni attestatsiya qilishning boshlanishi bilan tavsiflanadi.

Ikkinchi bosqich 1994–1996-yillarni qamrab olib, bu davr keng miqyosli xususiyashtirishning boshlanishi bilan aksiyalar va veksellar bozorining keskin rivojlanishi bilan farqlanadi. Ushbu davrda milliy fond bozorini muvofiqlashtiruvchi "Aksioner jamiyatlari va aksionerlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida" va "Qimmatli qog'ozlar bozorining faoliyat yuritish mexanizmi" to'g'risidagi asosiy qonunlar qabul qilindi. Mazkur bosqich depozitar tizimining va mulkdorlar sinfining shakllanishi bilan tavsiflanadi.

Uchinchi bosqich 1997–2000-yillarni qamrab olib, Davlat qisqa muddatli obligatsiyalari bozorining shakllanishi va rivojlanish davri hisoblanadi.

Ushbu davrda maxsus infrastrukturalar shakllanishi va birjadan tashqari bozorning tuzilmasining tashkil topishi muhimdir. Shuningdek, veksel muomalasining tartibga solinishi, aksiyadorlik jamiyatlarda davlat ulushini tiklash va ko'paytirish bilan bog'liq ishlarning amalga oshirilishi ushbu davrga xosdir.

To'rtinchi bosqich 2001–2006-yillarni o'z ichiga olib, ushbu davr bir tomondan aksiyalarning uyushgan va uyushmagan bozorining rivojlanishining sekinlashishi va ikkinchi tomondan qimmatli qog'ozlar bozorining yangi segmentlari: depozit sertifikatlari, korporativ obligatsiyalar, Markaziy bank obligatsiyalari, Davlat qisqa muddatli g'aznachilik majburiyatnomalari muomalasining yo'lga qo'yilganligi bilan tavsiflanadi.²

Umuman olganda rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, qaysi davlat faol investitsiya siyosatini yuritgan bo'lsa, o'z iqtisodiyotining barqaror

---

² Haydarov O'ral Axmadovich, "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" ilmiy jurnali 2024.No8-son.

o'sishiga erishgan. Shu sababli ham investitsiya – bu “iqtisodiyot drayveri”, desak, mubolag'a bo'lmaydi. Bu esa o'z navbatida fond bozori orqali amalga oshirilsa investitsiya jozibadorligini oshirishga xizmat qiladi.

Raqamlarga murojaat qiladigan bo'lsak, Mamlakatimizda 2023-yil bo'yicha aksiya emitentlarining umumiy bozor kapitallashuvi biroz og'ish bilan o'sish tendensiyasini ko'rsatdi va shu davr boshidagi ko'rsatkichga nisbatan 83,22 foizga o'sishni qayd etdi. Ushbu davrda bozor kapitallashuvining maksimal darajasi – 170,87 trln. so'm 2023-yil 3-noyabrda qayd etilgan. Bozor kapitallashuvining eng past qiymati 20-yanvarga to'g'ri keldi, o'shanda emitentlarning umumiy kapitallashuvi 89,80 trln. so'mni tashkil qilgan.

Kapitallashuvning o'sishiga bir qancha omillar ta'sir ko'rsatdi, bunda ko'rsatkichning 92,47 trln. so'm miqdoridagi boshlang'ich qiymati ko'rib chiqilayotgan davr oxiriga kelib 144,02 trln. so'mgacha o'sgan. Shunday omillardan biri 2023-yil 20-fevraldan, IPO yakunlanganidan so'ng, “UzAuto Motors” AJ /UZMT/ oddiy aksiyalari bilan birja savdolarining boshlanishi bo'ldi. Nominal qiymati 5 000,00 so'mni tashkil etgan aksiyalarning savdo narxi o'rtacha 68 000,00 so'mni qayd etdi. Bozor kapitallashuvning o'sishiga sabab bo'lgan navbatdagi sezilarli faktor, bu “Xalq banki” ATning /XKBBK/ aksiyalari birja kotirovkalari varag'iga kiritilganligidir.

Ushbu emitentning umumiy bozor kapitallashuvi 7,35 trln. so'mdan ortiqni tashkil etadi. Shu bilan birga, ayrim emitent aksiyalari savdo narxining barqaror o'sib borayotgani ham aksiya emitentlarining bozor kapitallashuvidagi ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lgan.

So'nggi yillarda mamlakatimiz iqtisodiyotida davlat ishtirokini qisqartirish, davlat mulkini xususiylashtirish orqali xususiy sektor ulushini oshirish va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun sharoit yaratish, samarasiz ishlayotgan va istiqbolsiz korxonalarni tugatish yuzasidan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 19-apreldagi "Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-162-son qaroriga muvofiq "Xalqchil IPO" o'tkazilishi e'lon qilingan, uning doirasida O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat yuritayotgan 12 ta davlat korxonasi tanlab olinib, ularning aksiyalari IPO/SPOga chiqarilishi e'lon qilingan.

Hozirgi kunda ushbu qaror ijrosini taminlash maqsadida O'zbekistonda mamlakatning har bir fuqarosiga yirik kompaniyalarning aksiyadori bo'lish imkoniyatini beradigan “Xalqchil IPO” dasturi ishga tushirildi. Xo'sh, “Xalqchil

IPO” nima? “Xalqchil IPO” - O‘zbekistondagi maxsus dastur bo‘lib, u oddiy fuqarolarga mamlakatning yirik kompaniyalari aksiyalarini sotib olish imkonini beradi. Ushbu dastur doirasida aksiyalar istalgan shaxslar uchun savdoga chiqariladi.

“Xalqchil IPO” dasturi doirasida Joriy yil 26-sentabr kuni “O‘zbekiston respublika tovar-xom ashyo birjasi” AJ (keyingi o‘rinlarda – O‘zRTXB) 4,44 foizi (3 326 031 dona) aksiyalarining ommaviy joylashtirilishi boshlangan va joriy yil 8-noyabr kuniga qadar davom etgan.

Natijada, joylashtirilishi rejalashtirilgan aksiyalar hajmiga nisbatan 108 foiz, ya’ni 3 606 466 ta aksiyalarni sotib olish uchun 12,6 mingta jismoniy va yuridik shaxslardan 46,6 mlrd so‘mlik takliflar kelib tushdi. Andarrayter tomonidan kelib tushgan takliflar avval e‘lon qilingan mezonlar asosida saralanishi natijasida jami 42,9 mlrd. so‘mlik 11 298 ta buyurtmalar (11 234 ta jismoniy va 64 ta yuridik shaxslar) qondirildi.

Ta’kidlash joizki, 2024-yil 26-oktabrda bo‘lib o‘tgan “O‘zRTXB” AJ aksiyadorlarining navbatdan tashqari umumiy yig‘ilishi qarori bilan “Xalqchil IPO” doirasida aksiyalarni sotib olgan investorlar har bir aksiyalari uchun qo‘shimcha 4 tan aksiya olishi belgilandi.³ Bu o‘z navbatida aksiyani sotib oluvchi investorlarda katta qiziqish uyg‘otishi tabiiy xol albatta.

Umuman olganda “Xalqchil IPO” dasturida ishtirok etish orqali O‘zbekiston fuqarolari quyidagi ikki usul yordamida o‘z daromadlarini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar:

Birinchi usul – sotib olingan kompaniyalarning aksiyalari bo‘yicha dividendlarga ega bo‘lish;

Ikkinchi usul – kelgusida aksiyalarning narxlari oshgan taqdirda, fond birjasida aksiyalarni sotishdan daromad olish.

Shubhasiz, Mamlakatimizda IPO o‘tkazayotgan kompaniyalarning aksiyalarini sotib olishda daromadlilikka erishish kafolatlanmaydi va bu narsa ma’lum tavakkalchiliklarni o‘z ichiga oladi (kompaniya kelgusida dividendlar to‘lash uchun zarur bo‘lgan daromadga ega bo‘lishini xuddi fond bozorida aksiyalar narxining o‘zgaruvchanligini oldindan aniqlash mushkulligi singari kafolatlay olmaydi). Shu bilan birga, “Xalqchil IPO” dasturi fuqarolarga minimal boshlang‘ich summa bilan ham sarmoya kiritishni boshlash uchun noyob imkoniyat yaratadi.

³ https://xalqchilipo.uz/news/xalqchil_ipo_dasturining_dastlabki_natijalari_sarhisobi

Umuman olganda, mamlakatimizda so‘nggi yillardagi makroiqtisodiy barqarorlik fond bozorining rivojlantirishga ijobiy ta‘sirini o‘tkazadi. Shuning uchun ham fond bozoriga investitsiyalarni jalb etishda fond bozori axboroti ochiqligini ta‘minlash, aholining bo‘sh mablag‘larini jalb etish va chet el kapitalini milliy fond bozoriga jalb etishni faollashtirish mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Fond bozori orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish zamonaviy iqtisodiy muhitda kapitalni jalb qilishning strategik vositasi hisoblanadi. Ushbu mexanizm kompaniyalarga yangi loyihalar uchun moliyaviy resurslar topish, investorlar esa o‘z mablag‘larini samarali boshqarish imkoniyatini beradi.

Loyihalarni moliyalashtirishning asosiy yo‘llari aksiyalar chiqarish, obligatsiyalarni taklif qilish va boshqa moliyaviy instrumentlardan foydalanishni o‘z ichiga oladi. Aksiyalar chiqarish kompaniyalarga uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash imkonini bersa, obligatsiyalar qisqa va o‘rta muddatli likvidlik muammolarini hal qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, xususiy va davlat kapitalini jalb qilish orqali fond bozorining o‘sishi yangi ish o‘rinlari yaratish, texnologiyalarni rivojlantirish va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirishni ta‘minlaydi.

Ammo ushbu mexanizm muvaffaqiyatli ishlashi uchun puxta strategiyalar va nazorat tizimi talab etiladi. Bozor tebranishlari, iqtisodiy noaniqliklar va raqobat muhitida kompaniyalar moliyaviy xavflarni oldindan tahlil qilishi, investorlar esa samarali diversifikatsiya siyosatini olib borishi kerak.

Umuman olganda, fond bozori orqali investitsiya loyihalarini moliyalashtirish – iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish va yangi innovatsion tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlashning muhim vositasi bo‘lib, u zamonaviy moliyaviy tizimning samaradorligini oshiradi. Bu yo‘nalishda kompaniyalar, investorlar va davlat organlarining o‘zaro hamkorligi barqaror va samarali natijalarga erishishning kaliti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi farmoni. 11.09.2023. PF-158.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 19-apreldagi "Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi PQ-162-son qarori.

3. G‘ozibekov D. G‘. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. – T.:

“Moliya”, 2003, 45 bet.

4. Vaxobov A.V. Xorijiy investitsiyalar. O‘quv qo‘llanma.-T.:2010. 325 b.(152b).

5. Haydarov O‘ral Axmadovich, “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” ilmiy jurnali 2024.№8-son

6. Xalqchil Ipo.uz.

7. www.uzse.uz (Toashkent Respublika fond birjasi)

ADABIYOT DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH

Zakirova Maqsuda Atayevna
UrDU akademik litseyi ona tili
va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Ta'lim sifatini oshirishda turli interfaol metodlardan foydalanish yaxshi natija beradi. Matnlar bilan ishlash esa o'quvchilarda izlanuvchanlik qobiliyatini oshirish bilan birga fikrlar doirasining ham kengayishiga olib keladi. Ta'lim sohasidagi interfaol metodlarni tatbiq qilgan holda ona tili va adabiyot mashg'ulotlarini o'tish pedagogdan yuqori kasbiy mahorat talab qiladi. Ushbu maqolada adabiyot darslarida matn bilan ishlash, innovatsion usullar orqali o'tish metodlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: interfaol, innovatsion texnologiya, charxpalak, taqdimot usuli, metod, texnologiya.

Innovatsion texnologiya – ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillardan foydalanish, turli pedagogik jarayonlarni loyihalash va amalda qo'llash orqali bilim egallashni takomillashtirish usullari. Uning asosiy maqsadi ta'lim jarayonida o'qituvchi va bilim oluvchi faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir bilim oluvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish qiziqarli mashg'ulotga aylanadi.

Ma'lumki, o'qituvchining mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi vositalardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalardir. Zamonaviy pedagogik texnologiya – hozirgi zamon didaktikasi va pedagogikasi taraqqiyotining mahsuli. Har bir zamonaviy pedagog mavjud pedagogik texnologiyalarni o'z darslarida qo'llasa, albatta ijobiy natijaga erishadi. Bugungi kun o'qituvchisining maqsadi barkamol yoshlarni tarbiyalash, ularga puxta ta'lim-tarbiya berish, zarur axborotlar bilan ta'minlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish, bilim va hayotiy ko'nikmalar hosil qilish, ular qalbida vatanparvarlik, xalqparvarlik tuyg'ularini qaror toptirishdan iborat. Bu ezgu maqsadlarni ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalar asosida o'tilgan mashg'ulotlarda amalga oshirish mumkin.

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi shu o'rinda o'z darsini biror-bir rivoyat yoki, to'rtlik bilan boshlasa, o'z-o'zidan bora- bora o'quvchilarda ham o'sha

odat shakllanib boradi. O'quvchilar nazarida o'qituvchi, o'z idealligini namoyon qilishigina uning obro'yini oshiradi. Xulosa qiladigan bo'lsak, ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi hamma vaqt boshqa fan o'qituvchilaridan bir qadam oldinda yurishi talab qilinadi. Yangicha usul, yangicha metod, eng avval, adabiyotda bo'y ko'rsatishiga erishish lozim. Biz bugun sodda, ko'p mehnat talab qilmaydigan, shuning bilan birga o'quvchini ham hushyorlikka, ham faollikka undaydigan usullardan biri haqida fikr yuritmoqchimiz. Bu hammaga ma'lum **“Domino” o'yinidir**. Bu o'yin takrorlash mavzularini tashkil etishda juda qo'l keladi. Buni biz biror mavzu negizida ko'rib chiqamiz.

1. “Xazoyin ul-maoniy” yana qanday nom bilan ataladi? “Chor devon”
2. Alisher Navoiy yaratgan devonlaridan birining nomi? “Navodir ul-nihoya”
3. Hadislarning she'riy yo'ldagi tarjimasi orqali berilgan ruboiylardan iborat asari? “Arba'in”
4. “Xazoyin ul-maoniy”dagi 2-devon nomi? “Navodir ush-shabob”
5. “Xazoyin ul-maoniy” devonidagi “O'rta yosh badialari” deb nomlangan devonning arabcha nomlanishi. “Badoye' ul-vasat”
6. Navoiyning arab bo'lmagan musulmon mamlakatlari tarixiga bag'ishlangan nasriy asari. “Tarixi mulki Ajam”
7. Navoiyning umri shomida yozilgan asari “Mahbub ul-qulub”

“Zehn matni” metodi. Bu metodda, asosan, darsliklarda berilgan metod bilan o'quvchilar tanishib bo'lgach zehni sinash uchun, yoki uyga vazifa qilib berilgan matnni mustahkamlash maqsadida qo'llaniladi. Bunda o'quvchilarga matn yozilgan qog'ozlar tarqatiladi. Matndagi xatoliklarni topib, berilgan jadvalga joylab chiqishadi.

Buning natijaviyligini quyidagilarda ko'rishimiz mumkin. Avvalo, ziyrakligi oshadi, mustaqil fikrlash ko'nikmasi rivojlanadi, qiyosiy o'rganish rivojlanadi, so'z ajratish malakasi rivojlanadi.

“Matnni tikla” metodi ham biror bir asarni o'qitishda mavzuni mustahkamlash qismida foydalaniladi. O'quvchi berilgan vaqt ichida she'ni qayta tiklashi hamda o'z ziyrakliklarini namoyish etishi shart. Bu metodni amalga oshirish uchun o'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib olamiz. Ularga matndagi ba'zi so'zlarni tushirib qoldirib, nuqtalar o'rnini to'ldirish so'raladi. “Alpomish” dostonini o'qitish darslarida bu metod juda qo'l keladi.

**“Begona so`z” metodi.** Darslikda berilgan biror she`r yoki matn asos qilib olinadi. O`quvchilar esa berilgan vaqt mobaynida jadvalda berilgan beshta so`zdan matn yoki she`rda uchramaydigan so`z yoki so`zlarni topishi kerak bo`ladi.

Bu metod orqali o`quvchilarda mustaqil fikrlay olish qobiliyatini shakllantirish, qiyosiy tahlil qilishga o`rgatish ko`nikmasini rivojlantirishga erishiladi.

Dars jarayonida yuqoridagi metodlarni qo`llash orqali o`quvchilarni mustaqil fikrlash, xulosa qilish, tahlil qilishga o`rgatish mumkin. Barcha o`quvchilar ham nazariy ma`lumotlarni birdek o`zlashtira olmaydi, shuning uchun dars jarayonida innovatsion metodlar orqali mavzuni tushuntirishda matn ustida ishlashning o`rni katta ekanligini faoliyatimiz jarayonida tushunib yetdik. Dars jarayonini sifatli tashkil qilishda har bir pedagog o`z ustida ko`proq ishlashi talab etiladi. Qoidalarni yodlatish va ko`chirtirishdan voz kechib darsni qiziqarli va samarali bo`lishini ta`minlash bugungi kun talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Golish L. V. , Fayzullayeva D. M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T. , “Iqtisodiyot”, 2012.
2. “Umumta`lim fanlari metodikasi” jurnali, 1-, 2-, 3-, 4-sonlar, 2018. 5. “Til va adabiyot ta`limi” jurnali, 1-12 sonlar, 2018
3. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o`qitish metodikasi. O`quv qo`llanma. — T.: Barkamol fayz media. 2018.
4. To`xliyev B. Adabiyot o`qitish metodikasi. O`quv qo`llanma. T.: Alisher Navoiy nomidagi O`zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010.
5. Qozoqboy Yo`ldosh, Muhayyo Yo`ldosh. Badiiy tahlil asoslari. Toshkent, Kamalak, 2016.

ERKIN VOHIDOV IJODINI O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Zakirova Maqsuda Atayevna
UrDU akademik litseyi ona tili
va adabiyot fani o'qituvchisi

Annatsiya. Bugungi kun har bir sohada innovatsiyalar yaratishni talab qiladi. Ta'lim sohasidagi interfaol metodlarni tatbiq qilgan holda ona tili va adabiyot mashg'ulotlarini o'tish pedagogdan yuqori kasbiy mahorat talab qiladi. Ushbu maqolada Erkin Vohidov ijodini innovatsion usullar orqali o'tish metodlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Erkin Vohidov, **“Tong nafasi”**, “Yoshlik devoni”, “Yaxshidir achchiq haqiqat”, “Tirik sayyoralar”, “Sharqiy qirg'oq”, “Qo'shiqlarim sizga”, “Lirika”, “Charog'bon”, “Muhabbat”, “Hozirgi yoshlar”, “Iztirob”, “Yurak va aql”, “Mening yulduzim”, “Nido”, “Ruhlar isyoni”; “Bilasizmi?”, “Klasster”, “Nilufar guli” metodlari .

Adabiyotshunos Abdug'afur Rasulov e'tirof etganidek: “Erkin Vohidov badiiy adabiyot daholari ruhini shod etgan, yangi o'zbek adabiyoti darg'alari duosini olgan, o'z xalqi qalbiga chuqur kirib borgan san'atkordir. Bunday shoir hech qachon zavol ko'rmaydi”. Haqiqatan, shoir ijodi zavolga yuz tutmaydigan, har bir adabiyot muxlisining qalbidan chuqur joy egallaydigan cheksiz ummondir. Undan qanchalik darajada dur-u gavhar terish bu adabiyot ixlosmandlarining o'zlariga bog'liq.

Erkin Vohidov ijodini o'rganish uchun akademik litseylar o'quv dasturlarida 6 soat ajratilgan. Bunda asosiy e'tiborni quyidagi masalalarga qaratish mumkin:

1. Shoir she'rlarining umrboqiyliigi.
2. Erkin Vohidov ijodining o'rganilishi.
3. Shoir ijodida janrlar va mavzu ko'lami.
4. Erkin Vohidovning dramaturg va tarjimonlik sohasidagi yutuqlari.
5. “Ey, men bilgan...”, “Tirik sayyoralar”, “Oqsoqol”, “Kelajakka maktub”, “Qulluq qil demasman...”, “Barcha shodlik senga bo'lsin” she'rlari tahlili ustida ishlash.
6. Erkin Vohidov – dostonnavis.
7. “Ruhlar isyoni” dostonida ijodkor va millat ozodligi muammosining badiiy-falsafiy talqini.
8. Dostondagi rivoyatlar Nazrul Islom misolida.
9. Dostonning tarbiyaviy ahamiyati.
10. “Ruhlar isyoni” dostonida millatlar va dinlar o'rtasidagi munosabat.

Shuningdek, dars jarayonida o'quvchilarga quyidagilar yuzasidan nazariy ma'lumot berish lozim:

- a) g`azal haqida tushuncha;
- b) qasida haqida tushuncha;
- c) doston haqida nazariy ma'lumot;
- d) she'riy san'atlar haqida nazariy ma'lumot;
- e) qofiya va radif tushunchalariga to'xtalish;
- f) she'riy tizimlar bo'yicha nazariy ma'lumotlar berish.

Mavzuni yoritish jarayonida yuqorida ko'tarilgan masalalarni yechish uchun darslikda berilgan parchalardan ko'chirmalar olish maqsadga muvofiq, deb o'ylaymiz. Ularni tarqatmalar shakliga keltirish va o'quvchilardan izohlab berishni talab qilish mumkin.

Ayniqsa, badiiy asarlarning tiliga xos xususiyatlarni ko'rsatish uchun lug'atlardan foydalanish kerak bo'ladi. Agar asar tilining lug'at namunasi o'qituvchi va o'quvchilar hamkorligida tuzilsa, darsning samaradorligi ortadi.

Asarda tasvir vositalarining o'rni va ahamiyati haqidagi ko'rgazmali qurolning eskizini ham tayyorlash mumkin. U asarni tahlil qilishda, o'rganilishi va izohlanishi lozim bo'lgan adabiy-nazariy tushunchalarni aniqlashda yordam beradi.

Badiiy asarlarni o'rganishda uni ifodali o'qish, izohli o'qish turlaridan foydalanishning ham o'z o'rni va ahamiyati bor.

Badiiy parchalarda keltirilgan tabiat tasviri, qahramonlarning portreti bilan bog'liq o'rinlarni topish va izohlash qahramonlar mohiyatini, ruhiyatini, ularning badiiy-estetik tomonlarini tushunish uchun muayyan qo'shimcha imkoniyatlar beradi.

Biz Erkin Vohidov ijodini o'rganish va o'rgatishning quyidagi variantini taklif qilamiz:

1. Erkin Vohidov she'rlari asosidagi qo'shiqlar ijrosini eshittirish orqali darsni boshlash.
2. Kirish suhbat: shoir haqidagi adabiyotshunoslar va zamondosh shoirlar e'tirofini keltirish.
3. Erkin Vohidov hayoti va ijodi haqida qisqacha ma'ruza qilish, suhbat uyushtirish, yoki videolavha namoyish qilish.
4. She'rlaridan o'qish va tahlil qilish.
5. Tahlil jarayonida nazariy ma'lumotlarni keltirish.
5. Barchasining yakuni sifatida o'quvchilarning ijodiy yozma ishi.

Erkin Vohidov ijodini yoritishda quyidagi innovatsion usullardan foydalanish mumkin.

1. "Bilasizmi?" metodi. Bu metoddan o'tilgan mavzu yoki yangi mavzuni mustahkamlash bosqichida foydalaniladi. Mavzuga doir qisqa, ammo qiziqarli savollar tarqatmalarda yozib qo'yilgan bo'ladi.

Savollardan namunalar.

- Erkin Vohidovning qaysi asari ozar tiliga tarjima qilingan?

- Erkin Vohidovning “O‘zbekim” qasidasi qaysi davlat prezidenti tomonidan o‘zbek tilida o‘qib eshittirilgan?
  - Bu yil may oyida o‘tkazilgan “E voh...” festivali haqida nimalar bilasiz?
  - Erkin Vohidov ijod maktabi qachon, qayerda tashkil qilingan?
  - Erkin Vohidovning qator tillarga tarjima qilinib ko‘p yillar mobaynida teatr sahnalaridan tushmay kelayotgan sahna asarni ayting.
  - Erkin Vohidovning safar taassurotlari asosida yaratilgan asarlarini sanang
  - Erkin Vohidovning to‘rt jilddan iborat saylanmasi haqida gapiring.
  - Alixonto‘ra Sog‘uniy Erkin Vohidovning qaysi g‘azalini Alisher Navoiyning “Ashrafat min shamsil ka’si anvorul hudo ...” deb boshlanuvchi g‘azaliga qiyoslagan?
  - “Ruhlar isyoni” dostonida qaysi rivoyatlar keltirilgan?
  - Erkin Vohidov g‘azallarini sanang.
2. **“Klasster” metodi orqali shoir ijodidagi janrlar va mavzular rang-barangligini ochib berish mumkin.**

3. “Nilufar guli” metodi. Bunda Erkin Vohidov ijodidagi turli yo‘nalishlarni tizimli o‘rganish va tahlil qilishda foydalanish mumkin.

- ✓ Erkin Vohidov she‘rlarini bilish va o‘rganish;
- ✓ Erkin Vohidov ijodidagi janrlarni bilish;
- ✓ She‘riy tizimlarni bilish;
- ✓ Badiiy san‘atlarni o‘rganish;
- ✓ Fanlararo bog‘liqliklarni bilish.

“Baliq skleti “ metodi.

Dars jarayonida turli xil metodlar, rang-barang ko‘rgazmalar, tarqatma materiallardan foydalanish dars samaradorligini oshishiga, o‘quvchilarning darsdagi faolligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Mustaqil fikrlash, matnlar bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Avliyoqulov N., Musayeva N. Pedagogik texnologiya. – T. : Tafakkur bo‘stoni, 2012.
2. Azizxo‘jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi nashriyoti, 2006.
3. Mirzayev S. XX asr o‘zbek adabiyoti. – T. Yangi asr avlodi, 2005
4. Vohidov E., Kuy avjida usilmasin tor. – T. G‘.G‘ulom nashriyoti, 1991.
5. Vohidov E., Inson. – T. “O‘qituvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi. – T. 2018
6. Vohidov E., Qalb sadoqati. – T.: “Sharq”. 2018.

OGAHIY – SERQIRRA IJODKOR

Zakirova Maqsuda Atayevna
UrDU akademik litseyi ona tili
va adabiyot fani o'qituvchisi.

Annnotatsiya. Ushbu maqolada Ogahiyning hayot yo'li, uning siyosiy faoliyati va ijodi haqida ma'lumotlar keltirildi. Ogahiyning ijodi o'zbek adabiyotiga o'ziga xos hissa qo'sha oldi. Katta lirik merosi, ayniqsa, tarixiy va tarjima qilgan asarlari orqali adabiy merosimizni boyitdi.

Kalit so'zlar: devon, tarixiy asarlar, muarrix, mirob, tarjimon.

XIX asrda Xorazm adabiy muhitida o'chmas iz qoldirgan serqirra ijodkorlardan biri – Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy edi. 1809- yilda Xiva shahri yaqinidagi Qiyot qishlog'ida mirob oilasida tavallud topgan. Otasi Erniyozbek mirob 1812 - yilda vafot etgandan keyin amakisi Munis unga 1829 - yilgacha g'amxo'rlik qilgan. Uning bolalik va yoshlik yillari Qiyot qishlog'ida o'tdi va ulg'aygach Xivadagi madrasalardan birida tahsil ko'rdi. Arab, fors, turkiy xalqlar adabiyoti, shuningdek, mumtoz musiqa hamda tarix fanini qunt bilan o'rgandi. Lirik merosida Ogahiy taxallusini qo'lladi. U mohir hattot bo'lib kufiy, rayhoniy, xatti shikasta kabi xatlarni yaxshi bilgan. Xiva xoni Olloqulixonning Xurosonga qilgan safarida vabo kasali tarqalib (1829) amakisi Munis vafot etdi. Olloqulixon Ogahiyning Munisning o'rniga miroblik vazifasiga tayinlaydi.

Avvalo, Ogahiyning shoir sifatida o'rganadigan bo'lsak, barakali ijod qilgan so'z zargari sifatida Navoiyga qiyoslanadi. Uning "Ta'viz ul-oshiqin" ("Oshiqlar tumori") deb nomlangan devonida g'azal, muxammas, murabba', musaddas, masnaviy, shuningdek, fard, tuyuq, qit'a, ruboiy, muammo kabi yigirmadan ortiq janrdagi salkam yigirma ming misralik lirik merosi jamlangan. Ogahiy Sharqning xilma-xil she'riy shakllaridan to'liq foydalangani holda ularda ijtimoiy-siyosiy, axloqiy-didaktik, tabiat tasviri bilan bog'liq mavzularni haqqoniy aks ettirdi. Lekin shoir she'riyatining aksariyat qismi ishqiy mavzudadir. Ogahiy lirikasida ishq-muhabbat yetakchi motivlardan biridir. Bu motiv nafaqat ko'hna, an'anaviy, ayni vaqtda zamonaviy va betakror xususiyatlarga ham ega. Shoir badiiy tafakkurining ko'lami va ko'rkamligiga nazar tashlar ekanmiz, Ogahiy o'z ijodida turli she'riy san'atlar : mubolag'a, tashbeh, istiora, tamsil, tazod, husni ta'lil, talmeh, tardi aks, kitobat, tazmini muzdavaj kabilardan mohirona foydalanganligining guvohi

bo‘lamiz. Bu til vositalari shoir she‘riyati, xususan, g‘azallari qurilishining zuvalasi pishiq, puxta, ta‘sirchan va jozibadorligini ta‘minlagan.¹

O‘zbekiston tarixini, jumladan, Xiva xonligi tarixini o‘rganishda va yoritishda Ogahiy tomonidan yozilgan tarixiy asarlar va o‘zbek tiliga qilingan tarjimalarining ahamiyati nihoyatda katta. O‘z ustoz Munisning ishini davom ettirgan holda tarix fani xazinasini va o‘zbek adabiyotini yangi asarlar bilan boyitdi, rivojlantirdi va unga salmoqli hissa qo‘shdi. Muhammad Rizo Ogahiy 1839-1840- yillarda Munis Xorazmiy yoza boshlagan, ammo nihoyasiga yetkaza olmagan " Firdavs ul-iqbol" nomli tarixiy asarni davom qildiradi. Munis Xorazmiy bu asarda qadim zamonlardan boshlab, to 1813-yilgacha Xorazmda sodir bo‘lgan tarixiy voqealarni yozib ulgurgan edi. 1813 - yildan 1825-yilgacha bo‘lgan voqealar Ogahiy tomonidan asarga kiritilgan. Ushbu asar 1856, 1879, 1903,1910-yillarda qayta ko‘chirilgan. “Firdavs ul-iqbol”ning to‘qqizta qo‘lyozma nusxasi mavjud bo‘lib, ulardan ikkitasi, Rossiya Fanlar akademiyasi Sankt-Peterburg Sharq qo‘lyozmalari institutida (inv.S571 (590oa), Ye -6-1(590ov), O‘zbekiston FA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti xazinasida (inv. 821/1, 5364/1, 9979/1, 5071, 7422, H. Sulaymonov nomidagi fond.275/1), yana bir nusxasi esa Xelsinkida saqlanadi. Amerikalik olim Yuriy Breygel “Firdavs ul-Iqbol” asarining dastlab ilmiy-tanqidiy matnini , keyinchalik asarni ingliz tiliga tarjima qilib ikki jild holda nashr ettirdi.

Muhammad Rizo Ogahiy 1844-yil “Riyoziy ud – davla” asarini yozib tugatadi. Bu asar 1825 -yildan 1842 -yilgacha Xiva xonligida hukmdor Olloqulixon davrida yuz bergan voqealarni o‘z ichiga oladi. Asarni o‘sha davr an‘anasiga muvofiq hamd va na‘t bilan boshlaydi. Ushbu tarixiy-adabiy manbaning qimmatini shundaki, unda nafaqat Olloqulixon davrida yuz bergan voqealar, ichki va tashqi savdo, diplomatik aloqalar , xalqning turmush tarzi , madaniyati , mamlakatda hukm surgan diniy ahvol keng yoritilgan. Asar 1856,1880,1903 , 1904 -yillarda qayta ko‘chirilgan. Hozirda asarning beshta nusxasi bo‘lib, uchitasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutida, ikkitasi esa Sankt-Peterburgda saqlanadi.

Ogahiyning yana bir muhim tarixiy asarlaridan biri 1846-yilda yozilgan “Zubdat ut-tavorix” asaridir. Bu asar 1843-yildan 1846-yilgacha hukmronlik qilgan Xiva xoni Rahimqulixon davrida bo‘lib o‘tgan voqealarni o‘z ichiga oladi. Ushbu asardan 1856, 1880, 1904, 1910- yillarda qayta nusxa ko‘chirilgan. “Zubdat ut-tavorix” ,asosan, sa‘jli nasrda bitilgan bo‘lsa ham unda qasida, masnaviy, g‘azal,

---

¹ Mullayeva R. S. “Ogahiy lirikasi haqida” maqolasi. “O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar” jurnali 2023-yil 19-son.

ruboiy, qit'a , tarix va fard singari mumtoz she'riy janr namunalari ham uchraydi. Asar ikki qismdan iborat bo'lib, birinchi qismida Rahimqulixonning tug'ilishi, ilm o'rganish va harbiy mahorat egallash yo'lidagi sa'y harakatlari, shuningdek, bo'lg'usi xonning Xazorasp hokimi sifatida olib borgan faoliyati go'zal badiiy shaklda mufassal bayon qilingan. Asarning ikkinchi qismida Rahimqulixonning saltanat taxtiga o'tirgan kunidan to vafotiga qadar sodir bo'lgan voqealar tasviri keltirilgan. Hozirda asarning eng mukammal hisoblangan qo'lyozma nusxasi O'zbekiston FA Sharqshunoslik instituti fondida saqlanmoqda.

Muhammad Rizo Ogahiy 1856-1957 -yillarda "Jome' ul -voqeati sultoniyy" asarini yozib tugatadi. Asarda 1846-yildan 1855-yilgacha hukmronlik qilgan Muhammad Aminxon , Sayyid Abdullaxon, Qutlug'murod inoq davrida yuz bergan voqealar bayon qilingan. Bu asardan 1856- yili va XIX asrning oxirlarida nusxa ko'chirilgan. Hozirgi kunda bu asar O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutining qo'lyozmalar fondida saqlanmoqda.

Ogahiy 1865-yilda "Gulshani davlat" nomli tarixiy asarini yozib tugatadi. Asarda 1856-1865- yillar oralig'ida Sayyid Muhammadxon hukmronlik qilgan davrdagi voqealar bayon qilingan. Asardan 1903, 1906- yillarda va XIX asrning oxirlarida nusxalar ko'chirilgan. Hozirda bu asar O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutining qo'lyozmalar fondida saqlanmoqda.

Ogahiyning "Gulshani Davlat" asari o'zining axloqiy va diniy hikmatlari bilan nafaqat o'z davrida, balki keyingi avlodlar orasida ham katta ta'sir ko'rsatgan. Bu asar, adolat, halollik va to'g'ri yo'l tutishni targ'ib qilgani uchun ko'plab mutafakkirlar tomonidan yuqori baholangan.

Muarrir o'zining "Shohidi iqbol" asarini vafot tufayli tugallay olmagan. Asarda 1865-yildan 1873-yilgacha bo'lgan Xiva xonligida Muhammad Rahimxon II davrida yuz bergan voqealar tasvirlangan.

Shoirning fors-tojik tilidan qilgan tarjimalari ham o'zbek adabiyoti xazinasidan joy olgan. Bular: Mirxondning "Ravzat us – safo", Muhammad Mahdiy Astrobodyning "Tarixi Jahonkushoyi Nodiriy", Z.Vosifiyning "Badoye ul- vaqoye ", Ali G'ijduvoniyyning "Miftoh ut- tolibin", Muhammad binni Shayx Muhammad Muqim Hirotiyning "Tabaqoti Akbarshohiy", Muhammad Yusuf Munshiyning "Tazkirai Muqimxoniy", Rizoqulixon Hidoyatning "Ravzat us- safoyi Nosiriy", Kaykovusning "Qobusnoma", Muhammad Vorisning "Zubdat ul hikoyot", "Sharhi daloyil al hayrat", S.Sheroziyning "Guliston", A. Jomiyyning

“Yusuf va Zulayho”, Badriddin Hiloliyning “Shoh va gado”, Nizomiy Ganjaviyning “Haft paykar” kabi asarlardir. Bu tarjimalar Ogahiyning nafaqat shoir, davlat arbobi, balki yetuk tarjimon ham bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Buyuk bobokalonimiz nomini abadiylashtirish borasida juda ko‘p ishlar amalga oshirilmoqda. 2019-yil 20-martdagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga ko‘ra, Ogahiy tavalludining 210 yilligini keng nishonlash maqsadida Xiva shahrida Ogahiy ijod maktabini tashkil qilish, Ogahiy asarlarini to‘plam shaklida nashr qilish bo‘yicha bir necha ishlar qilindi. Bu sa‘y-harakatlar natijasida 10 jildlik “Tanlangan asarlar” i bugungi kunda nashrdan chiqdi.

2024-yil 4-iyun kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev “Badiiy tarjima sohasida Muhammad Rizo Ogahiy nomidagi xalqaro mukofotni ta‘sis etish to‘g‘risida”gi qarorni imzoladi. Qarorga ko‘ra tanlov 2025-yildan boshlab har ikki yilda bir marta o‘tkaziladi. G‘oliblarga esa bazaviy hisoblash miqdorining 300 baravari miqdorida bir martalik pul mukofoti taqdim qilinadi. Mukofot uchun tanlovlar 2025-yildan boshlab har ikki yilda bir marta quyidagi yo‘nalishlarda o‘tkaziladi:

- o‘zbek adabiyotining nasriy asarlaridan xorijiy tillarga qilingan eng yaxshi tarjima;
- o‘zbek adabiyotining she‘riy asarlaridan xorijiy tillarga qilingan eng yaxshi tarjima;
- o‘zbek bolalar adabiyoti namunalaridan xorijiy tillarga qilingan eng yaxshi tarjima;
- xorijiy tillarda yaratilgan nasriy asarlardan o‘zbek tiliga qilingan eng yaxshi tarjima;
- xorijiy tillarda yaratilgan she‘riy asarlardan o‘zbek tiliga qilingan eng yaxshi tarjima;
- xorijiy tillarda yaratilgan bolalar adabiyoti namunalaridan o‘zbek tiliga qilingan eng yaxshi tarjima.

Umuman olganda, Ogahiy turli xil janrlardagi lirik she‘rlari, tarixiy va tarjima asarlari bilan adabiyotimizni go‘zal va qimmatli asarlar bilan boyitdi. Shoir ijodiyotining yuqori badiiy-estetik xususiyatlari bugungi kun kitobxonlari uchun g‘oyat qimmatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hojiahmedov A. She'r san'atlarini bilasizmi? – T.: Sharq, 2001. 2.
2. Lapasov J. Mumtoz adabiy asarlar o'quv lug'ati. – T.: O'qituvchi, 1994.
3. Ogahiy. Asarlar.1-jild.– T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at, 1972.
4. Yo'ldoshev R. Ogahiy leksikasi bo'yicha kuzatishlar // O'zbek tili va adabiyoti, 2007. – №2.
5. Tojinazarova H. Ogahiy lirikasining badiiy-lisoniy tahlili // Til va adabiyot ta'limi, 2010. – №6
6. O'zbek shevalari morfologiyasi. –Toshkent, 1984.
7. Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat malohati. – Toshkent, 2000.

UMUMMILLIY QADRIYATLAR, O'SMIRLARNING ETNIK
IDENTIKLIGI SHAKLLANISHIGA TA'SIRI
(Toshkent shahri o'smirlari misolida)

Muhrimjonov Shahzod Azizjon o'g'li
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zMU Tarix fakulteti magistranti
Ilmiy rahbar PhD, dotsent Bababekov Akbar Durabekovich

Annotatsiya

Ushbu maqolada Toshkent shahri o'smirlarining etnik identikligi shakllanishiga umummilliy qadriyatlarning ta'siri o'rganiladi. Milliy qadriyatlar o'smirlar orasida o'zlikni his qilish, o'z madaniyati va tarixiga bo'lgan hurmatni oshirishga yordam beradi. Tadqiqotda Toshkent shahridagi turli millat vakillarining etnik identikligini shakllantiruvchi asosiy omillar, jumladan, oila, maktab, jamiyat va madaniy an'analar tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy qadriyatlar va o'zlikni anglash o'rtasidagi bog'lanish ko'rsatilgan. Ushbu maqola yoshlar o'rtasida etnik barqarorlikni ta'minlash va milliy birligini mustahkamlashga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: umummilliy qadriyatlar, o'smirlar, etnik identiklik, milliy madaniyat, Toshkent shahri, yoshlarga ta'sir, milliy birlik, o'zlikni anglash.

Аннотация

В данной статье рассматривается влияние общенациональных ценностей на формирование этнической идентичности подростков города Ташкента. Национальные ценности помогают подросткам осознавать свою принадлежность к культуре и истории, развивая уважение к собственной традиции. В исследовании анализируются основные факторы формирования этнической идентичности подростков в Ташкенте, такие как семья, школа, общество и культурные традиции. Также рассматривается связь между национальными ценностями и осознанием своей этнической принадлежности. Статья включает рекомендации по укреплению этнической стабильности и национального единства среди молодежи.

Ключевые слова: общенациональные ценности, подростки, этническая идентичность, национальная культура, город Ташкент, влияние на молодежь, национальное единство, осознание идентичности.

Abstract

This article examines the influence of national values on the formation of ethnic identity among adolescents in Tashkent city. National values help adolescents develop a sense of belonging to their culture and history, fostering respect for their own traditions. The study analyzes the main factors affecting the formation of ethnic identity among adolescents in Tashkent, including family, school, society, and cultural traditions. The relationship between national values and ethnic self-awareness is also explored. The article provides recommendations for strengthening ethnic stability and national unity among the youth.

Keywords: national values, adolescents, ethnic identity, national culture, Tashkent city, impact on youth, national unity, self-awareness.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi ko‘p millatli davlat bo‘lib, uning hududida 130 dan ortiq etnik guruhlar yashaydi. Ushbu xilma-xil muhitda umummilliy qadriyatlar ijtimoiy uyg‘unlikni saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, o‘smirlik davri yoshlarning o‘z identikligini shakllantirish jarayonida hal qiluvchi bosqich hisoblanadi.

Har bir jamiyat o‘z milliy qadriyatlari orqali yosh avlodni tarbiyalaydi. Bu qadriyatlar yoshlarda milliy g‘urur, o‘ziga xoslik va identiklikni shakllantirishga xizmat qiladi. Toshkent shahri kabi ko‘p millatli muhitda o‘smirlarning etnik identikligi milliy qadriyatlar va madaniy an‘analar ta‘sirida rivojlanadi. Yoshlar orasida milliy o‘zlikni shakllantirishda milliy bayramlar, oilaviy qadriyatlar va madaniy meros muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu maqola Toshkent shahri o‘smirlari misolida umummilliy qadriyatlarning yoshlar identikligi shakllanishiga ta‘sirini o‘rganishga qaratilgan. Milliy bayramlar, madaniy an‘analar va oilaviy qadriyatlar o‘smirlarning shaxsiy va etnik o‘zligini shakllantirishda kuchli ta‘sir o‘tkazadi. Toshkent shahri misolida, o‘smirlarning etnik identikligi millatlararo muloqot va madaniyatlar uyg‘unligi sharoitida shakllanadi. Tadqiqotdan maqsad – milliy qadriyatlarning ahamiyati, ularning yoshlar hayotidagi o‘rnini tahlil qilish va muhim xulosalar chiqarishdir.

METODLAR

Mavzu antropologik tadqiqot bo‘lganligi uchun tadqiqotga Toshkent shahri maktablarida tahsil olayotgan 200 nafar 15-18 yoshli o‘smirlar jalb etiladi. Ishtirokchilar turli millat vakillaridan iborat bo‘lib: o‘zbeklar – 60% , ruslar – 20%, koreyslar – 10% , boshqa millatlar – 10%.

Ma'lumotlar yoshlar orasida milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatni o'rganish uchun 30 ta savoldan iborat so'rovnoma o'tkazish, 20 nafar o'smir bilan chuqurlashtirilgan intervyu o'tkazish, milliy bayramlar va oilaviy qadriyatlarning ularning identikligiga ta'siri tahlil qilish, milliy bayramlar, maktab tadbirlari va oilaviy an'analar o'smirlarning xulq-atvori asosida kuzatish orqali yig'ildi. Shuningdek, so'rovnoma natijalari statistik dasturlar yordamida qayta ishlandi. Intervyu va kuzatuv natijalari mavzular bo'yicha guruhlandi.

NATIJALAR

Milliy qadriyatlarning yoshlar identikligiga ta'siri juda katta bo'lib, bu jarayon yoshlarda shaxsiy va ijtimoiy o'zlikni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Milliy qadriyatlar – bu bir xalqning madaniyati, urf-odatlarini, an'analari, diniy va ma'naviy merosidir. Ular yosh avlodni tarbiyalashda yo'riqnoma sifatida xizmat qiladi. Milliy qadriyatlar yoshlarda o'zlikni anglash, mustahkam ma'naviyat va jamiyatda o'z o'rnini topishga yordam beradi. Shu sababli, ularni targ'ib qilish va yoshlar hayotida faol qo'llab-quvvatlash muhimdir. Bu orqali biz nafaqat milliy identiklikni saqlaymiz, balki jamiyatimizni kelajakda ham barqaror rivojlantiramiz. Toshkent shahri o'smirlari orasida o'tkazilgan tadqiqot natijasi o'laroq milliy qadriyatlarning yoshlar identikligiga ta'siri respondentlarning 85%i umummilliy qadriyatlarni o'z identikligining ajralmas qismi deb biladi. Shuni alohida takidlash kerakki, “Navro'z bayrami” va “Mustaqillik kuni” o'smirlar orasida milliy g'ururni shakllantirishda eng ko'p tilga olindi.

Milliy bayramlar milliy identiklikni shakllantirishda va mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Ular bir xalqning tarixi, madaniyati, urf-odatlarini va qadriyatlarini nishonlash, e'lon qilish va saqlash uchun imkoniyat yaratadi. Milliy bayramlar orqali yoshlar va jamiyatning boshqa a'zolari o'z milliy ma'naviyatini his etishadi, shuningdek, o'z tarixiy merosiga bo'lgan hurmatni oshiradilar. Milliy bayramlar faqatgina tarixiy voqealarni nishonlash emas, balki milliy identiklikni mustahkamlash va jamiyatni birlashtirishda muhim omildir. Ular milliy ma'naviyatni saqlash, yoshlar ongini shakllantirish va millatning kelajagini qurishda ajralmas element sifatida xizmat qiladi.

Turli millatlar o'rtasida qadriyatlarning qabul qilinishi masalasida esa o'zbek o'smirlari milliy liboslar va xalq kuylarini identiklik belgisi sifatida ko'rsatdi. Shuningdek, rus o'smirlari uchun davlat bayramlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular oilaviy qadriyatlarni kamroq urg'uladi. Koreys va boshqa millatlar milliy taomlar va madaniy marosimlarni o'z etnik identikligining asosiy qismi deb biladi. Turli millatlar o'rtasida o'zbek milliy qadriyatlarining qabul qilinishi, o'zbek

madaniyatining globallashuv va multiculturalizm davrida qanday tarqalishi va qabul qilinishi masalasi juda qiziqarli va muhimdir. O'zbek milliy qadriyatlari, o'zining boy tarixiy, madaniy va diniy merosi bilan, nafaqat O'zbekiston ichida, balki xalqaro maydonda ham qiziqish uyg'otmoqda. Bu qadriyatlarning boshqa millatlar tomonidan qanday qabul qilinishi ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, jamiyatlar o'rtasidagi muloqot, madaniyatlararo almashinuv va o'zaro hurmatga asoslanadi. O'zbek milliy qadriyatlarining turli millatlar o'rtasida qabul qilinishi madaniyatlararo muloqot, o'zaro hurmat va o'rganishga asoslanadi. Ular boshqa xalqlarning o'z madaniyatlariga kiritilishi yoki qabul qilinishi orqali global miqyosda tanilmoqda. Shu bilan birga, o'zbek milliy qadriyatlarini saqlab qolish va ularni kelajak avlodlarga yetkazish ham juda muhimdir.

Bu masalada oilaning o'rni haqidagi so'rovga 90%i respondentlar oila ularning milliy qadriyatlarga bo'lgan munosabatida asosiy rol o'ynashini ta'kidladi. Bu yaxshi natija albatta. Bu vaziyatda oilaviy tadbirlar orqali milliy an'analarning yoshlar ongiga singdirilishi aniqlandi. Umummilliy qadriyatlar ijtimoiy uyg'unligida ijtimoiy tarmoqlarning roli degan savolga respondentlarning 75%i milliy qadriyatlarni ijtimoiy tarmoqlarda kuzatishini aytdi. Bu qadriyatlarning zamonaviy texnologiyalar orqali targ'ib qilinayotganini ko'rsatadi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari Toshkent shahri o'smirlari orasida milliy qadriyatlar etnik identiklikni shakllantirishda qanchalik muhim o'rin tutishini aniq ko'rsatdi. Ammo bu jarayon turli omillar, jumladan, ijtimoiy, madaniy va texnologik muhitning o'zgarishiga qarab shakllanadi va rivojlanadi.

Milliy qadriyatlar Toshkent shahri o'smirlariga ikki darajada ta'sir ko'rsatadi:

Bevosita ta'sir: bayramlar, oilaviy tadbirlar va madaniy marosimlar orqali o'smirlar bu qadriyatlarni bevosita o'z hayotida his qiladi. Bu, ayniqsa, o'zbek o'smirlari orasida ko'proq kuzatilgan.

Bilvosita ta'sir: ta'lim muassasalari, ijtimoiy tarmoqlar va davlat siyosati orqali qadriyatlarning yoshlar ongiga singdirilishi. Bu usul rus va koreys millatiga mansub yoshlar orasida ko'proq ahamiyat kasb etgan.

Shuningdek, Toshkent shahri ko'p millatli shahar sifatida o'ziga xos ijtimoiy muhitga ega. Bu o'smirlarga turli madaniyatlar bilan tanishish imkonini beradi. Tadqiqotda shuni ko'rdikki: o'zbek o'smirlari milliy qadriyatlarni o'z identikligining ajralmas qismi sifatida qabul qiladi. Boshqa millatlar vakillari, jumladan, rus va koreys o'smirlari, bu qadriyatlarga ko'proq ijtimoiy moslashuv vositasi sifatida qaraydi.

Bu o‘zaro madaniyatlararo integratsiya jarayonining tabiiy bir qismi bo‘lib, Toshkentning madaniy xilma-xilligini aks ettiradi. Ammo ayrim millatlar orasida milliy qadriyatlarga nisbatan qiziqishning pasayganini ko‘rsatadigan tendensiyalar ham kuzatilgan.

Qolaversa, oila, ayniqsa, o‘zbek jamiyatida milliy qadriyatlarni avloddan-avlodga o‘tkazuvchi asosiy institut hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, oilaviy an’analar va bayramlar orqali milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish o‘ta samarali hisoblanadi. O‘zbek oilalari orasida Navro‘z va Qurbon hayiti kabi bayramlar oila va jamiyatni birlashtirishda muhim ahamiyatga ega. Boshqa millatlar vakillari orasida oilaviy qadriyatlarga nisbatan nisbatan passiv munosabat kuzatilgan, bu esa milliy qadriyatlar yosh avlodda shakllanishiga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar orasida milliy qadriyatlarni targ‘ib qilishning zamonaviy vositasiga aylangan. Respondentlarning 75 foizi milliy bayramlar va qadriyatlar haqida asosan ijtimoiy tarmoqlardan bilib olishini ta’kidlagan. Bu, bir tomondan, milliy qadriyatlarni global auditoriyaga targ‘ib qilish imkonini beradi. Ammo boshqa tomondan, ijtimoiy tarmoqlarda an’anaviy qadriyatlarni noto‘g‘ri talqin qilish xavfi ham mavjud.

Darhaqiqat, maktab va oliy ta’lim muassasalari milliy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, aksariyat o‘smirlar tarix va madaniyatga oid darslar orqali milliy qadriyatlar bilan tanishishini aytgan. Lekin, ba’zi maktablarda milliy qadriyatlarni yetarlicha targ‘ib qilmaslik masalasi ko‘tarilgan. O‘quv dasturlarida zamonaviy yondashuvlarni kiritish zarurati paydo bo‘lgan, chunki yoshlar ko‘proq interaktiv va innovatsion usullarga qiziqadi.

Globalashuv jarayoni ham Toshkent shahri o‘smirlarining identikligiga ikki tomonlama ta’sir ko‘rsatmoqda. Bir tomondan, dunyo madaniyatlari bilan tanishish yoshlarning dunyoqarashini kengaytirsa, boshqa tomondan, ularning milliy qadriyatlarga nisbatan qiziqishini susaytirishi mumkin. Bu holatda milliy qadriyatlarni yoshlar uchun zamonaviy va jozibador shaklda taqdim etish muhimdir.

XULOSA

Umummilliy qadriyatlar Toshkent shahri o‘smirlari orasida milliy o‘zlik va etnik identiklikni shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Milliy bayramlar, oilaviy qadriyatlar va madaniy an’analar yoshlar hayotida g‘oyaviy tayanch sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu qadriyatlarni mustahkamlash milliy birdamlik va ijtimoiy barqarorlikni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Ta’lim tizimida milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish, maktab va oliy ta’lim muassasalarida milliy an’analar va

tarixga oid darslarni kuchaytirish, madaniyatlararo tadbirlarni o'tkazish, yoshlarni birlashtiruvchi milliy festivallar va sport musobaqalarini tashkil qilish, ijtimoiy tarmoqlarda faoliyatni kengaytirish, milliy qadriyatlarni zamonaviy media platformalarda targ'ib qilish orqali yoshlarga yetkazish o'smirlar orasida milliy qadriyatlarga bo'lgan ijobiy munosabatlarni shakllantirishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Бекмуродов М. Ўзбек менталитети. – Т.: Янги аср авлоди, 2004. – Б. 36.
2. Мадаева Ш. Идентиклик антропологияси – Т.: Noshir нашриёти, 2015. – 175 б.
3. Ёшларни ватанга муҳаббат ва садоқат руҳида тарбиялашда кексаларнинг ўрни. – Т., Янги аср авлоди, 2016. – Б. 99.
4. Абдуазимов О. Ахборотлашган жамиятда жамоатчилик фикри мониторингини таъминлашда оммавий коммуникациялар социологиясининг ўрни. – Т.: Фан ва технология, 2016. – Б. 92-113.
5. Гугуева Д. Национальная идентичность – как основа европейской идентичности. // Вестник НГУЭУ. № 1., 2017. – С. 230-241.
6. Каланова С. Авлодлар алмашинуви янги социомаданий қадриятлар шаклланишининг омили сифатида. – Т., 2018. соц.фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси.
7. Содиқова Ш. Ўзбекистонда ижтимоий соҳадаги ўзгаришлар. Ижтимоий тадқиқотлар (www.tadqiqot.uz/soci) электрон журнали. (ISSN 2181-9556.) №.2., 2019. – Б.16.
8. Сапарова Г. Қорақалпоқ халқи маънавий-диний маданияти ривожига миллий ўзликни англашнинг таъсири. – Т., 2019. фалс.фан. бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	MAMLAKATIMIZDA XIZMAT KO'RSATISH SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYASI	3
2	IJODIY KONSTRUKTORLIKDA EKOLOGIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH	9
3	DIZAYN VA KONSTRUKTORLIK FAOLIYATIDA TEXNOLOGIK INNOVATSIYALAR	14
4	O'QUVCHILARNING TEXNIK IJODKORLIGINI RIVOJLANTIRISH METODLARI	19
5	O'QUVCHILARNING IJODIY KANSTUROKTORLIK FAOLIYATIGA JALB QILISH USULLARI	24
6	BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVOD O'RGATISH DAVRIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH BO'YICHA METODIK TAVSIYALAR	28
7	DISCUSSIONS ON JACK LONDON'S STORIES	31
8	O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDAGI MUAMMOLAR	36
9	FILOGENEZNING BOSQICHLARIDA XATTI-HARAKATNING PAYDO BO'LISHI	39
10	FILOLOGIYA FANLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LIDAGI TADQIQOTLAR	44
11	BROYLER JO'JALARINI TEXNOLOGIK PARVARISH QILISH USULLARI	50
12	GAZA KOMPRESSOR STANSIYALARIDAGI NASOS AGREGATLARINING ENERGO SAMARADORLIGINI HISOBLASH HAMDA OSHIRISH	58
13	MAFKURAVIY FAOLIYAT VA G'OYALARNING AMALGA OSHIRISH JARAYONI	65
14	KIBERJINOYATNING ZAMONAVIY JAMIYATGA BO'LGAN TA'SIRI	71
15	UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA TARBIYA JARAYONI VA TARBIYA FANI	80
16	FOND BOZORI ORQALI INVESTITSIYA FAOLIYATINI MOLIALASHTIRISH YO'LLARI	86
17	ADABIYOT DARSLARIDA MATN BILAN ISHLASH	95
18	ERKIN VOHIDOV IJODINI O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	98
19	OGAHIY – SERQIRRA IJODKOR	102

20	UMUMMILLIY QADRIYATLAR, O‘SMIRLARNING ETNIK IDENTIKLIGI SHAKLLANISHIGA TA’SIRI (Toshkent shahri o‘smirlari misolida)	107
-----------	---	------------

Внимание!— ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ статьи и номера в юридическом, медицинском, социальном, научном журнале, информация в классах, права на информацию и правильные органы несут ответственность за точность данных органов.

Главный редактор:

В. Л. Семёнов

Помощник редактора:

М. А. Борисов

Редактор дизайна:

З. Ш. Халиков